

شورا

عدد ۱۸ * سنه ۱۹۱۲

No. 18



محرری: رضا الدین بن فخر الدین

ناشری: «م. شا کر م. دا کر رمیفلر»

مندرجہ سی :

معاویہ

الک. مشهور خلیفہ لردنر.

تعدیل احوال انسان

و قرآن.

امام و مدرس سرور الدین.

وہابیلق و وہابیلر.

ماناری «بیروت».

یوہم قویروقلی یولدوز.

مترجم: میان عبدالاول الفقاری.

تاریخمنز.

«خیوہ» ملکتنده مدرسہ لر.

ع. عثمانی.

«عرب لیغتی و آنک»

عالملری» مقالہ لری

حقندہ.

تورلی مسئلہ لر.

تربیہ و تعلیم :

«ابتدائی مکتبہ اوفوتو».

یوسف شرفی. «معلم

سئلاسی» - «ترجمان» دن.

«بزدہ شاگردلر صبر لیلر،

کونچیکلری بوق» - محمد کمال

مظفری. «تربیہ و تعلیم»

ابراہیم بیقولفی.

اشعار :

اتفاقہ فارشو طور و چیلرغہ،

ٹولم، نورای، - ویگانہ جریلم،

آیدہ ملت.

مطبوع اثرلر : «عبدالولی

یاوشی» رسالہ سی حقندہ.

حسن علی

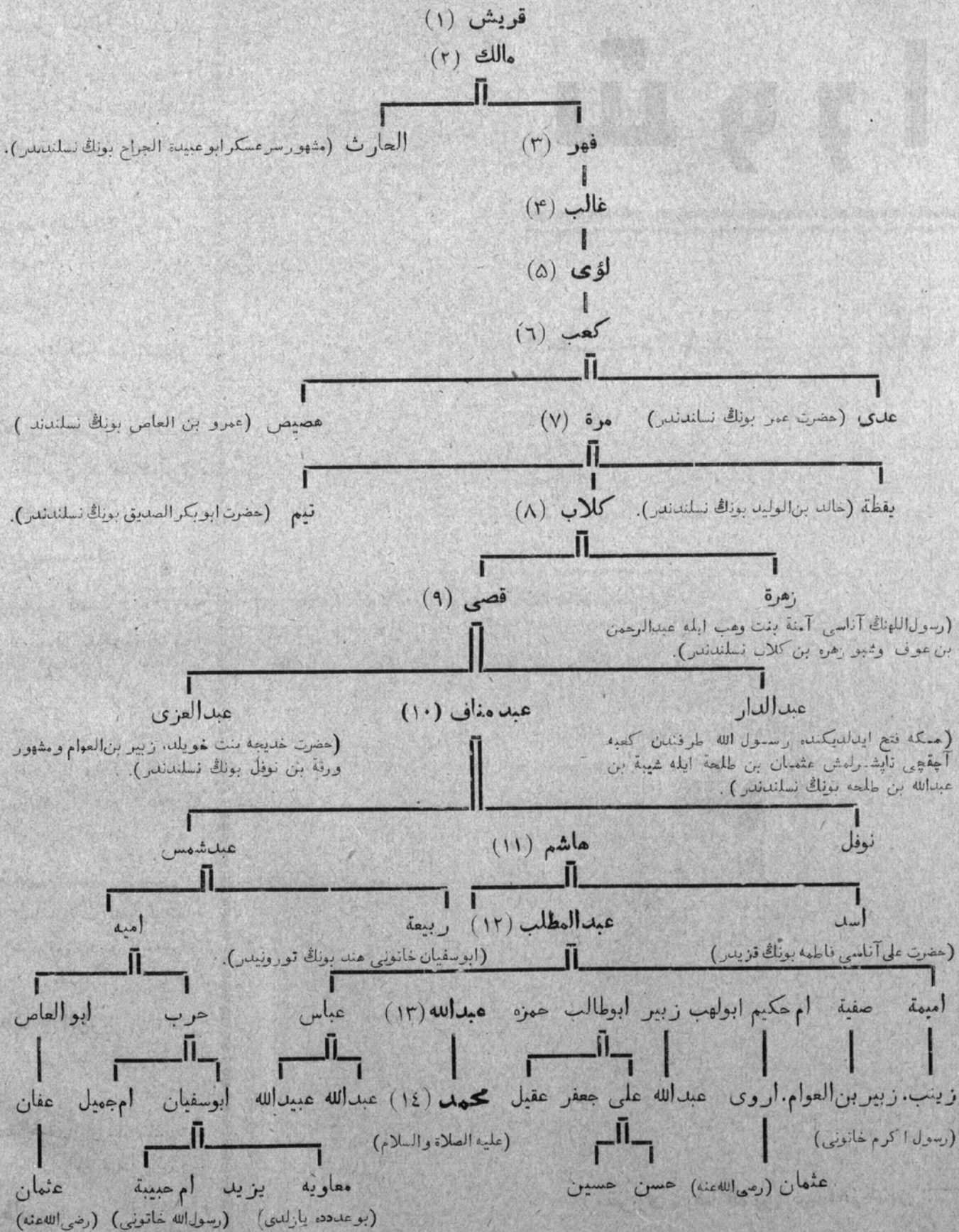
مصاحبہ - آباق منو مناسبتیلہ -

امام عراث آیدارف.

لطائف.

رسول اکرم حضرتلارنىڭ نىسلى

اوشىد عدد «شورا» دە اولان «معاويه» ترجمه ھالى گوزل آڭلاشلسون ايچون بو یرده رسول اکرم حضرتلارنىڭ واسلاملارنىڭ مشھور آدملىرىنىڭ شجرهلىرى قويلەدر:





۱۵ سېنتاير - ۱۹۱۲ سنه

شوال ۱۶ - سنه ۱۳۳۰

سورادىر والوغ ھادىر

معاويە (۱)

اولوب قالوچى عائلە دشمانلىقى (۲) اولوب ايكنچىسى ايسە اقتصادى ايدى. ابو سفیان اوزنچە: «اگر محمد دینی اوست که چيقسه مکه ده صنملىر بتار، صنملىر بتسه عرب قبيله لرى حج گه كيلمی باشلارلر وشول سببىدن مکه نىڭ سوداسى طوقتار و طبعى بنم كسبم كىسلور» ديه حساب يورتوب قورقادر و محمد عليه السلام نىڭ حوكتىنى تمام اوزىنىڭ رزقىنى اوزه رگه كوچلى بر سبب ديه ظن فيلدر وشونىڭ ايچون انىڭ خلافيته بتون كوچىنى صرف ايتدر ايدى. معاويە، ھجرتىدىن ۱۸ سنه مقدم «مکه» ده دنيافه كيلدى. رسول اکرم افندمز مکه ده طورديغنده ھنوز ياش اولديغىدىن رسول الله غه جفا قىلويچىلر آراسىدە اسمى كورلماز. مکه فتح ايدىدىكىندە معاويە اوزى، آناسى ابو-سفیان، آناسى بنت بنت عتبه (۳)، برادرى يزىد بن ابى سفیان جملەسى بىرلىكده اسلام قبول ايتدىلر. معاويە اوزى: «بن ايلكىن مسلمان اولمش ايدم، لىكن آتام ايله آنامدىن قورقوب غنە اسلامنى اظهار ايتمى يوردم» ديه سويلەدىكى مروى ايسەدە بو خبەر معاويە طرفدارلارنىڭ اويدىرمەلرى اولورغە اوغشىدر (۴).

(۲) بوعداوت، رسول الله حضرتلرىنى وحى كيلمەزىدن كوپ يىللر مقدم ھاشم ايله اوزىنىڭ بر طوغمەسى عېدشەس اذغلى اميە آراسىدە باشلامش ويوز سنە قدر برىمت دوام ايتمش.

(۳) بو خاتوننىڭ ترجمە خالى «شھور خاتونلار» اسملى مطبوع كىتابدە يازلمش، شونە مراجعت اولندر.

(۴) بومسئەلەنى تذييق قىلور ايچون «كذب ستە، و آنىڭ معتبر

خلفای راشدون صوگنده خليفه ك ايدوچيلرنىڭ ك مشيورلرنىن و اوزون ھەر سور وچيلرنىن برى «اموى» اسمندە كى دولتىڭ مؤسسى اولان معاويە ايدى. معاويە نىڭ آناسى ابوسفيان (صخر) بن حرب، قريش قبيلەسىندە معتبر و نفوذلى آدملىرىن و الوغ سوداگرلردىن اولوب تجارت ايله «شام» و «حوران» ھم «باقا» شھەرلر يە يورۇ ايدى. «ايلياء» (بيت المقدس) دە اولان ھر قل گە رسول اکرم طرفىدىن يبارلمش مکتوبنىڭ تابىرلەقى ابو-سفیاننىڭ سودا ايله «شام» غە وارمش وقتىنە طوغرى كيلدىكى معلوم.

ابوسفيان اوزى وبتون عائلەسى رسول الله حضرتلرىنە دشمن اولوب مەكەن قدر آڭا ضرر قىلورغە و اسلام نورىنى سوندررگە سعى فيلور ايدى. بو دشمنلىقنىڭ سببى، تارىخ بىلمەدىكارى ھالده تارىخ يازوچىلر ديدىكارى كى، مجرد كونچىلىك دگل، بلىكە برى ھاشم قبيلەسى ايله عېدشەس قبيلەسى آراسىدە بابادىن آتاغە و آنادىن اوغل غە ميراث

(۱) ۱۶ نچى ۱۷ نچى عدلىردە معاويە حقندە سوزلر وار ايدى، اوشبو مناسبت ايله بو يردە ترجمە خالىنى يازمى ماسب كورلىنى بوندىن باشقە، معاويە حقندە صوڭ آدەم بىك كوپ اصلەسز و حقيقت كە يوراق نرسەلر يازوب اسلام تارىخنى تحريوق ايتمشلر. معلوملر و شاگردلر شونلرغە آلدانساونلر ايچون الوغ و حدث و محقق مؤرخلر اثرلرنىن اقتباس ايدوب بر ترجمە ھال توتىپ ايدىلەك لازم كورلىدى.

طرفندن قويلمىش مأمورلارنى (بونلر كوبراك امويلر ايدى) اورنلارندن عزل ايتمىكندن عبارت اولدى. اوشبو جملهدن شام واليسى اولان معاويهده عزل قىلىندى. قريش الوغلىرى و حضرت على گه خيبر خواهلر بو طوغر وده بر آز صبر قىلورغه قوشدىلر و هيچ اولماسه معاويه گنه اوز اورننده قالسون ديدىلر، حتى الك مخلصلارندن اولان ابن عباس: «اي امير المؤمنين! معاويه و آنك ابيده شلرى دنيا اهللر يدر، آنلر ايچون خليفه كيم اولسه ده اولسون، لىكن دنيا لرينه كيمچيلىك كىلماسون، اگرده دنيا لريني آلور اولسهك آنلر بوگنا رضا اولمازلر، نيچوك اولسه ده بر بهانه تابوب سگنا قارشو خلقنى آياقلاندرلر!» ديه صميم قلب ايله مشورت عرض ايتدى ايسه ده حضرت على: «واليلر حقنده اولان تدبيرم اوزلرينك آخرتلرى ايچون خيرلورد. هر حاله مداهنه قىلور حاله يوق» (۱) ديه هر برينك سوزىنى رد قىلدى. حقيقت حاله تمام قيصر روشنده حكومت سوررگه و دنيا كىچررگه اوگره نىش معاويه ايچون شول منصبندن آيرلىق و عادتى بر عرب اولوب مدينه گه قايتىق ينگل اشلردن دگل ايدى شونك ايچون حضرت عثماننى اولدر و چيلردن قصاص دعواسىنى قىلمق (چونكه حضرت عثمان ايله معاويه، بنو اميه دنلر) بهانهسى ايله حضرت على گه بيعت و يرمادى.

معاويه ايسه روملر اصولنجه اداره لرىنى توزاتوب عسكەرلر ترتيب ايتدىكىندن هر كيم گه انعام و احسانلى هم مدارالى اولديغى شام خلقينك محبتىنى اوزينه جلب ايتىش و نه يرگه اشارت ايتسه ده شام خلقلرينك شول طرفغه يورويه چكلرندن امين اولمش ايدى. شوگنا آرقا و يروب حضرت على نك بو طوغر وده اولان نصيحتلرينه و نورلى وقتلرده اولان مكتوبلرينه معاويه التفات ايتمادى و اوزينك طوتىش مسلنگىدن دونيادى. نهايت اوشبو سببىدن حضرت على ايل معاويه آراسنده «صفين» (۲) محاربهسى اولوب بونده ايسه باغى اولان بر فرقه طرفندن شهيد ايدلنه چكى رسول اكرم طرفندن خيبر و يرلمش عمار بن ياسر، معاويه عسكەرلرينك قانچلرى ايله اولدرلدى و اوشبو ساعته معاويه نك باغى ايدىكىنده شبهه قالمادى. لىكن معاويه طرفلرى حدىثنى تاويل ايتدىلر و اوزلرينك باغى دگل ايدىكلرينه هر تورلى و جهلر كوستردىلر. تاويل يولينه كراسه دنيا ده

ابوسفيان، هر تورلى چاره لردن عاجز فالديغىدن صوك خواه ناخواه اسلام قبول ايتدى، هندده اشك بونى بتدىكىندن بيك بلا ايله بيعت و يردى ايسه ده بونلر اسلام غه كرديكلرندن صوك ياخشى ثبات ايتدىلر و گوزل خدمتلر كوستردىلر. ابوسفيان ايله معاويه برلىكده «حنين» صوغشنده حاضر اولدىلر. صوگره معاويه، رسول الله حضورنده كاتىلك خدمتى ايله مشرف اولدى.

حضرت ابوبكر، اوزينك خليفه لىكى وقتنده ابوسفيان اوغلى يزىدىنى شام غه اوزى اوزاتوب يباردى. معاويه ايله يزىد شام طرفنده صوغشقه اولان ابو عبیده الجراح، خالد بن وليد كى بيوك سر عسكەرلر قوماندالرنده يوردىلر و اوشبو وقت يزىد «دمشق» شهرينه حاكم ايدلوب قويلدى. حضرت عمر زماننده يزىد وفات اولدى و آنك يرينه معاويه امير اولدى. حضرت عثمان زماننده ايسه معاويه بتون شام ولايتلرينه والى (گنيرال غوييرناتور اورنده) نصب ايدلدى. معاويه، صوغش آدمى اولمقدىن زياده سياسى آدم ايدى. شونك ايچون سوريه صوغشلىرى حكايث ايدلدىكى سر عسكەرلر و قهرمانلر آراسنده معاويه نك اسمى آز كورلور. حضرت عثمان خليفه اولديغىدن صوك عبد شمس اوروغى كوچ آلوب حضرت عثماننك فارتاغى و آرتق درجه ده اولان حلم و صبرىنى سؤ تصرف قىلمق درجه لرينه يتشدردىلر، حتى آخرده خلقلرينك حضرت عثمان خلافيه اختلال چيقارلرينه سبب اولدىلر. ايشته اوشبو فرصتدن استفاده ايتوب معاويه ده خليفه دن اوزىنى بتون شام ولايته والى نصب ايتدى و بو وقتلرنك سياسى حاللرينى فنى صورتده تدقيق ايدو چيلرنك فكلرلرينه كوره حضرت عثمان سببىدن اوزينك خليفه لك منصبنه چيققى ممكن ايدىكى ده قرار - لاشدردى و بوگنا يول حاضرله مك ايچون حضرت عثماننى شام غه كوچررگه طريشىدى. بوندن مقصدى حضرت عثمان وفاتنده ياننده طوروب خليفه لىكى اوزينه وصيت ايتدى و تاوشش طمسز خلافت كرسيه سینه منوب اوطورمق ايدى. لىكن حضرت عثمان رسول الله نك شهرىنى تاشلاب چيقارغه كونه ايدى.

حضرت على خلافت منصبنه چيقديغىنده برنجى اشى، اجتماعى اشملرگه يامان تاثير و يردىكلرندن حضرت عثمان

شرحلرينى قارارغه تيوشلى. بختنك آچقچى: «عن ابن عباس عن معاوية قال قُصرت عن رسول الله بمشقص» حديثلر. بخارى ج ۳ ص ۱۸۹. مسلم. ج ۱ ص ۳۵۶.

(۱) تاريخ الامم والملوك. ج ۵ ص ۱۶۰.

(۲) «صفين» محاربهسى حقنده ۴ نچى جلد «شورا» ده بر قدر

معلومات وار. حضرت على ترجمه سینه مراجعت اولنه ر.

قیلمه شدن. حضرت عمر، اولور اولماز آدملرگه بوندی منصبلر ویرمک دگل حتی مقتدر آدملر حقنده ده آشقماز بلکه بپش اولچاب بر کیمسهک قاعدهسی ایله عمل قیلور ایدی. لیکن عل وعقد اهللری، قریش الوغلی و مدینه خلقلری عهوما اولو الامر بیعت و یروب خلیفه لک اورنینه اوطورندقلر- ندن صوگ حضرت عایگه بیعت و برمی طورغه وجه یوق ایدی. معاویه ننگ اوشبو عملی اوزیننگ کمالاتی ایله متناسب دگلدر. بو حکم، بزم طرفه زدن چیقارلش حکم دگل بلکه اسلام تاریخی طرفندن اعلان ایدلمش و الگ محکم نیگورلرگه بنا قیلنمش بر حکمدر.

خلیفه اولورغه مستحق و اهلیتی اولان هر بر آدمنگ، قویلمش خلیفه حقنده نزاع چیقارلرغه و بیعتدن باش تارتورغه حقی اولماسه کرک. رسول الله وفاتی صوگنده خلیفه اولور ایچون لائق و مستحق آدملرننگ بری حضرت علی ایدیکنده شبهه یوق. حضرت علی اوزی ده بو اورن ایچون الگ تیموشلی آدم اوزی ایدیکنی اعتقاد قیلور ایدی. ومع ذلك خلقلرننگ حضرت ابو بکرگه بیعت و یردیکلرینی کوردیکنده ابو بکرگه بیعت و یردی. بونده ایسه اهل اسلام آراسینه فتنه چیقماسون و مسلمانلر آراسینه دشمنلق توشماسون، اهالی فرقه لارگه آیرلماسونلر، دیمکدن باشقه بر غرض یوق ایدی. اگرده حضرت معاویه ده شویله قیلمش اولسه ایدی آخرتیننگ فایو نقطه سینه ضرر کیله چک ایدی؟

حرمتلو محدثلر و معتبر مؤرخلر طرفندن روایت ایدلمش اسلام تاریخی درست و اساسلی بر شی اولسه، شوننگ شهادتینه کوره معاویه ننگ حضرت علیگه قارشو چیقارمش دعواسی دین ایچون دگل، آخرت ایچون ده دگل بلکه یالنگز ریاست سویمک و پادشاهلقغه حریم اولماق کبی دنیاوی مقصدلر ایچوندلر. بو سوزنی انکار قیلور ایچون الگ ایلك اسلام تاریخی قوتدن توشروب «اساطیر» جمله سینه کرتهک لازم اولور. لیکن بو، ممکن بر اش دگل. اسلام تاریخی جدی و غایت اساسلی بر فنلر.

(آخری بار)

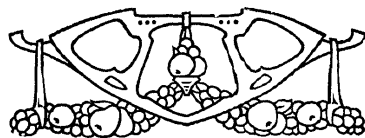
هیچ بوزوق اش فالماز. شوننگ ایچون اوشبو معاربه، ایکی فرقه آراسنده غی خلافتنی بتره آلمادی، نزاعنی کیسار ایچون دیه ایکی طرفدن قویلمش «حکم» لرننگ حرکتلرندن ده یاخشی بر نتیجه چیقمادی.

«صفین» معاربهسی صوگنده حضرت علی عراق و ایران هم حجاز جهتلرنده و معاویه ده شام و مصر طرفلرنده حکومت سوررگه باشلادیلر. اهل اسلام ایکی حکومت و ایکی اداره گه آیرلدی.

حضرت علی وفاتندن صوگ، اوغلی حضرت حسن خلافت تختینه چیقدی. بو وقتده حضرت حسن «مدائن» شهرنده اولوب یاننده ۴۰،۰۰۰ قدر عسکرده وار ایدی. معاویه بوننگ اوستینه شام عسکرینی یباردی. ایکی طرف عسکری قارا فارشی کیلوب صوغش ایتدیکلری تقدیرده بیک کوب اسلام قانی قویولاچغنی و اسلام ملتینه الوغ بر فلاکت کیله چکنی فکرلهب حضرت حسن صوغشدن واز کیمچدی و بر قدر شرطلر اوزرینه خلافتنی معاویه گه تابشردی (۱). اوشبو سببدن بر برینه دشمن اولان اسلامنگ ایکی الوغ فرقه لری مصالحه ایدوب بر جماعت اولدیلر و بو مناسبت ایله بو سنه نی (هجری ایله ۴۱ نچی سنه) «عام الجماعة» و اهلینده «اهل السنة و الجماعة» دیه آتادیلر. بونندن صوگ حضرت حسن اوزاق طورمادی وفات ایدی. بو حقده: «معاویه آدملری طرفندن آغولانوب شهید اولدی» دیه سوز وار. اوشبو مصالحه صوگنده معاویه بالفعل خلیفه لک قیلورغه باشلادی، خلیفه لک کرسیسی «کوفه» دن «دمشق» (شام) شهرینه کوچدی.

معاویه، حقیقت حالده حرمتلو صحابه لردن بری، عقللی و سیاسی آدم اولوب اداره اشلرینه ماهر، خلق اوستنده حکمدار اولورغه و خلیفه لک قیلورغه مستحق و لائق بر آدم ایدی. اوشبو حکمت ایچوندرکه آتاسی ابو سفیاننی سویمادیکی حالده حضرت عمر بو ذاتنی شام والیسی

(۱) خلیفه لک معاویه ده اوزیننگ حیات وقتینغه خاص اولوب آندن صوگ حضرت علی اوغلی حضرت حسین گه تابشراق اوشبو مصالحه ننگ شرطلرندن بری ایدی.



مقاله :

تعديل احوال انسان وقرآن

[[

انسان و اعتدال

حضرت آدم دن مقدم دنياده انسانلر كرك بولسون و كرك بولماسون، حضرت آدم آتامز جمله درلو مخلوقات عضويه نك ايجنده استقامت قامت، تناسب اعضا، صورت حسنه ايله تسويه قيلنديغندن فضائل فطريه و معارف ربانيه گه مطير اولمش ايدى. بونك سايه سنده آكا جمله مخلوقات ارضيه مسخر اولوب جمله ملائكة ارضيه آكاسجه قيلماسلر ايدى. آنك جمله ذريت و سلاله سى ده آتالرينه احسان ايدلهش بو كى شريف وظيفه لر ينى محافظه ايتك ايله مامور اولمشلردى. آنلر نك دنيا و آخرت سعادتلرى ده بو اساس اوزرينه باغلانمشدر.

آدم پيغمبر نك ذرياتندن بر فرقه سى تعديل فطرى اوزرنده اولوب و ديگر فرقه سى ايسه بو فطرتدن منحرف اولوب انتشار ايتمشلردى.

اعتدال فطريه لر نده ثابت اولدقلى حالده دوام ايدن سلسله لرده حضرت آدم نك روحى و آنده مكنون اولان فضائل و علوم فطريه همان آشكار اولوب كيلور و هر وقت كامل و مكمل انسانلر ظهور ايدى. اما اعتدال فطريه لر ندى عدول ايدن انسانلر، ابتدائى انسانلر نك يوللر نده قالب همان وحشت عالمندى چيكا آمازلر، حضرت آدم گه احسان اولنمش حيات و سعادتندى همان محروم اولورلر.

نوع انسان نك اعتدال فطريه سى اوشبو اوچ درلو وجه ايله محافظه قيلنور :

(۱) نشو و توطن ايندىكى اقليم نك اعتدالينه تبعيت ايتك ايله. مثلا: منطقه معتدله ده نشو و نما ايدن انسانلر نك

قامتلرى مستقيم و معتدل، اعضالرى متناسب اولور، خصائص روحيه لرى ده تيز انبساط ايدى. و بو سببدى آنلر تربيه فطريه نى قابل اولورلر. بناء عليه آسماي جنوبى طرفلرى، دنيا نك اقليم معتدله سندن اولديغى ايجون اول طرفلرده نشو و نما ايدن امتلرده فطرى و طبيعى اولان اعتداللىرى ايله انتشار ايتمشلردى. بونده ساميلر ايله يافئيلر نك فرقلى يوقدر. شونك ايجون بونلر مدنيت و عمران انسانينه باشقه لرغه كوره مقدم اظهار ايتديلر. بناء عليه دنيا نك ايك بيوك آدملىرى اولان انبيا و حكاملر، علما و جهانگير هم قهرمانلر اوشنداق هر تورلى دينلر و تربيه هم مدنيت بو اقليملرده اولان كلدانيلر، سربانيلر، آثوريلر، مصريلر، فنيكهلر، عبرانيلر، عربلر ككى؛ ساميلردن اوشنداق هندولر، فارسيلر و هم چينيلر، ياپونلر ككى يافئيلردن اول قبيله لر دن تارالمش فارسيلر، يونانلر، روملر، لاتينلر، جرمانلر، اسلاولر، كلتلر ككى قوملردن ظهور ايتمشدر.

(۲) تعديل بدنيه در. يعنى تربيه بدنيه ايله انسان نك اعتدال فطريه سىنى محافظه قيلمق ديمكدر. بودخى «اعتيا جات ضروريه» نى ايفا ايتك و: «احتياجات» نى اصلاح قيلمقدى عبارت اولان ايكى نرسه ايله اولور.

انسان نك احتياجات ضروريه سى ايسه اوزينك حياتى ايجون آشامق، ايجمك، كيمك و طورمق ككى تركك شرطلر ايدى. انسانلر، خلق اولندقلى بىرو بونلر ايله حياتلرينى محافظه قيلوب كيلورلر. بونلر نى ايفا قيلماقلر نده انسانلر دغى درلو درجه ده اولوب بعضيلرى عياتك موافق اولنماغان روشده: پاك ايله نجسنى، فائده ايله ضررنى آيرماينچه احتياجات ضروريه لر نى ايفا ايدوب كيلورلر. وحشى و بدويلر هم مدنيلر نك آشامق، ايجمك، كيمك

ایتمک ایله وخالق کائنات اولان یالکیز بر الله تعالی گه گنه توجیه ایتمک ایله اولور .

ایکنچی روعنک قوه فکریه سیننی دخی، اوهام وخیالات، خرافات و جهالاتدن تخلص فیابوب علوم و حکمت ایله تجلیه قیلماق ایله حاصل اولور .

اوچونچی: جمله درلو ردائل و اخلاق ذمیه دن تطهیر فیلوب یالکیز فضائل و حسنات ایله تنزیه ایتمک ایله اولور . بویله تعدیل و تربیه گه اول حالده انبیالر و صوکره آنلرنک حقیقی وارثلری و آنلردن ده صوکره علم و حکمت خواجه سی اولان حکمالر مظهر اولمشلردر .

۱۷

حیات و اعتدال

روح انسانیه نك خصائصی و انسانلنك ده فضائلی، اعتدال دن باشقه ظاهر اولمادیغی کبی انساننك حیات و سعادت ده اعتدال دن باشقه حاصل اولماز . انساننك جمله فضائل و کمالاتی بدن ایله روحینك گوزل روشده تقویم و تعدیل اولنمادیغینه توفی ایدر . شونك ایچون یالکیز روح اعتدالی و یا که بدن اعتدالی ایله گنه قناعت ایدوچیلر ناقص قالورلر .

انساننك حیاتی ده بو قبیلنددر . روح تعدیلندن محروم اولان انسان بدننی جهتنن سلامت اولسه ده روح و معنویتنی جهتنن مریض و خسته اولور . اگردره یالکیز روعی جهتنن تربیه قیلنوب منافع بدنیه سندن محروم و مادیاتندن یالانغاچ بولور ایسه اول دخی مریض و حیاتنده تعریط ایتمش اولور . اگردره بر انسان حیاتی نك نامرلری اولان بتون فضائل بدنیه و روحیه سیننی اعتدال ایله اکمال قیلور بولسه حیات طیه صاحبی اولوب ایکی دنیا ده مسعود اوله بیلور .

بوننی دخی بزلره علم تاریخ ده ایضاح قیلماق در . ایسکی زمانلرده قایسی ملتقر حیات ایله دوام ایتمش اولسه لر، آنك سببی قانون عدالت ایله حیات یولنده اولمقلر ایدر . وقایو ملتقر هلاکت و انقراض وادیسنه دوشمش اولسه لر، آنك سببی ده صراط مستقیمدن جدا بولدقلر ایدر .

امام و مدرس سرورالدین .



صالمق، طورمق، یورمکه اولان عادت و عرفاری اوشبو فاعده گه بنا اولنوب تورلیچه اولور .

حیات و سعادت انسانیه ایچون آشاو، ایچو، کیو، صالو کبی نرسه لرنك پاک و طیب نرسه لر اولمقی لازم . چونکه شونلر سببندن اعضالر تعدیل اولنوب دماغلری ده گوزل صورتده نشو قیلور . انسانلر طیبات ایله نه قدر تربیه قیلنسه لر شول قدر آنلرنك اعتدال فطری و ملکات روحانیه لری ظاهر بولور . پاک و طیب نرسه لرنك ضدلری ایله تربیه قیلنمش انسانلر بدن و دماغ جهتنن ناقص و روح انسانیه دن محروم اولورلر .

اما انسانلرنك احتیاجات طبیعه لری : کندیلرنك بدنلرینی احاطه ایدن مؤثرات طبیعه لرینی یاخشی ایتملری ایله حاصل اولور . چونکه انسانلرنك بدنلرینی احاطه ایدن سو و هوا، حرارت و ضیا کبی طبیعی شیلرنك هر قایوسی انساننك حیاتی ایچون شرط و ضروردر . شونك ایچون بونلرنك هر قایوسی تعدیل و تجمید ایله استفاده ایدر گه کرک . انسان بونلردن باشقه بر ساعت حیات قیله آلهادیغندن بونلردن استفاده ایچون درلو فانولر دوزلمشدر . انسانلر اول فانولر گه تمسک ایتدیکلری قدر صحت و اعتدال طبیعه لرینه نائل اولورلرده ذکونلری ظاهر بولور .

۳) تعدیل روعیه ایله در . روح انسانیه نك کمال و جیی ایله بدن انسانده تجلی ایتمگی و آنك دخی خصائص و فضائلی ظاهر اولمقی ایچون اعتدال مزاج و تناسب اعضا شرط اولدیغی کبی اوزینك ده تصفیه و تزکیه ایدله کی لازم . خسته اولان بدنلردن و اعتدال سر اعضالردن وظائف انسانیه مکمل وجه ایله ظاهر اولمادیغی کبی عدالت سر و صفاسر روحلردن ده خصائص روحیه ظهور ایتماز .

حضرت آدم و آندن باشقه انبیالرنك انسانیتلری و آنلردن ظهور ایدن معارف آلهیدنك جمله سی آنلرنك حق تعالی طرفندن تسویه و تعدیل ایله خلق ایدلدیکلرندن اولمشدر .

الله تعالی نوع انسان غه خطاب قیلوب: «خلقك فسواك فعدلك فی ای صورة ما شاء ربك .» «منافع اعضا» و اعتدال فطریه انسانیه عقنده بر ایضاح و یروب تشریح، علم عروق بشر کبی علملرنك مبادیلرینی کوسترمشدر .

انساننك روحی دخی اوچ درلو وجه ایله تعدیل اولنور: بری توحید ایله در . یعنی آنك قلبنی، وهمی و خیالی اولان آله لردن و باطل اولان عقیده لردن تطهیر و تزکیه



وهايلىق ووهايىلر

امام اورزاعى نىڭ تەربىيەسى ھەممى بىر زىيارىتىگە بولماغانى
ھالدا شولاي بولسا عربىستان واپىران، تىركىيە و بخارا نىڭ
تورلى يىرلىرىنى تارالغان مەشھور زىيارىتگاھلاردا اشلىرنىڭ نىچىك
بولماقچان تەخمىن ايتو مەكىندىر.

شولارنى اوز كوزى بىرلن كورگان مەھد بىن عبد الوھاب،
اشنىڭ قايدە بارغانن گوزل آڭلاب آلرنى بىرورگە كوب
قوت صرف ايتەشدىر. صىكرەلىرى وھابى ھىكومىتىنىڭ تەربىيە
ومنازىلەرغە قارشى آچقان مەھار بەسىدە مەھد بىن عبد الوھابنىڭ
شول فەكرى تائىر يىلدە.

مەھد بىن عبد الوھابنىڭ ندرنى مەخسوس بىر مادە
ايتوب مەھبىنىڭ اساسلىرىنى كرتووى، آنىڭ تەربىلەرگە بولغان
مناسىتى چەتتىن بولسا كىرەك. تەربىلەرنى زىيارت ايتو، نى
درجە تەھم ايتىدى ايسە صاحب قىرلارنىڭ روھىنى قىربان چالو
والر اوچون ندر ايتودە شول درجەگە ايرشدى. ندر
بىرلن «صاتوب آلو» دە ار وھلردن يالواروب آلو قىدر مەھم
بىر اورن طوتىدى.

بو درجەگە قىدر مەھد بىن عبد الوھابنىڭ قويعان
اساسلىرى مەھدىر. قالغان ايكىسى ايسە – سىندە دورت
كون گنە مەقس بولوب، مولود كونىنىڭ بىرەم ايتولماسكە
تىوشىلىكى – مەھد بىن عبد الوھاب تورغان نەقشەدن قاراغاندە
بىر اھمىيىتىدە ھائز توگىلەر. بىنا اعلە، آلارنىڭ وھابىلىقنىڭ
اساسىنى كروپىنە بىر سبب كورنى. «مولد كوندە بىرەم
ايتماسكە تىوشىلى» دىگان سوزنىڭ دىشمانلىرى طرفىدىن
آرتىرلغان بولويدە اھتمالدر. چونكى تەربىيە سەئادىتى واطوچىلر
ھقندە آنىدى سوزلارنىڭ سويلەنوى غايت طىبەيدىر. ايكىنچى
چەتتىن اگردە مولد كونى بىرەم ايتو اھل اسلام آراسىندە
عموملاشوبدە سۇ استعمال گە ياقىن بىر ھالىگە كىلگەن بولسا
ايتى صاحب مەھبىنىڭ اول ھقندە بىر سوز سويلەنوى اھتمال
طوتىلور ايدى. وھالئكە مەسلمانلر آراسىندە مولود كوندە
بىرەم ايتو اصولى يوقدر. كوبلىرى اول ككوننى بلمىدە
اوتكارالر. تىك صوڭقى يىللردە غەرب مەنىتى و افىكارى
تائىرى آستىدە غەنە بەض يردەگى مەسلمانلر اول كوننى
تىوشىچە بىرەم ايتە باشلادىلر. اگردە مەھد بىن عبد الوھاب

اول سوزنى سويلەگان و آنى مەھبىنىڭ اساسىندە كرتگان
بولسا بو آنىڭ بىوك غطاسىدىر. بىوك آدملىرنىڭ طوغان
كونلرىدە بىرەم ايتوب آلارنىڭ اشلىگان ياخشىلىقلرى
وايتگان خەمتلرنى ذكر ايتوب اوتو استىقبال آدملىرى اوچون
ايڭ فائىدەلى نرسەلردىر. آنىدى اھتفاللر كوگىللىرىنى غىرت
وشجاعت بىرلن طولدرە و ھەر كەمنى مەلتداشلىرىنىە فائىدەلى
بولورغە قىزدەرەدر. بىوك خەمتلر كورسەتگان آدملىرگە
تەئاللر قوبو و آلارنىڭ اسەينە مۇسسەت خىرىدلر بىنا ايتودە
شولوق مەستىبال آدملىرى اوچوندىر. بىوك دانلر اوزلىرى
دىيادىن كىتكەچە تەئاللىرى بىرلن رەھبەرلر ايتوونە دوام ايتەلر.
اوتىز سەھلەك خەمتى بىرلن مەلت قاشىدە بىوك بىر اھترام
قازانغان مەھترم بابامز اسماعىل بك غىصىر بىنسكى جىناپلىرىنىە
اوتىرطەچق ھىكلەرگە اول ذاتنىڭ ھىچ اھتىياجى يوقدر. اول
مەھترم ذاتنىڭ سىماسى باقر ھىكلەرگە توگىل قەلبىزنىڭ ايڭ
تەيرەن و ايڭ عزيز بىر يىرىنە اورنلاشدى. و بو مەلت دوام
ايتىدكچە شولاي كىتەچكىدر. لىكن استاذ مەھترم ھىياتىدە
«تەرجەمان»ى بىرلن نىچىك استاذلىق ايتىدى ايسە قولىدە خواجه
صىبان توتقان ھىكلى دە وفاتىدىن صوڭ ارشاد ايتوب طوره
چقىدر. بىنا اعلە مولود كوندە بىرەم ايتو ھقندە سوز بولسا،
آنى بوكونىكى شىكىللى ماطور طاش و اوچونگنە مولود شريف
اوقتودىن ھىبارت قالدرمى استفادەلەرەك بىر روشكە قوبودە
بولماقچىدر.

IV

وهايلىق ھقندە اور وپالىلردىن بەضىلارنىڭ فەكرلىرى.

وهايلىر ھقندە اور وپالىلر طرفىدىن يازلغان كىتابلر
خىلى كوب بولسا كىرەك. انگلىز چەدە گنە مىڭا مەلوم بولغان
يدى سىز دانە اثر بار. شول اثرلارنىڭ اچىدە ايڭ مەھمى،
فەكر مەچە، بەر كەھارت طرفىدىن يازلغان «بىويلر و وھابىلر»
اسمىدەگى اثردر. بەر كەھارت اصل اسويچىرەلى اولوب
مەسلمان قىياقتىنە كەرەك مەھ مەينەنى زىيارت ايتگانلارنىڭ
بىرسىدر. آنىڭ ھجازنى بىر زىيارتى مەھد اعلى پاشا بىرلن
وهايلىر آراسىدەغى صوغىشلر وقتىدە بولغانلىقىدە بو مەھب
ھقندەغى مەلومانن بلا واسطە آلەش و يازغانلرن اوز
مىشادەسىنە بىنا ايتوب يازمىشدر. عربلارنىڭ لسان و عرفىنىە
آشنا، علوم اسلامىدەن خەبىردار بولغان بو ذات شىخ عبد الله
بىن ابراھىم اسمى طاشوب ھەر يىرنىڭ عالملىرى و بىوكلىرى
بىرلن اولطىرداش بولمىشدر. وھابى عالملىرى بىرلن مەصر

بیان ایتدیلر. مکه شریفی غالب نڭ وهاپیلرغه دشمانلغی شخصی ایکنانلگیده محمد علی مکه نی اشغال اینکچ آچیق ظاهر بولدی. وهاپیلرغه باڭا بر نرسه بولماوی سعد بن عبدالعزیز نڭ مکه گه کرگاچ اهالیگه طاراتقان نامه سنده آچیق کورنوب طوره. سعد اول کاغذنی مدرسه طلبه لرینه طاراتروب آنده یازلغان نرسه لرنی حفظ اینونی طلب ایتدیسه ده آنده یازلغان احکام نڭ مکه لیلرگه معلوم ایدن بلیگاچ کبری جیناتوب آلدی.

وهاپیلر برلن صاحب المذهب ترکر آراندی فرق، اولگی لرنڭ صوڭغی لر طرفندن مساهله ایتولگان یا بالکلیه ترک ایتولگان احکامگه رعایت ایتولریدر. ترکر نڭ نماز برلن روزهدن باشقه لرنی اجراء ایتماولری وهاپیلر نڭ میدانغه چقوینه ایکنچی سبب بولدی «

انگلز محررلرندن ویلفرید بله نڭ «اسلام نڭ استقبالی» اسملی کتابنده وهاپیلر حقنده دیهدر:

«محمد بن عبدالوهاب نڭ مقصدینه ایرشورگه نی قدر یافنلاغانن عالم اسلام هنوز تصور ایتدی. اون سکنزچی عصر نڭ آخر لرینه طابا وهاپیلر نڭ نفوذی فرات قه قدر کیلوب یتکان ایدی. مکه برلن مدینه آلتغاچ وهاپی تعلیماتی بیک کوب کشیلر فاشنده مقبول کوروله باشلادی. بر وقتلرنی بتون هندستان وهاپیلرغه چقار حالگه کیلیدی. بو مذهب مصر، شمالی آفریقا وحتی ترکیه گه قدر باروب کردی. لیکن بو تعلیمات نڭ عمومی بر اصلاحات یاصاب چقاروینه باشلیچه ایکی نرسه مانع بولدی. - بو مانع لردن برسی اول مذهب نڭ لزومندن زیاده عکس الحریکتککه مائل بولوی وایکنچیسیده غایت جزئی شیلرگه بیرلویدر. ومع ذلك محمد بن عبدالوهاب نڭ اجتهادی تماما ثمره سز قالمادی، هر نه قدر سیاسی وهاپیلرغه خانمه چکلیدی ايسه ده آنڭ دینی روحی قالدی وبو کونگه قدری بیوک تأثیر اجراء ایتدی. صوڭغی یلرده عالم اسلامده میدانغه کیلگان اضطراب و فاشیققلر و باشلیچه وهاپیلر نڭ تأثیر آستنده بولدی. محمد بن عبدالوهاب عمومی بر اصلاح یاصی آلمادی ايسه ده اهل اسلام نڭ قلبینه اصلاح نڭ لزومی فکر ن صالیدی...»

ماتقاری، بیروت.

عالملری آراسنده واقع بولغان بعض مناظره لرده ده حاضر بولغانلغی بعض سوزلرندن آڭلاشیلوب طورادر.

اوشبو ذات کتابینڭ وهاپیلرغه عائد جلدینڭ باشنده دیهدر: «محمد بن عبدالوهاب تعلیماتن یاڭا بر نرسه گه تأسیس ایتمگان ایدی، بلکه اول دینده بولغان بعض بر سو استعماللرنی دفع ایتوب عربلر آراسینه ساده اسلامیتنی طاراتونی غنه مقصد ایتدی. اول کونده عربلر گرچه مسلمان اسمی طاشیسه لرده اسلامیت نڭ احکامندن تمامیله جاهل ایدیلر. مصلحتلر نڭ عمومیتله خطا آڭلاشلمقلری معلومدر. محمد بن عبدالوهاب نیده دوستلر یده دشمنلر یده خطا آڭلا دیار. دشمنلری آنڭ طرفدارلرن یمان کورسه تو اوچون بتون قوتلری برلن طرشیدیلر. مراسم چچی ایتکانده وهاپی عسکرلری طرفندن بر آز فصنقیاق کورگان حاجیلرده آلر حقنده غایت مبالغه لی خبرلر طاراتدیلر. مکه شریفی غالب، وهاپیلر برلن عثمانلی دولتی آراسنده دشمنانلق آرتونی اوز منفعتی اوچون مهم کوردیکندن شوڭا اجتهاد ایتدی واصل مسئله دن بر درجه خبردار بولغانی حالده وهاپیلر نڭ کافرلگی برلن حکم ایتوب فتویلر چقاردی. حج کروانلرن اداره ایتوچی پاشالرده، کروانلر نڭ کیچگی یابر آفاتقه دوچار بولوی یا که بالکلیه بارمی قالوی شیکلی اشلرده گی مسؤلیتینی اوز اوستلرندن توشرو اوچون وهاپیلر نڭ علیه نده بولغانلرغه طرفدارلق ایتدیلر. شولرنی اعتبارغه آلفانده وهاپیلر حقنده: «آلر یاڭا شریعت طاراتار ایکان، و ترکرلرگه، مسلمان بولغانلقلری اوچون، جور جفا ایتلر ایکان» کبی فکرلر نڭ طارالوینه تعجب ایتولماسه کیره ک.

وهاپی عسکرلر یده موندی فکرلر طارالوغه خیلی سببچی بولدیلر. شویله که وهاپیلرغه انتسابلرندن مقدم آلر اسلامیتدن خبرسز ایدیلر. عادت برلن دیننی آبرور قدر قوه آلرده یوق ایدی. ترکر نڭ و شهرلرده پاشاگان عربلر نڭ عادت و کیم لرینڭ باشقه لغن کورگاچ آلر نڭ دینسزلیگینه و وهاپیلر نڭ یاڭا بر دین ایدکینه قناعت حاصل ایتدیلر. و باشقلری طرفندن صالحانغان نعبص روحی ترکر برلن اوزلرینڭ مذهب و اعتقادلری حقنده بر محاکمه یورتوب قارارغه مساعده ایتمادی. شونڭ اوچون ایدی که هر ایکی طرف بر برسن تکفیر ایتودن واز کیچمادیلر. ومع ذلك مصر و سوریه طرفلرندن کیلگان بعض آڭلی آدملر وهاپی خواجهلری برلن طانشقاچ آلرنی کافر دیونڭ حقسز ایدکن





يېر ھم قويروقلى يولدوز .

(بىر نېچە يۈز يىللارغە قىر سوزلغان زور بىر واقىقە تصوير ايتولە)

اول چامادان طش كىڭ بولغان بوشلق ايچىندە يېر ،
 اتولغان اوق شىكللى شە بلك ايله ايله نوب يورمكەدر . اول
 مكارچە يىللردن بېرلوشولاي ايلنگان شىكللى كىلچكەدە
 شولاي بىر توقناوسز ايله نوب طوراچقىر . اول بتون بىر
 يل ايچىندە قوياش تيرەسندن ايله نوب چقا ، اوز دائرەسىنىڭ
 بىرسى بىرسە شونوق ايكنچىسىنە باشلايدىر .

بوندن باشقە اول قوياش تيرەسندە ايله نو اوستىنە ،
 اوز تيرەسندە ھم ايلنەدر . بو طوغرودە آنى اوز قويرو-
 غىن قووب يورگان كچكە ات بالاسىنە اوخشانورغەدە
 مەكەن ، بوايسە آڭا بارى يكرى دورت ساعتك گنە بر اش .
 آڭ بولاي اوز تيرەسندە ايله نودن مقصودى اوز بىڭ
 كىسە كلر بىن قوياش ياقىسى ايله بىر تىگىز جلوتوق ايچونگنەدر .
 قوياشدىن كىرى بورولغان طرفلرنە قاب فارانقى تون
 حكىم سورە اما قوياشقە قارشى طورغان ياقلرنە كوندوز
 بولادىر . اگىرە يېر ھەر وقت اوروپا ، آزيا ، آفريقالارى
 ايله قوياشقە قارشى طورسە ايدى آمرىقادەغى كشىلرگە
 ھەر وقت تەملى يوقوايله يوقلارغەغنە طوغرى كىلور ايدى .
 يېرنىڭ اوز اشلىرى دە آز بولماغان كىك آڭ اوستىنە
 آڭا «آى» نى دە قاراب طوررغە تىوشلى . آى اوز ادارەسن
 اوزى دە بولدرە آلماسلق توگل . چونكە آڭ نەق يېرگە
 اوخشاغان جەتلرى دە بار . اول اوز تيرەسندە ايله نو ايله
 بىرگە يېر تيرەسندە ايله نوب يورى ھم يېر ايله بىرگە قوياش
 تيرەسندەدە ايله نەدر . شولاي بولسەدە اول يېردن بىك كوب
 كچكە بولغان ايچون آڭ كىفەنە تابع و آڭا بىر دە قارشى
 كىلە آلمى . يېردە اوزىنىڭ زورلغىنە مغرور بولوب آينى
 بىر دە حسابقە آلماعان بولا ، بلكە آنى ماسقل ايتە و اوز
 خىدمەتلر يندەدە قوشا .

كوك يوزندەگى باشقە يولدوزلر يېردن «آى» دن
 شولقدىر بىراق طورلر ، كە آنلر ايله سوز الشورغە خىرلەشرگە
 بىر دە مەكەن توگل ھم آنلرنىڭ كوبسى ايله يېر بىر دە تانوش دە
 توگل .

ايندى مقصودقە فايتامز :

بىر وقت ، آى بتون بولوب طولغان ايدى . شول
 وقت آڭ توگەرەككەنە يوزىنىڭ جلمايغان سماق بولوب
 كورنوى يېرنىڭ بىك آچووبىن كىنوردى .

يېر : - قاراڭز ئلى ، بومسكىن مسافر نىچك ياقتر-
 تقان بولا . اوزىنە قالسە بىك ياققى يولدوز من دىب اويلى
 طورغاندىر .

آى بو سوزگە بىر دە جواب بىرماينچە باشن قاشوبقنە
 قويدى . ايندى آڭ كوندن كون توگەرەك يوزى كىمى
 بارا ايدى . آخردە اول كوزدن دە يوغالدى . اوزاق دە
 طورمادى طاغن كورندى . طاغن كوندن كون اوسدى .
 طاغن بتون حالىنە كىلدى .

يېر : - سىن مېنىم سوزلرمنى طىكلار سىكى ؟
 آى - البتە شولاي بولورغە طورى كىلور ايندى .
 يېر - سىن ياخشىغنە وقت ايسە بىلەرگە بلەساڭ اىكان !
 مونه سىن اونوتما !

مېن بىر مرتبە قوياشنى ايله نوب چىقغانچى سىن ۱۳ مرتبە
 مېنى ايله نوب چىقارغە تىوشلىساڭ ! اگىرە مېنىم بو سوزمنى
 طىكلاماساڭ كالىندار

آى - مېن موڭا چاقلى مكلرچە بوسپاختنى قىلغانمىن .
 ايندى بو اشنى بىك ياخشى بلەمىن .

بو كون آى نىڭ طواغانقنە وقتى ايدى . اول بو
 وقتندە ھەر نرسەدن بىك ايتارگە يارانا طورغان ايدى ،
 اول قاي چاقىدە يېرنى تورلى بوللر ايله ابدراتادە ايدى . اول
 كوچى يتكان قدرى زور دىكىگىز سولر بىن يېرنىڭ بىر ياغىدىن
 ايكنچى ياغىنە تارتا ايدى . شول وقت يېرنىڭ بىر ياغىدە صو
 طاشووى بولوب ، ايكنچى ياغىدە مونڭ كىروسنچە كىمەلر
 قەمغە او طوررلق سولر قورى ايدى (۱) . بىر ياقىدە حسابسز
 زور فقيرلىككە سبب بولغان صوغە باتو وكوملور بولوب
 ايكنچى ياقىدە ساتو ھم اشلىق كىمەلرى يورى آلمى ايدى .
 ھەر ايكى ياقىدەغى كشىلر باشلر بىنە كىلگان بختسىزلك ، خوف
 خىردىن بى مزە بولوب يېر يوزندە طوررغە چىداب بولماسلغىن
 سويللر ايدى . بو طوغرودە بىر دە عىبى بولغان يېر طاغن
 آيغە قارشى بارى ايدى .

يېر - مونه بو افندى طاغن يارولا ايندى بلسەڭ
 ايدى ، اول آندەدە موندەدە جورغالاب نى قىلموق بولا اىكان ؟
 مونه آلاز ئىللە نىمىدى فوت طرفىدىن حكىم ايتولگان
 (۱) مۇنى عربچەدە «حرکت مد جزر» دىب ايتەلر .

تيره ده گى پلانىتلر ايله نانوشلق باصاو ايچون مناسبت و سلطاو تابا آلهغان ايدم .

يير - آلاى بولسه سىين بيك موفقيتلى صورنده بو تيره گه كيلگان سگ ايكان ! مونه بوتيره ده گى پلانىتلر ايله طانوشاسگ كيلسه، مين آنلرنك الكاعلاسى اولغانلغمنى سيگا آكلاتورغه تېوش تابامن. بو سوزمنى مافتانوبقنه ايتيم...
قويروقلى - آلاى بولسه نرسه لربله سگ ؟ تيزلك ايله سويلى يير !

يير - اوز بنگ بيك شېب يوروى ايله مافتانوب : ..
ايدى بر آز برگه يوروب آليق ! سين ميگا قوياش تيره سنده يول باشچى بولورسگ ! بو اش بر يلغه قدر صورلور . بز بر يل ايچنده بر برمز ايله آكلاشورغه بيك كوب وقت نابا آلورمز .

قويروقلى - كولوب - آهو ! سىين مونى تيز يورو ديب ايتسه سگ ايكان ! مين شولقدر شېب وتيز يوريمن كه ، برده حسابلاب طور رغه مهن توگل . يه تيز بول ! سز كم ؟ ونيندى حاللرده سز ؟ سويله گز !

آندن صوگ ييرده كولومسره ب : آلاى بولسه سىين مينم اوستمه هجوم اينماسكه وعده يير ! ديگان ايدى ، بو سوزلردن قويروقلى شولقدر ايسى كيتوب كولى كه ، قويروقى ۳ گه آيرلدى .

قويروقلى - برده قورقمه افندم ! مين بيك يينگل هم يووش حالده من . مونه مين سينك كيك قاطلى پورنه گه بهرلسدم مگ كيسه كيكه بولنوب كيتيم .

يير - آها ! سين گنگنه اوت اوچفونلردن عبارت ايكانسگ ! مين ده اولگى زمانلرده راق شول حالده بولغان ايدم .

قويروقلى - اشانباغان تاوش ايله - بولسه بولور . شولاى بولسه ده ايندى آندن بيك كوب وقت ئونكاندر . حاضرده بولسه سينك قطبلرگ ده بوز بوركلرگ كورنوب طور . يير - بيك درست ايتسه سز مين ايكي قطبلرم ده ده بوز بوركلرى ايله كيونگانمن . آلاى بولاى قاراوغه زورتاوار كيك طويولور . مين اوزم ، باش آياق صوف بولسه ده ضرر يوق ديب اويلايمن . بارى تهنم گنه جلى بولسون ! قويروقلى - صوگ سينك اوطارگ قابده ؟

يير - مينم اوطم ايچم ده گنه يانادر . اگردى نله سگ بو طوغرده ميگا اشانا آلورسگ !
اول شول سوزين ايتدى ده اوزاق ده طورمادى

بورولرنده دوام ايتوب بر برسى ايله دعوالاتلر ايدى . آلاردن يوغارى كوك يوزنده يافتى پلانىتلر (يولدوزلر) همه سى اوز اشلرى ايله مشغول بولغانلرى حالده يوزوب يورمكده لرب ايدى آلارنگ همه سينك مركزلرى ئلگى آنلر نك هم اوزلرين هم يوللرين يافترونوب طورغان «قوياشلر» ايدى .

* *

مارتنك بر ماتورغنه كوننده كينه تندن گنه كوك يوزنده ئلگيه چاقلى بر كمگه ده معلوم بولمغان «ياقتى» نرسه ظاهر بولدى . ييرده آى ده برده مونك كيك عجب نرسه كورگه نلرى يوق ايدى . شونك ايچون آنلرموندىن بيك عجبلمنوب دورت كوزلرى ايله آنى تماشايلاور ايدى . اول نرسه برده باشقه لرينه اوخشاماغان بر مانور يولدوز ايدى . آنگ اوزون هم يالتراب طورغان قوبروغى ده بار ايدى . يير - بو نيندى نرسه بولوب كيتدى ؟
آى - بلهيم . مين موگا اوخشاماغان بر نرسه نى ده كورگانم يوق .

آنلرنك شولقدر ايسلرى كيتكان ايدى ، كه حتى بر برسى ايله سويله شه آلماو حالنه كيلگانلر ايدى . شول آراده تگى تانوش بولمغان يولدوز آنلرغه يافيتايغاندىن ياقينايا بارا ايدى . ييرده آنك بار كوچى ايله هجوم ايتوندىن قورفا باشلاغان ايدى . قايچان نكى يولدوز بر آز ياقيناياچ ييرده آنك ايله سويله شه آلورلق بولغاچ يير سوزگه باشلاب :

- آى ، سين ! سيگا بو مينم تيره لرم ده نى كيره ك ؟ سين نيندى نرسه ؟ فايدن كبلوب چيقك ؟ قايا باراسك ؟ قويروقلى يولدوز - سين باشدوق بيك كوب صورلر - شاسك ايكان !

يير - طاغن ده اوزينك سؤالن فائتاروب - سين كم بولاسك ؟

قويروقلى يولدوز - مين بيك زورده توگل ، كچكده ده توگل ، اورناچه غنه بر قويروقلى يولدوز .

ئى سين افندى ! اوزك كم بولاسك ؟
يير - اوزينك كم ايكانن بر آز سويله ب آكلاتقاچ مافتانوب : حاضر ايندى مين ، كم حضورنده بولغانلغكىنى آكلانسان سگدر ديب اميد ايتيمن .

قويروقلى - بو تيره لرب ميگا بتونلى تانوش توگل . مين هيچ بر وقت بو تيره لرده بولغانم يوق ايدى . هم بو

تيمهريوللارنده مينيم اوستمهده يوروب مينى طاعن ده كوبرهك تماشا قىلورغه، ميندن طاعن ده كوبرهك فايدهلنورغه طرشمقهلر. آلاز مينم بيك زور تكة ييرلرمنى آرقليغه تيشوب ايچندن طور يغنه يوررگه يوللر ياصاديلر. زور قونلى آغم سولرم اوستندن ئلله نيچه باغانالى كوپرلر صالوب طولدرديلر. بونلرنىڭ ك زور اشلىرى شول، بونلر مينم اوستمهده ميكا خواجهلىق (собственникъ) لك دعواسين قىلمقهلر.

قويروقلى - مين سينىڭ كىك زورغنه بر پلانيت كه موندى واقغه مسكين قورتلرغه ايرك بيروب طور ووكه بر نيچك ده معنى بيره آلهميم. نيچك آلاى سمين موندى نرسهلرنى اوستىكدىن سلكوب توشره آلماي سىڭ؟
يير - مين ايندى مونى كوب مرتبه تجربه ايتوب قارادم تورلى يوللرغه كردم. اوزاق ماتاشدم. قاي چاقه مين اوزمنىڭ ئولقانلردىن توفتاوسز اوط اوچقونلرى ايله قىزىل بولوب قىزغان طاشلرنى، تيمهريوللر ارغتوب چىغرام. هم مونىڭ ايله برگه بيك زور شهرلرنى ده طامرى ايله قوبتاروب ايچنده گى كشىلرى ايله آنلرنى ئلله قايلارغه ايتوب طاشليم. ياخود آنلرنى طوپراق وناشلىر ايله كوموب قويام. هم ده آنلرنى مكارله ب بوتنا طورغان طولقونلر، جيل داوللر بيارهم. هيچ بولماغانده مين سلكنهم ده يير سلكنو «زلزله» ياصيم.

قويروقلى - بو اشلرنىڭ برسندن ده فائده چقىمى ايكان!
يير - درست اوزاقغه بارماسهده ميكا بر آز ياردم ايتهدر. شولاي بولسهده كشىلر بيك كوبه يگانلر ايندى. ميكا اواندهرك، آنلر آز وقتده، آنلرنىڭ بو كوئىكى عقللرى بولمىغان وقتده مونى اويلارغه كيرهك ايكان! مونى تاسف كه قارشى مين اول وقتده غافل بولوب قالغانمىن. ايندى حاضره مين بر نيچه مىڭ كشىلرنى طوپراق وناشلىر ايله كوموب قويسم، ياخود صوغه باطرسام، بونلرنىڭ قالغانلرى اوزاقغه بارمى اچلقندن اولوب بتهلر ديب اميدلنوب اوز اوزمنى يوباتقان بولام. شول وقت باشقه اورندهغى كشىلر بونلرنىڭ كوكىن كىلگان بىغىسزلىككه اوچراغانلغىن ايشتوب كىلهلرده طاعن ده آنلرنى هر تورلى وسيلهلر كورسه توب تركاك يوللر ينه اوندهيلر، آنلرنىڭ صىغىن كوكلر يين يوباتلر، هم حاللرندن كىلگان قدر ياردم ده ايتهدر. بر نيچه يل اوتار اوتماز ئلىگى مينم طرفىدىن قىنالغان كشىلر طاعن اولگى كىك ياخشى غنه طوررغه باشلىلر.

اوزينىڭ ك زور ئولقانلردىن اوط اوچقونلر يين ساچرانه باشلادى.

قويروقلى - قارا كز ئلى. چىلابه موندە آزغنه بولسهده اوط اثرى بار ايكان!

يير - آزغنه بولسهده اوط اثرى دىگان بولاسكى؟
يوق افندم! اگرده بولسهك مينم ايچم طولى اوطقنهدر. موناسين كورهسكى مين ده بر وقت سينىڭ كىك يىنگل فكرلى، هر وقت شادلانوب يورويى بر اوط شمارندن عبارت ايدم. صوكنده مين اول فكردن قايتوب اوز اوزمىن فصلدم هم قويوردم. موناشونىڭ سببلى مينم تهنم زور هم قالىن قابق ايله قاپلاندى. حاضره ايندى مينم طشقى كيومم بولغان قاطى قابق مينم ايچم ده يانغان اوطلر - منى ده باشقه لرغه كورسه تهنى طور. مونى مين قاي چاقه ئولقانلر ياصاب يالقونلى اوطلر ياندروب بيارهم. باشقهلر مين ده اوط اثرى يوق ديب اويلاسهلرده مينم ايچمده اوط يتارلك گنه كويدر.

قويروقلى - ئەي، آندى قابقنى اوزىڭ ايله برگه كوتاروب يوروقدر عقلسىزلىق بولورمى؟ قالونلغينه قاراغانده اول ياخشىغنه آورده بولورغه كيرهك.

يير - درست اور بولووين آورده، زمانلر اوتووى ايله بارسينه اويره نوب كىتهسك شول. حاضره ايندى اول قابق اوستنده كشىلر طورالر.

قويروقلى - ابدراب كىتوب - كشىلر؟ كشىلر نرسه صوك آنلر؟

يير بر آز اويلانوب طوروب، اوزينىڭ قطب شمالى دهغى بوركلرين كوتارگان ايدى ايكى زور بوز تاولرى بيك مهابت بولوب دىكىگىزگه توشوب كىتديلر.

قويروقلى - اوز اوزينه - هم! بولار آخرى سوبلا - كسىز جانوارلر نسلندن بولورغه كيرهك.

بو وقت يير تيره ن فكرلرگه چوموب بر آز توقتاب طورغان صوكنده - طوغرىسون ايتكان ده آنلر مينم اوستمهده شولاي آرى بىرلى كيلوب يوريلرگه، آنلرنى تيكشروب طورساك عقلىكدىن تايارسك! نىقدر اوزاق فكر ايتسهك شولقدر ناچاردر. آنلر مينى بو يغه آرقليغه جرتوب بتريدلر. مينم ايچمىن طاش كومرلر، هر تورلى معدنلر قازوب آلالر. شولايوق اوزلرينه كيرهك نرسهلرين برده بوش قالدرمىلر آنلر مينم كوب ييرلرمنى تيمهريول طوزاقلىرى ايله بوغاولاب بتريدلر. حاضره ايندى بو (بحار) قوتى ايله

قویروقلی - مین موگا اوخشاشلی بر خبرده ایشتانم یوق. هم سینک بونلرغه توزوب طور ووکنی بر نیچکده آکلی آلمیم.

بیر- درست شولای ده. . . صوگ نیچک ایتسهک؟ حاضرده ایندی مین آنلردن آیرلوب طوررغه عالمده یوق. آنلر ایندی مینی قطبدن قطبده چیکلی شولقدن تیکشیره لرکه، تیز کوندن مینم اوستمه گگی برگنه کیمسهکده آنلر طرفندن سیزلمای قالما یاچقدر (۱). آنلر ایندی مینی هر یاقدن اولچادیلر. بر چیتدن ایکنچی چیتکه قدر واقغه کیمسه - کلرگه بولوب کتابلرغه یازدیلر. آنلرنک فایسیلری اوستال اوستنه شوندی عجب شارلرنی قویالرکه، اول شارلرده، مینم اوستمه نیندی نرسه و حاللر بولسه همهسی یازلغان و رسملری ایله توشرلنگاندر. مونه شوشی شارلر واسطه سیله آنلر مینم اوستمنی همه واق تیا کلری ایله اوقلر واوگره نهلر، تماشای ایتلر. مینم اوستمه قایده بولسه ده جیل داوول، فاطی یا کفر یا خود بیر سلکنو بولاجق بولسه آنلر ئلله قایچان ایلسکن سیزوب وقتی ایله خبر بیروب قویالر. آنلرنک دیوارلرنده شوندی کیره کلی قوراللر آصلوب طورادرکه اول قوراللر واسطه سیله آنلر هر نرسه دن خبردار بولا آلار. ایندی آنلر شوندی حیله چان مخلوقلر بولغاچ مین آنلرنی نیشلاته آلمیم؟

قویروقلی - مین آنسون مونسون برده بلیم. مونه مین شونبغنه بلیم. مین سینک اورنگده بولسه م برده سینک کبک چداب طورا آلماز ایتم.

بیر- اولقدر ار یله ننه ئلی! مونه مین سینک ایله بر آزغنه سویله شوب طورغان آرادوق مینم کشیلرم سینی کشف ایتدیبار. آنلر شوشی ساعتده سینی اوزلرینک نیلیس قوبلری ایله قاریلر. سینک یولکنی ده چیکیلر. هم سیگا بره تورلی اسم ده بیررلر ایندی. چونکه سینک حقدده زور زور کتابلر یازا باشلادیلر. درست مونی آنلرنک عقلیلری و معرفتیلر یگنه اشلیلر. عقلسز و معرفتسز لری سیندن بیک قورقالر. آلا سینی قیامت یاقین بولوون بلگرترگه کورنگان بر علامت دیب یا کلسالر. مونه مونسو قزق!

قویروقلی - اول نیندی عقلسز کشیلر طاغن؟ آنلر کهلر؟

بو سؤالدن بیر بر آز آچولانوب اوزینک بوز (۱) بوکون «قط شمالی» نی کشف ایتکانلک لری معلومدر.

بورکارین سلکتوب ییارگان ایدی، بوز دیکگیزی نک یارطیسی بوز تاواری ایله طولوب کیندی هم بیرده بر آز کیفسز لنگان کبک بولوب. مین موندی نرسه لر حقدده آرتق صوراشماو- گزنی اوتنور ایتم.

قویروقلی - یاری آلا بولسه، بلکه سینک بو کشیلر حقدده آرتق سویله شرگه تلمه موگ بره یاشرون اش که مینیدر.

بیر- یوق. بتونلی آلا توگل. مین اوزم ده آنلرنک فایسیسی عقللی قایسیسی عقلسز ایکانلرین آیروب بله آلمیم. شولای بولسه ده آنلر آراسنده بیک احمق لری ده بار، بلکه آنلری کوبره کدر. آنلرنک هر قایوسی عقللی بولونی دعوا ایتده باشقلرینک هر برسینه احمق دیب قاری.

قویروقلی - آلا بولغاچ آنلرنک هر قایوسی احمق دیوانه ایکن!

بیرگه اوزینک کشیلرین پامانلاو بیک آور طویولدی. شونک ایچون سوزنی ایکنچی یافغه بوررغه تلب، دوستلق تاوشی ایله:

- بتونلی آلا توگل، سیوگلو قویروقلی یولوز! بتونلی آلا توگل، شولای بولسه ده ایندی سین آکلاب بته آلمغان نرسه لر حقدده سوز اوزایتوده برده معنی یوق. مینم اوزمنک برده ماقتانو عادتیم یوق. مونه مین سزینک، توبا. نده گی سوزم گه اعتبار قیلووگزنی اوتنه من: مین اوزم کوک بوزنده بولغان پلانیتلرنک الک قرقلیسی والک اعلاسی- من. مونه سین کوک بوزنده گی شارلرنی تیکشروب قارا ئلی. هیچ بر بیرده مینم کبکنی نابا آلمازسک! سین بزینک اوستومزده یاقترتوب طورغان «زهره» گه قارا! شولا بوق «مشتری» ایله «مریخ» که کوز صال! طاغن مینم کبک قویاش تیره سنده دوران ایتکان زور زور شارلرغه قاراده صوگندن میگا قارا! مینم تیره نهم صالقون صولی دیکگیزلریمه، کوگاروب یاتقان اورمانلریمه، زور زور خرما آغاچلریمه، لیمون، افلیسون ارهملریمه، . . . مینم کبکنی فایدغنه نابا آلورسک ایکن (۲).

قویروقلی - چنلاب ایتسهکمی؟ مین سینده مونسو نرسه لرنی برده کورمیم له باصا. احتمال سین درست ده سویلی طورغان سکدر. مین برده سینی یاخشیلابره ق قاری آلمیم.

(۲) لیمون و افلیسون آغاچلقلری فراوان اولوب هواسی بیک معتدل اولیاسه ایتالیانلرد، «طرابلس» ایچون قزق ماسلر ایدی. مکارلب هلاک بولمازلر ایدی.

چونکہ سینی ہر طرفن ٹللہ نیندی کوك توسلی نرسہ چلغاب آغاندر .

ییر۔ ئە! مین اونوتوبدہ بترگاننن ایکان ئلی . اول کوك توسلی نرسہ مینم «ہوا دیکگزم» در .

قویروقلی - آلی بولسہ سین مگگولک خوف خطر ایچندہسک ایکان ! ال ایلمک سینک آور یوک بولغان قابغک ، ایکنچی کشیلرک ، اوچونچی سینی چلغاب آغان ہوادیکگزی دە سیگا یاخشیفنہ طفرلق کیترہ طورغانلردر . بونلر سیبلی سین نیز کوندن «حرارتدن» محروم قالب خراب بولورسک آخری .

ییر بو سوزلردن تأثرلنوب :

- درست مین بایاغی سزگہ سویلاگان پلانیتلر شیکلی قویاش تیرہسندہ دوران ایتمہن . ہم طوغر وسنی ایتکان دە مین بیک زوردہ بولماغان ہر پلانیت من . شولای بولسہ دە مین ، باشقلردہ بولغان مزیتلرم ایلہ اوزمنی بتون عالمک ، مرکزی دیب حسابلی آلام . ہم شوگا اشانغانن دە .

قویروقلی - سین ماقتانورغہ بلمہگان افندی ! کیل مینم یانغہ اوطوروب ماقتانوب یبار ئلی !

ییر۔ اوطورورغہ دیسگمی ؟ بو ہیچ ممکن توگل . اگرده مین بو اشنی فیلسم اوزم ہمہ نرسہلرم ایلہ ہلاک بولور ایتم . مینم ومیندگی نرسہلرنک ترکاکلری ، مینم ہر توقتاوسوز دوران ایتوب طورویمہ باغلانغاندر . مین ہمہ یولدولرنک الگ عجبہگی من . مونی ماقتانوبقنہ ایتیم . موگا دلیل کیرہک بولسہ مونا مینم اوستمدہ یاشاگان کشیلر بولویدر . مینم کشیلرگہ اوخشاغان نرسہلر باشقلہ پلانیتلرنک ہرسندہ یوقدر (۱) .

ییر۔ افندم ! طیکلاکز ئلی ! سز نیشلی باشلادکز ؟ سز گویاکہ میندن براغایا باشلادکز .

قویروقلی - البتہ شولای ایندی .

ییر۔ آی اللہ ! نیچک سینک مینم یانمدہ ایکی اوچ یل طورورغہ حالکدن کیلی . میگا سینک ایلہ ہرگہ بولو بیک قزق ہم راحت بولور ایدی . ہیچ کم ایلہ جانک ایلہ راحتلنوب سویلہ شمایونچہ مگگولگہ ہرگنہ حرکت ایتو بیک آوردر . مینم ایبدہشم ہاری موندہ شوشی دیوانہ «آی» غندہر . اول ہردہ شاد و کوکلی نرسہ توگل .

(۱) حاضرگی علم و فن ییردن باشقلہ پلانیتلردہ کشیلر بولوین اثبات ایتارگہ طرشمقنہ در . شولایوق ہزنگ قرآن دە مونی آب آچیق آگلانغاندر .

قویروقلی - اول «آی» کم صوگ اول ؟

ییر۔ بو ہزگہ قارشی کورنوب طورغان «آی» سوت ایمہ طورغان بالا اولوب اول ہر وقت مینم تیرہمدہ دوران ایتمہدر . بومسکین بختسزنی مین کوك یوزندہ آداشوب یورگا نلگینہ کورہ قزغانوب اوز یانمدہ طورورغہ قبول ایتدم . اول مسکین حاضر بتونلی سونگان . ہزنگ قویاش تیرہسندہ ایلہنوب یورگان پلانیتلرنک کوبرہ گندہ آنلر ہار . مین دە ہرہوگنہ بولسہ دە «مشری» یولدوزندہ آنلر سیکز دانہلردر . قویروقلی - عفو ایتکز !

ییر۔ چن کوکلی ایلہ اونتوب - طاغن ہر آزغنہ طورکز ئلی !

قویروقلی - یوق . ممکن توگل . مین ئلیگہ موندہ اوزاق طورہ المیم . طاغن موندہ ہر ایلہنوب کیلورمن ئلی . حاضرده میگا آشورورغہ طوغری کیلہ . آندن سینک ہردہ یوقغہ ماقتانولرک مینی بیک یاخشیفنہ یالقدردی .

ییر۔ صوگ سین فایچان کیلورسک ؟

قویروقلی یولدوز۔ قویروقلرین سلکوب یباروب۔ اوچوز یلدن صوگ ، دیدی . اول ہر آزدن کچکنہ گنہ بولوب کورنہ باشلادی . براغایغان صایون کچکنہ لہنوب عاقبت کوزدن دە یوغالیدی .

آی۔ بیک جیتز نرسہ ایکان ! قارا ئلی ! اول نیچک اوق شیکلی آطولوب کیتدی . قویروقلری دیسہک قویرو قلری نیندی ! (آی بو وقت طولغان ایدی) .

ییر۔ درست اول باشقلہلردن شاد و کوکلیہرک ، یورر ایندی .

* *

اوچوز یل اونکاج طاغن بو تیرہلردہ ئلیگی قویروقلی یولدوز کیلوب چیقدی . ییردہ اوزینک قویاش تیرہسندہ گی ایلہنوین تیکشروب بیک زور صبرسزلق ایلہ قویروقلی یولدوزنی کوتہ ایدی . اول ہر تورلی چیچکلہر ، وخوش ایسلی اولہنلر ایلہ کیونگان ، ماتورلانغان ایدی کہ ایلکدن اول مارت آیلرندہ بولای ماتورلانا آلمی طورغان ایدی . ییر اوستندہ عقللی کشیلر ، تیلسقوپلرین طوتوب قویروقلی یولدوزنی کوتوب طورالر ایدی . آنلرنک دورہسن (ایلہنو مدت) بیک یاغشی حسابلاغانلر ایدی . بونلر ایسہ مونک کبک زور ہر قویروقلی یولدوزنی کورو شرفنہ نائل بولغانلری ایچون بیک شادلانلر ایدی . عقلسز احمق کشیلر اوزلرینک پانافلرندہ قورقوب پانالر ایدی . فایسپلری

— طئگلا ئىلى افندىم! سىن مېنىم ايشىك تويىمە كىلوب
مىگا بر آغز سلام بېرماينچە، اوتوب كىتە آلمانىڭ!
مىن سىنىڭ ايسكى دوستىڭ بولامىن بېت. ئىلنە سىن مېنى
خاظرلامىسكىمى؟ مونه سىن ايندى مىليونلر ايله مىلر
پرافلغىندە بولغان كوك بوزندە يوروب كىلدك! يە ايندى
ايتسەنە زىنار مېنىم: «ھىچ بىر بېردە مېنىم كىك پلانېت
تابان سىڭ!» دىگان سوزم درست توگلمى؟

قويروقلى يولدوز — با!!!

بىر — مونه ھىچ بولمىغاندە سىندىن طاوشقندە بولسەدە
ايشىتولدى ئىلى مىن سىنىڭ طبيعت طرفىندىن بولاك ايتلوب
بىرلىگان تىلدىن مجرۇم قالغانىڭ اىچون شادانا آلان.
يە سويلە ايندى! بلىككە سىن مېنى قايدە بولسەدە مېندە
گى كىك «تېرەن ھىم ماتوردىكىگىزلىر، كوله گىلى اورمانلر،
مكەل صورتدە زىنتلى خرما آغاچلىقلىرى كوردىم» دىب اشا.
ندىرغە طرۇشرسىڭ!

قويروقلى يولدوز: — كىلوب — خا، خا، خا!

بىر — طاغىن مېندەگى كىك كىشىلر؟

قويروقلى يولدوز: — خا، خا، خا! خا، خا، خا!
اول شول قدر كوله ايدى كە آنىڭ قويروقلىرى سىلكنە
ھىم تىپىرەنە باشلادى. بېردە طاغىن قويروقلى يولدوزنى
اشاندىرر اىچون ماقىتانورغە اويلاپ:

— سىن قايدە بولسەدە مېندەگى كىك عىلسىز كىشىلرنى

(۱) كورگانىڭ بارمى؟

قويروقلى يولدوز — خا، خا، خا! خا، خا، خا!
اول كىشىلر حقتدە شىولقدر اوزاق كولى كە آنىڭ
قويروقلىرىنىڭ بىرسى كىنەت كىنە يوغالوب كىتىدى. بىر موندىن
بىك قورقنى ھىم بېردەگى، تىلسقۇ پلر ايله قويروقلى يولدوزنى
قاراب طورغان كىشىلرنىڭ دە ايسلىرى كىتىدى. چونكە آنلرنىڭ
ھىچ بىرسى موندى اش بولغانن كورگانلرى يوق ايدى.
قويروقلى يولدوز ھىمان نوقتالمابونچە كوله دە كوله ايدى.
مونه اول ايندى اىكنچى قويروغىندە يوغالتدى. اوزاق
طورمادى طاغىن اوچنچى قويروغىندە يازوب قالىدى.
اڭ اخىردە اول بىك عىب صورتدە بويغە ھىم آرقلىغە چلپرە
(چهل پارە) كىلوب وانولوب كىتىدى. كوك بوزى ھىر ياقىغە
اوچوب كىتە طورغان اوط اوچقونلرى ايله طولدى. بونلر
يالطراب طورولرى ايله كوزنى چاغلىدرلر ايدى. بىر نىچە

(۱) عقل دعوا قىلولىرى ايله برابر، بىر بىرسى اولدىروھن اويالماغان

قان توگۇچىلرى...

اورام بويونچە ئىلنە نىقدر اھىقلىقلىرىنى قىلوب يوريلر ايدى.
« مونه قويروقلى يولدوز كىلوب چىقىدى » دىب بىر
عقلىلى كىشى قىچىردى. اول اڭ بىوك منارە باشىندىن اڭ
ياخشى تىلسقوب واسطەسىلە كوك بوزىن تماشى قىلوب
طورمقە ايدى. بو كىشى « اجرام سماويەنى تفتىش »
جمعىتى طرفىندىن اڭ ايلك رىد قىلغان اىچون بىك زور
ماقتا ھىم مكافات آلدى.

— آنا قويروقلى يولدوز. . اورا! . . . مونه بىزگە بختلى
كونلر بىدى دىب اىكنچى اولارق « آى » قىچىردى .

— آخ مونه قويروقلى يولدوز — دىب اڭ اخىرىندە
نگىلرنىڭ سوزىن تصدىق قىلغان سماق بولوب بىر قىچىردى.
قاىچان قويروقلى يولدوز يالطراب طورغان اوچ آيورلى
قويروقلىرى ايله ياقىن يوزوب كىلىگىچ بىر اوزىندىن جىل
داول چىقاروب دىكىگىزلىرى ھىر طرفىن بوز تاولرى ايله
طولدى. مونىڭ سىبلى ھوادە بىك چامادىن طش صالقونايىدى
كە عىلسىز كىشىلرنى بىردە شىكسىز قىامت ياقىن بولويىنە تمام
اشاندىردى، حتى عقلى بار كىشىلردە شىچەگە نوشوب
قالدىلر.

بىر — السلام عىلكىم قويروقلى يولدوز! ايسانموسىڭ؟
مىن سىنى شاد ھىم سلامت حالدە كورۇوم اىچون سىونەمن.
قويروقلى يولدوز ھىمان بىر سوزدە قاتمايونچە كىلە
ايدى. بىر طاغىن آڭگار بىر ايكى مرتبە سلام بېرسەدە آندىن
بىر جوابدە آلامادى. شونلقدىن اول بىك ابدراودە قالوب:

— بو قويروقلى يولدوزغە نى بولغان، ئىلنە اول ايسكى
نانوشلىرى ايله ايسانلەشودندە بورنون كوتارە باشلاغانمى؟
آى — بلىكە اول بىزنى كورمى ھىم سىزمىدە طورغاندىر.
اوزگىزنىڭ نىقدر كىچىكە بولوگىزنى بىر آز اويلاپ قاراگىز!
بىر — طاغىن قويروقلى يولدوزغە ايله نوب — قويروقلى،
قويروقلى! قويروقلى! دىب قىچىرە باشلادى. قويروقلى
بىرگە بىرگە سوزدە انداشمايونچە عالى جىناقتە بولوب كوك
بوزىندىن كىتوب بارا ايدى. بىردە قويروقلى يولدوزنى بىرەر
ساعت گنە بولسەدە سويلاشمايونچە اوزوب كىتەر دىب بىك
قورققان ايدى. آنىڭ كىك تىرىك وشاد بىر جان ايله صحبت
قىلو اىچون ھىر وقت آنىڭ ايله اوچراشو ايدى ايله
لدىنلنوب اوچبوزىل بويونچە كوتوبدە، ايندى كىلوب
اوچراشقاچدە اش بولاي بولوب كىنكاچ... بو اويون توگىل!
آنىڭ شوشسى روشچە التىفات قىلماويىنە بىرنىڭ بىك خاطرى
قالوب:

« بیوک بلغاریہ » (۱) دیہ آتامشادر۔ عرب مؤرخلری بلغارلر حقندہ خلقارنی آداشدرلری ویا کیشدرلری خبرلر ہم ویرمشلر ایسده بلغارلرنک «تورک» قومندن ایدیکلری حقندہ اولان خبرلری درست و آچمقدر۔

مملکتلری حقندہ عرب مؤرخلری : «بلغار مملکتی برتاس یرلری ایله کورشی اولوب، برتاس یری بلغار یری ایله خزر (توبان بلغار) یرلرنک اورتاسندہ ایدی۔ اسلاو یرلری آراسندن چیقوب خزر دگزینہ قویہقدہ اولان - اتل - یلغہسی ساحلندہ طورلر ایدی» دیرلر۔ عربلر «بلغار» قومنی «برصولا»، «اسغل»، «بلغار» (۲) اسمندہ فرقهگه آیرلر و بونلرنک بر برینہ کورشی اولهرق طوردقلرینی خبر ویرلر۔ فقط بو فرق آنچق طورمش یرلری و ایچمکده اولان یلغہلری اعتبارنچہغنه اولوب، یوقسه بونلر بر برندن فرقسز قوملردر۔

عرب مؤرخلری خبرینہ کوره بلغار یری سسازلق و قارانغو اورمانلق اولوب خصوصا چیکلاوک آغاچی کوب اولور ایدی۔ چیکلاوک آغاچلری اونار فرسخ قدر اورمانلر تشکیل ایدر ایدی۔

بلغار خلقلری زراعت ایلهده شغلانورلر و بغدادی، آرپا، تازی کبی اورقلرینی ساچارلر ایدی۔ لکن هر نرسهدن زیاده تجارت که رغبت ایلهلر ویراق یرلرگه یوروب سودا قیلورلر ایدی۔ ژولغا، اوقا، فاما، ژاتقه، آق ایدل بونلرنک سودا یوللری اولور ایدی۔

فوریدن هم سودالری اولور، بلغار ایله خوارزم، خراسان ولایتلرندن کروانلر کیلوب کیتوب طورر ایدی۔ بو وقتلرده بلغاردن چیقمهش ماللر : کش (соболь)، تین، یتچہ (горнастай)، صوصار، تولیکی، فاما، قویان میخلری، کجه کونی، بالاوز، اوق، ایری بالق، بورك، بالق جیلمی، بالق تشی (مامونت یا که مورژ تشی)، کهربا، بال، اورمان چیکلاوگی، قلچ، قالقان، فاین آغاچی، اسلاو اسیرلری، صارق هم موگزی حیوانلر وغیرلر۔ اوشبو ماللرنک بر قسمی روسلر و پیرمه خلقلری طرفندن بلغارغه کیتورلدر ایدی۔

علامتلری اولان قاره توسنی اختیار ایندیکلرندن سوڭدر۔

(۱) بو ایسه دونای بلغارلرینی «کچوک بلغاریه» دیه اعتبار ایندیکلرینه کوردر۔

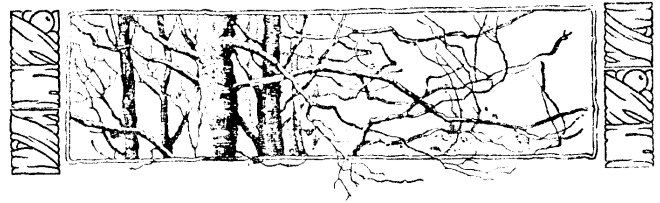
(۲) بو کونگی «سویل»، «چویل» سوزلری اوشبو اسغل دن معرف اولسهلر کرک۔ یا که «سویل» و «چویل» سوزلرینی عربلر اوز شیوهلرینه کیتوروب «اسغل» صورتندہ یازمشلردر۔

اوجقونلر زور زور طاشلر مثالندہ بولوب یرگه کیلوب توشدیلر۔ آنلرنک برسی بر عقللی کشینک اوستنه توشوب آنک باش سو یا گین ایزدی هم تیلیسقو پنی ده چلپره کیتردی۔ کوک یوزندہ گی شول اوجقونلر ئلله فایلرده اورنلاشوب تارالوب بتکاچ فویروقلی یولدنک ازی ده قالمادی۔

ییر - اول بیک تکبرلنگندن بو بلاگه اوچرادی۔ مونه شونسیقنه اوکچدرکه، اول بو کیگ بولغان کوک یوزندہ کورگان عجب نرسهلرین سویلمه ینچه بتوب کیتدی۔

آی - طولغان توگهرهک یوزی ایله کولوب : - درست، سز اول وقتندہ بیک کوب نرسهدن خبردار بولا آلور ایدگن۔ ییر - آیفه بیک آچولانوب - تلگنی طی ! اوز اشگنی گنه اشله ! مین فویاش تیره سندہ بر مرتبه ایله نب چیقانچی سین اون اوچ مرتبه مینی ایله نب چغارغه بورچلی سگ ! دیدی ۔

مترجم : میان عبدالاول الغفاری۔



تاریخمن۔

I

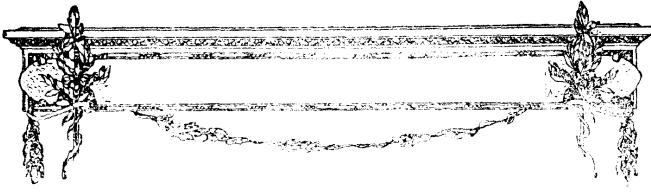
شمالی بلغار دولتی۔

اوشبو شمالی بلغارلر حقندہ تفصیل ایله خبر ویرو۔ چیلرنک اوللری عرب مؤرخلریدر۔ عرب جغرافیونی، عرب مؤرخلرنک اوشبو بلغارلر حقندہ ویرمش خبرلری بیوک واوزون بر سلسله تشکیل ایدر۔ بونلرنک کوبلری اوزلری بلغارده بولنوب و بلغار تورکلرینی کوروب و آرالاشوب، حاللرینی صوراشوب و تفتیش ایدوب یازمشلردر۔ بونلر حقندہ عرب عالمرینک معلوماتلری و خبرلری ۹۲۲ - ۳۱۰ تاریخندن اعتبارا باشلانادر

عرب مؤرخلرنک خبرلرینه کوره بلغار تورکلری کوچلی ومدنی بر قوم اولوب شہرلرده باشارلر، زراعت ایله مشغول اولورلر و سودا قیلورلر ایدی۔

شمالی بلغارلرینی بعض بر یونان عالمری «قارا بلغارلر» (۱) دیه و صوک وقتلرده غی آوروپا سیاحلری ده

(۱) بو ایسه بلغارلرنک اسلام قبول ایدوب عباسیلرنک رسمی



« غيوه » مەكتەپتە مەدرىسەلەر .

« غيوه » شەيخى ۵۰ عەددىدىن ئارتۇق مەدرىسە بولۇپ ھەمەسى ئوزىنە مەخسۇس ۋەقىيە ۋەكىلە تورغان ۋارداتى ايله تەربىيە قىلىنمەكتەدۇر . بۇنىلارغە «مەدرىسە» ۋە ۋوچىلەرىنەدە «مەلا» اسمى بىرلەدۇر . ۋوقۇ تەرتىبى ايسە : ھىچ ئوزگەرە مەيىنچە ۋولگى زاماننىڭ تەرتىبى ايله بولۇپ ھىچ بىر سەنەدە ياكى فىلدىن ھىچ بىر اثر يوق ، فەقەت شۇل ايسەكى ايسخۇلاستىك ، دىنبا ھەم آخىرتەدە فائىدەسى نىمەگان نەرسەلەردۇر . شاگىردلەر ۳۰ - ۴۰ ياشلىرىنە ھەتتە بۇندىن ئارتۇق ياشلىرىگە قەدەر شۇندە ۋەقەلەر كەمەروب ياتالار ۋە قەدەرلىرىنى بوشقە ۋوزدەرلەر . بىر اسلام ھۆكۈمىتىنىڭ شۇ قەدەر ، زاماندىن بى خەبەر طورۇي ، اھالىنىڭ دەۋلەتلىرىدىن باشقە بىر دە مەسلمان يوق ، فەقەت «خوارزم ۋىلايىتى» گە بار دىيە اعتقاد قىلۇپ يانۇرلى ھەقىقەتتە ئاسسە قىلىنەچق اشلىرىدۇر .

دەرىسە « غيوه » دە ۋە « اورگانچ » دە اصول ھەقىقەت مەكتەپلىرى بار ۋە مەرىفەتنىڭ بىرىنچى باسقۇچى بولغان اىندە ئىككى مەكتەپلىرى دوام ايتىمەكتەدۇر . لىكىن بۇنىلەر دىنبا بىر قەدەر غەمگەنە ۋە خۇشاد قىلىنۇدىن ھەم ئازەدلىرىلە بەغسسى ھۆكۈمەت ار باھلەرنىڭ قوللىنىدە بولۇي اعتبارىلە ، يوق ھەقىقەتتە كىرۇپ قالالار .

۵۰ - عەددىدىن ئارتۇق مەدرىسەلەرنىڭ ئىككى مەشھۇرلىرى ۴۵۰ كە قەرىب بولۇپ اوشۇنلەردۇر :

۱ - « اسلام خۇجە مەدرىسەسى » - بىناسى « غيوه » نىڭ اورنى بىر يەردە رەك بولۇپ ھازىرقى كۈندە سلامت اولان ۋە زىر اكىر اسلام خۇجە ھەزرىتىلىرى طرفىدىن گۈزەل سورتتە بىنا قىلىنغان ۋە مۇندىن ۴ - ۵ سەنەلەر مەقەم اىتھام قىلىنۇپ اۋقۇ باشلانغان . تۈگەرەك سورتتە بىنا قىلىنغان ، اورناسى آچق مەيدان ۋە طاش جەيلىگان ھەم قىيۇ قازلانغان . بىنا - جەزىرەگە بولۇپ ھەر بىر جەزىرە نىڭ ايشىكى شۇل مەيدانغە تابا آچىلە . شۇنىسى عەجىبەرەك ، بۇندە تەزەلەر يوق فەقەت كەچكە تۈنلۈك (تۈتۈنلۈك) شەكىللىگەنە اورنلەر بار ، آنلەردە ايشىك باشلىرىنە غەنە قويۇلغان . ھەر ھالەدە ياقىلىق قىناعتلەرنىڭ دەرىجەدە دىگەلەر . سالانغان ۋەقتە ھەقەتتە ھەتتە ئارتۇق رعايە قىلىنماغان ، ھەتتە تۈنلەي ياددىن چەتتە بولسا كىرەك ، چۈنكى ئاشخانە

بەغس بىر بەلغەدە اولان ھەيۋانلارنىڭ تەبىرىلىرى دىنبا بەك مەقبۇل اولدىقەندىن غەيرەتلى بەلغار خەلقلىرى سودا ابلە كىدۇپ آيلەر ابلە سودە كەلەدە ۋە قۇرىدە دۈە اوستلىرىدە يۈرۈرلەر بەغس بىر ۋەقتلەر ئۇلار يىگۈپ چابارلەر ايدى . اوشۇنداق بىراق شەمالدە اولان يۇغرا خەلقلىرى ابلە بەلغارلارنىڭ سودا ايتدىكىلىرى مەلۇمدۇر . ھەتتە بەلغارلارنىڭ غەجەستەن ۋە ھىندىستانلارغە يۈرۈپ آلىش ۋە بىر شە ايتدىكىلىرى غەرب اثرلىرىدە كۈرۈلۈر . بەلغارلارنىڭ سەنەتتە ۋە سودا ۋە سودا شەھەرتتە تەبىش شەيلىرى كۈن اشلەمەك اولەشەدۇر . بەلغار كۈنى تەتۈن شەرق ، غەرب طرفىدىن آلتۇب طورر ايدى .

تەبىئەتتە اولان اثرلىرى بەلغار خەلقىنىڭ مەدەن اشلەرنە ھەم مەھر اولدىقەندىن اىتبات ايدۇر . باقىر ارىتۈ ۋە تەمىر سوغۇ ھەزىرلىرىنى تەمام بىلۈرلەر باقىردىن ھەر تۈرلەي ساۋەت سەباالار باصارلەر ايدى . بىر ۋەنزا چەقىلدۇر اشلەمەش نەرسەلىرى مۇجەب ھەيلىدۇر .

بەلغارلارنىڭ اشلەمەش تەبەرىلىرى شۇل دەرىجەدە كەملىدەكە ھەتتە بۈگۈنكى تەبىر چەقىلدە بەلغار تەبەرى تەبىئەتتە شادلانۇرلەر . بەلغارلارنىڭ مەدەنلەر قازدىقلىرى ، مەدەن ۋە چاقىلەرنىڭ اثر - لىرىدىن مەلۇم اولۇر . بۇنىلارنىڭ ايزلىرى ھەتتە بۈگۈنكى قەدەر باقىدۇر .

بەلغار قۇمى مەنىئەتلى ۋە ھەقىقەتتە بىر مەلت اولدىقەن ، آرا لىرىدە مۇرخلەر اولدىقەندىن آكلاشۇر . بەلغار شەھەردىن ۷۰۰ چاقىر شەمالدە نەجۇم ھەقىقەتتە تەجەبە ايتدىكىلىرى ھازىرقى كۈندەدە اونۇدۇلماشەدۇر .

بەلغارلەر شەمال طرفلىرى ، اورال ۋە آلتاى خەلقلىرى ابلە اولان سودا لىرىنى يالسىز اوز قوللارنىدە تۈتمەق ۋە باشقەلەرنى آنلەر ابلە قاتشۇرغە يول بىرمامەك طوغرىسەندە اصلا مەسائەلە ايتەلمەشەلەردۇر . اوشۇ سەبەبىدىن چەتلىرىگە مەككە طرفلىرىنى بەك قارارغۇ ۋە قورقۇچ كۈستۈرۈپ طورر اولمەشەلەردۇر . ھەتتە شۇل قوملەرنى سورا شوچى چەتلىرىگە : « آنلەر بىر تەقچلەر ، كىشى ايتى آشىلەر » دىمەك كىبى بەغس افراط خەبەرلەدە تەسۋىع ايدۇر اولمەشەلەردۇر . ايشىتە بەلغارلارنىڭ اوشۇ تەرىقىلەرنى ايشىدۇ - چىلەر ، شەمال طرفلىرىنە ۋە رەمق ، اورال ۋە آلتاى قوملەرىنە قاتشۇق قەدەردىن ۋاز كەچمەشەلەردۇر . ھالبۇكە بەلغارلارنىڭ دە شۇيە بۇيە سۇيە مەككەلەردىن مەقسۇدلىرى - چەتلىرىنى اورال ۋە آلتاى قوملەرىنە قاتشۇرمامق اولمەشەلەردۇر .

بەلغارلەردە اوز آچقەللىرى ، غەرب ۋە بىخارا ھەم دە اورۇپا آچقەللىرى اىستەمال ايدىلىدىكى مەرىدۇر .

تاشنده اولان فارسی شعرلرنیگنه یازوب آلامغه موفق بولدق:
انوشه خاننڭ قبر تاشنده غی (بو خان اصلده قزاقدن):

درموی فرقت دورخاک و خون ملمس
جای آن دارد که ریزد خون ز چشم آفتاب
از پی تاریخ فوتش دوش بردم سر بحسب
هانکه از غیب گفت آواز بهشت شد حساب
بو العجب هنگامه بر روی کار آورد؛
ای سپهری وارکن سر تقاضا انقلاب
ویکه بردی زین خراب آبادمیدان که بود
حضرت تضوق بابوانی سیادت عتاب
کوهر بحر اصالت کوکب اوج کمال
بود فخر در دمان سید طه خطاب
آتش افروز شعاع شع آن والشمس روی
زینت سر سوره آن مالک ام الخطاب
سرفرو دینی برین شد جلو کر در خاطرش
وقت ازین بستان سراشد اودرختی گامیاب!

انوشه خاننڭ شونده تمام .

شیر غازی خاننڭ: (بو هم قزاق دن):

این سپهری کنج نهاد شد خو
در فراق آن شه جنت مکان
رفت خواب از دو چشم جو بچو
خو استم تاریخ فوتش... (بو یری واتلغان یازو مکن دگل)
گفت کریان خسرو آفاق کو
او ایلا ز دست چرخ دون
هر زمان صد جبرمی بینم آرو
خان عادل شاه ابوالغازی که بود
در جهان از عدل جودش گفت کو
این چنین شه زیر یری خاک کردا (۱).

طاشلری ایکسی یه نه شه بولوب ایگلری تقریبا
یارتیشار آرشین، بویلری اوشانداق بر یارم آرشین غه
بافین بار. بونده اوقو و اوقوتو ترتیبلری اولده گیسندن
کوب فرقی بولمادیغندن یازوده، آرتق اهمیت یوق!
۳- «شیر غازی خان مدرسه سی». بوسی بنا جهتمندن
کوب ایسکی بولوب ۱۵ باصقچ ایله توبه ن توشیل. اصل بناسی
شول قدر توبه نده بولوب «خیوه» نڭ اصل نیگزی ایله برابر
ایکان. اما «خیوه» شهری بر نیچه مرتبه یقلوب یگادن
صالنو اعتبار ایله بو مدرسه توبه نده فالوب «خیوه» نڭ
نیگزی بوغاری کونار یلگان. ایشگیننڭ (قاپقه سیننڭ)
توبه نده طاشقه چوقوب، کیملر طرفندن و قفلر بار، فای
برده، کوبمی طاناب (دیسه تینه دن کیم) یر، تاریخاری
یازلغان هم شونده رقم ایله ۱۱۳۱ تاریخ قوبولغان. بواصل
بنا وقتنده غیمی یاخود سوکوره دنراق قوبلغانمی؟ - بله آلامدق.

(۱) بو بیتلرنڭ ترتیبنده ختالوق یوقیدیر؟ «شورا».

فلان کبی مخصوص اورنلر یوق. همه سی حجره ده تمام قیلنه .
بناسی طشدن قارامقده یغشی گوزه لگنه بولاسده اچینه
کرلسه، اوقو ترتیبلرینه قارالسده بو گوزه لکده یوق بولا،
بر «پریوتنی دوم» ایکان دیوب قارارغه، اوزی مجبور
ایته در. چونکه زمانه اقتضاسینه موافق یاکی فنلر و شریعت
اقتضاسینه کوره حدیث نبوی تفسیر کبیلر هیج اوقولمی
و «هدایه» دن آرتقغه چغولمی شونی انتام توگل، باشندن
فقط برنیچه بابقنه اوقوله در.

شو مدرسه قاشنده شولوق اسلام خوجه حضرتلری
طرفندن بر بنا صالنه مقده، مکتب ایچون ایمش دیدیلر.
خواجه حضرتلری: «اوجیتل هم معلم آلدره» دبه شادلانالر.
البته خواجه حضرتلرننڭ بو اشی عهوم طرفندن رحمتلر
اوقوله چق و خیر اش ایدینگنه شک یوقدر.

۲- «حضرت پهلوان قاریخانه سی». بونده کوبردک
قاریلر بسلنمکده در. بونده شیر غازی خان، انوشه خان،
محمد رحیم خان، الله قلی خان اسمنده دورت خاننڭ قبرلری
بار. بونلرنڭ تاریخلری حقنده آچیتق معلومات آلوب
بولمادی. فقط شونسی معلوم بولدی: خانلرنڭ قبه سی
۱۲۴۰ نچی هجریده بنا قیلغان هم: «عمل اوستا نور محمد
بن قلندر» دبه معماریننڭ اسمی یازلغان.

بو قبه (کومبه ز) نڭ ایچی شول قدر نقشلی و گوزله
صورنده زینتلنگان که اوستاسیننڭ نه قدرده مهارتی بولدیغنی
هم اولده گی بابالریمزننڭ معمارلق و رساملق هنرنده نه
درجده یوقاری ایدیکلرینی بیک یغشی صورتده کورسه.
توب طور مقده در. درست حاضرگی زمانغه قاراغانده آرتق
توگل، اما بوندن تقریبا بر عصر مقدم بر مسلمان معماری
طرفندن اشله نوی جهتله زیاده مهم وشایان اعتباردر. کوك
تاش ایله زیننله توب چچکله توشلرلگان و غایت نفیس
صورتده فارسی شعرلر و آیت کریمه لر یازلغان. بونلرنی
یازوب آلورغه او یلاسافده، تأسفکه قارشى بعض بر مانعلر
سببندن ممکن اولمادی.

بوندن بر نیچه سنه لر مقدم بر سیاح کیلوب رسه یینی
چغاردیغنی هم خطلرننڭ همه سی یینی یازوب آلدیغنی بزه
سویله دیلر.

بر ایشک توتقه سی بار. اوزی جیزدن معمول بولوب
آورلغی ۳- ۴ قداق بار، فولچه شکلنده، شوکا کومش ایله
یازولر یازلغان. بر قاری «انا فتحنا» آیت کریمه سی
یازلغان، دیدی. بز فقط انوشه خان ایله شیر غازی خان قبر

آثارنی بوق ایتمک عادت حکمنده بولدیغندن یاغود آندای جسور آدملرنڭ ظهور ایتمه اوندن منارهغه یا گاندن قول اوروچی بولماغان. احتمال که بر وقت کیلور بو مناره اوزندن اوزی یقلوب فالور. چونکه خیوهده شوندا این کوب آثارلرنڭ یوق اولدیغنی تکرار مرتبه ایشتنک.

شو برگه قدر سویله دیگم مدرسهلرده هم باشقه لرنده بر خیوه شهرنده اون مکدن آرتق «ملا» ار بولنور، لکن هیئات که اون مکدن اونسی زمانده موافق تربیه آلارمی ایکن ؟

شو کونده خان حضرتلرنڭ اوز کیسه سنندن «خیوه» نڭ شمال طرفنده یگی اصلده تباقرانی خانه، بالذینسه و مکتب ایچون بنالر صالنه مقده در. لکن بنا فیلنوی همان ایسکیچه بولوب افو و اوفوتو اشلری نیچک بولور آنسی مبهم. اما زمان نڭ تقضا قیلوبینه بناء، کوبدن او ایسکی تربیلریمزنی مکتب و مدرسهلر یزدن چغاروب طاشلاب اورنینه استقبالهزه مفید، غیریلر طرفندن قیلغان اولقلارینی دفع قیلورلق صورتده کیڭ بر وغراملی بولوی البته تیوشدر! خصوصاً «خیوه» مملکتی بوندای مکتب و مدرسهلره کوبدن صوصاغان، ایکمک طوز اورننده کیره کلی بولوب قالغاندر. مونی شاید اربابی توشونسهلر کیرهک. ع. عثمانی. «یا گئی اورگنج».

شعر:

اتفاقه قارشو طورو چیلرغه

سزگله اتفاق ایتمک کرفتار بلا قیلدی.
 آلوب عقل و هوشمنی بلاغه مبتلا قیلدی.
 کیده صبرم کوکلدن اویلاسه م سز قیلغان ایشلرنی
 «وفا» بنندن «جفا» سزدن مینی آخر اذا قیلدی.
 رها نابحق ایدی کیگاشیمز بیکانده مکرندن
 سزک بر نیچه کز مگری مینی «قلبه» کدا قیلدی.
 دیهم شمدی برادرلر کنگ وجدانه فایتنگار
 سزک وجدانکز یالغوز منار آندن جدا قیلدی.
 بگا سرمایه خدمت ایردی اوغلانلر او قور چاغده
 اوزلدی ایش دیهم سزدن. بوایشلرنی خدا قیلدی.
 ییقلغانچه سزکچون خدمت ایتکانده قولاغمه
 یمانغه یخشیلیقنی هم یمانلیق دیب «ندا» کیلدی.
 «قاری محمد الرحیم»

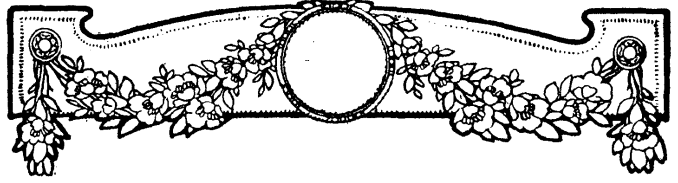
لکن بناسی بیک ایسکی بولوب کیتملنگان یرلری ده بار وتوشه گان تاشلری صوڭ درجه ده آشالغان. ایشگنده هم یا گزاقلرنده آغاچنی چوقوب یازغان یازلری بولسه ده آشالو بلیه سیله چاغنه تانورلق بولوب قالغانلر. اوفو و اوفوتو تربیلری پر وغراملری یوغاریده غی مدرسهلرنکندن کوب آرتق بولما دیغندن اهمیتدن خار جدر.

۴- «محمد امین خان مدرسہ سی» بوسی بناسی و بیوکلیگی هم ده اوز درجه سنده اولان تربیتی چھتندن ایسکی زمانده خیوهده بنا قیلنغان مدرسهلرنڭ برنچی سیدر. باشنده اولان یازووی حنی اوز اقدن گوزدل صورتده کورنوب طوراً: «قد اوصل الله تعالی باختتام بناء (اوقولماغان خطی بار) مدرسۃ المقدسة التي هي خير المدارس في العالم بامر سلطان الزمان ابي الغازي محمد امين بهادر خان ابن الله قلی خان نورالله مرفده - ۱۲۷۰» دیه یاز یلغان. بونڭ بناسی اوشانداق توگهرهک بولوب حجره لره تقسیم قیلنغان. اچکی طرفنده هم یوغاری چغوب تورغان یرلرگه آیت شریفهلر هم فارسی بیتلر یازلغان و کوک طاش ایله زینتلنگان.

بو مدرسسه یاننده اوزون بر مناره بار، توبندن طوقتاب قالغان یرینه قدر کوک کیر پیچ ایله بنا قیلنغان هم قویاشده بالطراب طوراً. بونڭ توبی نڭ یووانلقی یردن آرشین یارم یوغارودن تقریباً ۶۵ آرشین بولوب بیوکلیگی هم ۶۵ - ۷۰ آرشین بار. لکن تمام بولماغان بعض بر سوزلرگه بناء تمام بوله چق مناره نڭ دورتن بر یگنه ایش.

بونو بو صورتده بنا قیلنروچی مذکور مدرسہ نی بناء قیلدرغان هم اوزینڭ شجاعتی و سخاوتی، دین و حکومت امورنده محکملیگی و کوب فتوحاتی ایله شهرت کسب ایتکان اولده گی خانلردن «محمد امین» خان در. بوندن مقصودی ده: منارهنی مفروض اولان بیوکلیگنده تمام ایدوب اوستندن خیوهنی و همه اطرافینی تماشا قیلوب طورو بولغان ایش، دیه اشانچلی آدملردن ایشتنک. لکن ناسفی گه فارشی بریاوده (ایران ایله صوغشده بولسه کیرهک) شهید ایدامش و باشی کیسلوب ایرانغه اوز اتملشدن (۱). شو سمب ایله بومناره یارم یولده قالغان. بر خان وفات بولسه آندن قالغان

(۱) بو حقه شویله بر سوز ایشتنک: اوزینڭ خان بولوب توردیغی زمانده قره توبه دیگان یرده ایران خلقی ایله اورشورغه طوغری کیلمگان. عسکرلری ناچقانلقدن معرکه ده بر اوزی قالغان. دشمان عسکری کیلوب باشینی کیسوب ایرانغه اوز اتملنلر. ایران پادشاهی خان نڭ باشینی کیسکان آدننڭ باشینی هم کیسدرگان. حاضرگی کونده محمد امین خان نڭ گوده سینڭ قبری مرو (Красноводскій) شهرنده در.



«عرب لغتی و آنک عالمی»

عنوانلی مقاله لر حقندہ

معتبر «شورا» ده (باشی عدد ۱۹ سنه ۱۹۱۱) «عرب لغتی و آنک عالمی» اسمی ایله مقاله لر یازلوب کیلمکده ایدی بوسنه ۱۵ نچی عدد «شورا» ننگ طشندہ: «اوشبو مقاله لرنی دوام ایندیرمک موافقمی یا که توقناب باشقه نرسه لر یازارغه تیوشلیمی؟» دیه اوقوچیلرغه بر مراجعت کورلدی. معتبر «شورا» مجله سیمینگ مطالعده سیل مستفید اولغوچیلر جهل سندن اولان حقیرلری ایسه بو خصوصه فکرمی بویله عرض ایده رم:

قومیت نقطه نظرندن باقلندقه بزم تورکی آنا تلمز، ملی ادبیاتمهز کندمزه نه قدر ضرور، حیاتمهز و بزلکمهز آنا تلمزه، تورکی ادبیاتمهز نه قدر مربوط ایسه دین و دیانتمهز نقطه سندن نظر ایلدکده عرب لغتی و عرب ادبیاتی ده شول درجه ده بزم مسلمان تورکلره ضرور کوریلهدر. ویتون ملت اسلام ایچون مشترک و عومومی بر لغت اولنوق شرفنه مظهر اولان لغت ده عرب لغتی در. عرب لغتی ننگ بویله بر شرفه مظهر اولوقیده حقیقتلر خزینه سی اولان قرآن کریم ایله آداب و اخلاق عالیه چشمه سی اولان احادیث الرسول (علیه الصلوٰة والسلام) عرب تلمده اولمقلری سایه سنده در.

بناء علیه اسلامیت ایله مشرف اولان بزم تورکلر ایچون قومیت اعتباری ایله آنا لغتمهز، اوز ادبیاتمهز اهمیتلی اولدیغی کبی و بو یولده خدمتده اولان ملی ادیبلمزه ملت فهردانلری و حمیت اصحابلری سانالاققلری کبی، دینمهز، مقدس کتابمهز و رسول عالیشانمزی نظرده توتدقه عرب لغتی ننگه اهمیتلی اعتراف قیلنه چقدر. و آنی ادبی صورتده اصلاح، تنقیح، قواعد و اصطلاحات ایله حسن محافظه سنه چالیشان ادبیات عربیه عالمی ننگه شاپان حرمت و نمونه حسن مثال بیوک استاذلر اولدقلرینی تقدیر قیلماقمزه قدر دانلقمزدن سانالاققدر. فقط او یله بر اعتراف، بویله بر قدر دانلق ایچون اولاه علوم عربیه تاریخندن و ادبیات عربیه عالمی ننگ ترجمه حاللرندن خبردارلق لازمدر. و برده وقت اولنورسه بو کوونگی کونده تورکی تلمزنی اصلاح

و قواعد لازمه ایله محافظه سنه چالشمق کبی مهم خدمتده اولانلرمزه، کچمش ادبیات عربیه عالمی ننگ ترجمه حاللری دیمک اصلاح و محافظه لسان یولنده توتدقلری یول، اجتهاد و غیرتلی بیوک عبرت و اسوه حسنه اولاققدر. ذاتاً حاضرگی کونمزه آوروپاده زیاده سیله شهرت تابمش و ترقی سینه اهتمام ایلمش (فیلالوگیا) علم لسان و عوموماً (لیتیراتور) ادبیات فنلرینک رواجنه خدمت ایتمش و اینمکده اولان آوروپالیلره رهبر و اورنهک اولان ذاتلرده کچمش علوم عربیه عالمی اولمشدر. گرچه معتبر «شورا» ده (عدد ۲۳ سنه ۱۹۱۱): «بو وقتلرده علوم تحصیل اینمکده اولان شاگرد لرمز ایچون علوم عربیه تاریخی و علوم عربیه عالمی ننگ ترجمه حاللری مجهول اولماسه کرک» دیه بر حسن ظن اولنمش ایسه ده فقط اکثریت اعتبار اولندقه روسیه مسلمانلرنده واقع حال - خلافتی کوستره چکدر. زیرا زمانمزه غمی طلبه لره، یالغز طلبه لرمزه دگل چالمالی، چاپانلی حضرتلرمزه اوچراغان بر مستشرق، کچمش داهیلرمز حقندہ اطرافلی صورتده موزنیه و محاکمه ده اوله بیلور. لذتلی روشده ترجمه حاللرینی سوبله بده کوسترر. فقط بوننگ ایله ادبی و علمی صورتده، اوزینی توته بیلوب مصاحبه ادبیه و عامیه ده اولنورغه لایق نچه ذات تابلور؟ صرف، نحو فنلرینه علاوه معان، بیان کورمش کوب شاگردلر مذکور فنلرنک تاریخلرینه و اولنورده منحصص ذاتلرنک ترجمه حاللرینه و قوفسز یورمکده درلر. ذاتاً علوم عربیه تاریخنه و ادبیات عربیه عالمی ننگ ترجمه حاللرینه دائر مدرسهلرمزه اوقتوراق بر اثرده هنوز کورنمبور.

بویله بر زمانده معتبر «شورا» مجله سنده «عرب لغتی و آنک عالمی» عنوانلی، هر کهه نصیب و میسر اولمیه چق بیوک و نادر اثرلره مراجعتله، تطبیق، تصحیح و تحقیق صورتیله یازلمقه اولان مقاله مفیده لر عوموماً ادبیات عربیه عاشقلرینه و خصوصاً طلبه قارداشلرمزه بیوک بر نعمت اولوق صورتیله تلقی ایلدسه کرک. محترم «شورا» ننگ مندرجاتی آراسنده برنچی موقعنی آلاچق مقاله لرنک بریده شو «عرب لغتی و آنک عالمی» مقاله لری اولسه کرک. بناء علیه اهمیتده بو مقاله لرنک اورنینه توررلق بر خیر الخلف و بونلرنک افاده لرینه معادل فائده و بررک بر موضوع وارلغنی حاضرگه تصور قیلنماسه کرک.

خلاصه کلام: عاجزلری ایسه مذکور مقاله لری کمال رغبت و اشتها ایله مطالعه ایلدوچیلرنک برندن سانالوب

مقالات مذكوره نىڭ معتبر «شورا» دە دوامارىنى تىنى
و آرزو ايتىمكە اولدقمى علئنا عرض ايدەرم.

امام عبدالرحمن نيازى - استرخان.

امام عبدالرحمن افندى جنابلىرىنىڭ اوشبو مقالهلىرى
غىنا يازلىدى. بو طوغرىدە باشقىە آدملىرىنىڭ دە فكىرلىرى وار.
آنلىرىنىڭ يالغز خلاصه لىرىنى بو يردە درج ايدەمىز:
(۱) مذكور مقالهنى توقتاتىڭىز! آنىڭ اورنىنە آدملىرىگە
فائىدەلى باشقىە بر نرسە يازلسون!

خىيالدىن حمزىن . «اوسكى».

(۲) مذكور مقاله اورنىنە باپالرمىز تاتارلىرىنىڭ حاللىرى
وطن تارىخلىرى يازلسون!

عبدالله شاماسوف . «جامىتى».

(۳) مذكور مقالهلىرى شايان استفادەدرلىرى. بوندى نرسە
لرنىڭ «شورا» ايله گىندىن ايل نوب چىغوى فائىدەدن حاللى
اولماز. امام نوراحمد اشىيىف . «اورسكى».

(۴) توقتاتىڭىز، مېنىم ايچون بر اهمىتى دە يوق.

مىنجان الاسحاقى . «جامىتى».

(۵) دوام ايتىڭىز! مېرىيان لېچىبايوف . «اوسىرگان».

(۶) آڭا كورەدە ياخشى مقالهلىرى بولسە، بونى توقتاتو
مصلحت يوقسە دوام ايتوى مطلوب.

س . يونوسوف . «اندىجان».

(۷) آنىڭ اورنىنە توركىستان تارىخى و توركىستان احوالى
يازلسون ايدى . ابوالسعود احمدى . «اورالسكى».

(۸) دوام ايتىڭىزنى اوتنەمىز . باشقىد خلىقلىرى:

صاحب گرى تابولدىن، سعیدالله مرادوف .

سليم گرى سانوچىن «چوران بويى»

(۹) «عرب لغتى و آنىڭ عالملىرى» اسمى ايله يازلمىدە
اولان ترجمەء حاللىرى «مشهور ايرلىرى» مەجوعەسىنىڭ صولڭ
جزئلىرى ر و شندە رسالە قىلىنوب باصلىسە ياخشى اولور ايدى.
هر حالده باصلىمى قالماسونلىرى .

اهل الله خىراللا اوغلى «خوقند».

(۱۰) «مشهور آدملىرى و الوغ حادثەلىرى»، «عرب لغتى
و آنىڭ عالملىرى» اسمىندە اولان مقالهلىرىنىڭ فائىدەلىرى
حسابسىزدىر . بونلىرى ھېمىشە يازلوب طورسونلىرى .

امام م . خلىل يادىگارى .

(۱۱) باصلىوى موافقى .

رحماتالدين حكيموف «بوغرىصلان».

(۱۲) «عرب لغتى و آنىڭ عالملىرى» اسمى مقالهلىرى
اوقۇدىغىم وقت اسلام دىناسىندە ظاھر اولمش آلوغ آدملىرىنىڭ
ترجمەء حاللىرى ايله آشنى اولوب كوكلم كوتارلى، افتخار
قىلەم، شادلىق حاصل اولان. شونلىرىنىڭ اثرلىرىنى چىتار چىوب
صافلاغى موفقى اولدقلىرى حالده اوزمىزنىڭ حتى بو كونىگە
قدر شول اثرلىرىنىڭ بارلىقلىرىنى و يازوچىلىرىنىڭ اوزلىرىنى
بىلمى طوردىغىمىزنى فكىرلەپ تأسى ايتەم و غايەت كېمەسىنەم.
اسلامنىڭ قىمەتلى جوهرلىرى ايله چىتار بىزانوب دە اوزمىزنىڭ،
و يرانلىرىدە طورمقىدە اولان بايقوشلىرىدىن فرقسىز صورىدە
حسسىز و حمىتىسىز كوز بوموب طور وومىزنى فكىرلەپ قايرىم،
يورايگم سىزلانا . باي كىتبخانەلىرى احتمال كە آرامزىدە باردى
لىكىن بوندىن استفادە قىلمىق هر كىمگە مىسر دىگىل . الوغ
عالملىرىنىڭ اثرلىرىنى كوررگە موفقى اولماغانلىرىمىز ھىچ
اولماسە شونلىرىنىڭ ترجمەء حاللىرىنى اوقوب كوكلەمىزگە راحىتلىك
كىتوررگە تىوشلى . اوزمىزنىڭ اوقوب كىلمىكە اولان درسىلم
اوزلىمىسون ايچون «عرب لغتى و آنىڭ عالملىرى» اسمى
مقالەنىڭ دوام ايتىلىنى تلىم . محبوب جمال آچقورىنا .

(۱۳) مېنىم جوابىم برىگنە مقاله حقىدە دىگىل بلىكە «شورا»
مەجلەسىنىڭ اوزى حقىدەدر . زمانىدە بىك شەرتلو و اوزلىرىنە
حسن ظنلى اولان آدملىرىنىڭ عورتلىرى آچلوغى، كىمالات
و نقصانلىرى اولچانوب مىدانغى چىغوغى سبب اولدىغى
جەتدىن «شورا» نىڭ نازارالو دىگىل اسمى ايشىلدودە مطلوب
دىگىل . اما حقىقت و وجدانغى قايتولسە «شورا» ۱۵ كوندە
بر دىگىل بلىكە بر كوندە ۱۵ نىسخە چىقوب طورغى تىوشلى .
قارماسانى «اونا» .

(۱۴) دوام ايتىڭىزنى مۇناسىب . چونكى اول مقالهلىرى ، اسلام
دىنىنە ، قرآن و حدىث لغتىنە خىدمەت ايدىوچىلىرىنى مەجسەم
صورىدە كوزىگە كورساتوب طوراللىرى . شونلىرىنى اوقوب
كوكلەمىز كونارلوگە و آنلىرىغى افتدا قىلوومىزغى سبب اولمازمى؟
اچىبىلىرى ، تارىخ علمىنى اوشبو نقتەدن اوقونەلىرى و گوزل
نەرهلىرىنى دە كورەلىرى .

عبدالله تاجالدين اوغلى . «كچەمىر» .

(۱۵) دوام قىلىڭىزنى موافقى .

امام محمد مەھمۇدى محمد صادفوف «چىلابى» اويانزىدە .

(۱۶) بىز بارى بىر اول عربلىرىنى آڭلى آلەمىمىز . بىزنىڭ

ايچون طهارت و نماز خصوصلىرى بىك ضرور . اگردە
«شورا» دە شوندى مىسئەللىرى يازلسە بىك شەب بولور ايدى .

عبدالكريم بايىولاتوف . «اوسىرگان» .

* * *

عرب لغتى و آنڭ عالملىرى حقدى بىزلىر الوغ بىر كىتاب تىرتىپ ايدوب بونى اوچ قىسىمگە ايرىمىش ايدىك . ۱نچى قىسىم لغت ايله صرف ونعوده متخصصلرغە مخصوص . خىلىل ، سىمويە ونفطويه كىي . ۲نچى قىسىم شعرلردە متخصصلر گە مخصوص . جىرىر ، فرزدق . اعطل و متنئى كىي . ۳نچى قىسىم ادبە متخصصلرگە مخصوص . جاحظ ، ابن قتيبە ، ابوعلى القالى كىي . باشقە مسودلارمىز قضاغە اوچرايدىقندە بو كىتابمىز چوق شىكرار اولسون سىلامت قالدى . چونكى بىز بونى كاغدىگە يازمامىش بىلكە كوڭلدىگە تىرتىپ قىلمىش ايدىك . اكرده كاغدىگە يازمىش اولسەق ايدى بو هم ضائع اولاق ايدى .

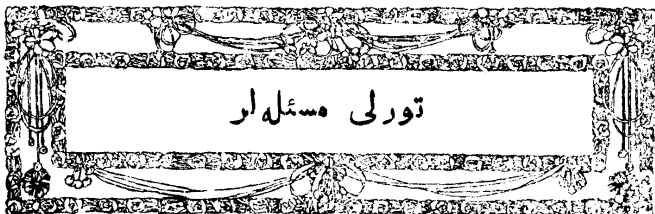
بعض بىر مدرسەلرنىڭ شاگردلىرى عرب لغتى و آنڭ عالملىرى حقدى معلومات صوراب مكتوبلار يازدىلار و بعضىلرى طوغرىدىن طوغرى اوزمىزدن اوتىدىلار . بو طوغرىدە ايلسكەن تىرتىپ ايدىلمىش كىتابمىز اولدىغىدىن شونى غنىمەت بىلىدىك و كىتابمىزنىڭ بىرىنچى قىسىمىدىن چوڭلاپ آلۇب « شورا » غە كوچىرگە باشلادىق .

عرب لغتى حقدى حقدى اولان فىنڭ نە روشدە باشلانوب كىتوبىنى سويلەپ بىردىكەزدن سوڭ : « ايمىدى شاگردلار و تحصيل اوستىدە طور وچىلار اچون اوشبو قدر كفايت ايتسە كرك ، بوندىن سوڭ يازلاچىلارنى اوقورغە احتمال يالوقچىلار اولور » دىيە نوقتاتىق فكىرىدە يوردىكەزدە محترم محمد ذاكرا افندى ، تام بىزنىڭ اوشبو بىخىلمىز حقدى تىرتىپ ايدىلمىش روسچە بىر كىتاب وىردى . بونى ايسە طوناشدىن اوقوب چىقىدۇ . ۲۰۱۰ يىتدە باصلدىش اولان بو اثر پىرافىسور قىرەيسكى نىڭ : « Arabская литература » اسمىدە اولان كىتابمىز . بىر ايكى بىخىل استىنا ايدىلسە بوندى بىز كورمەگان بىر نرسەدە يوق . لىكىن بونىڭ مزىتى شونىدەدركە : بىزنىڭ ۲۰ - ۳۰ جىلد كىتاب آقتاروب ونە قدر باش واتوب بىلمىش اولدىغىمىز نرسەلەر ارتقى ايله اوشبو اثر اچىنە كىرەك بىتمەش . بونىڭ اوستىدە بىزنىڭ بىك چوالچى روشدە آڭلا-دىغىمىز شىلار ، بوندى غايت نظاملى و تىرتىپلى روشدە كوز اوڭىنە كىتوبلار قويلىمىش . شوبىلەكە بو كىتابنى اعتبار ايله مطالعه ايدوچى كىمەسە بىك كىتابمىز عرب كىتابلىرى آقتارمىقدىن ، ذھىنى چوالتمىقدىن و بىر ايكى سەنە قدر عمرىنى بوش غە صرف قىلمىقدىن قورنولاچىقدىر . بو اثرنى اوقوب چىقىدىغىمىز سوڭ : « بىر روس

عالمى اوزلرىنە نام يات اولان بىر لغتىڭ ادبىياتى حقدى شونى گوزل بىر اثر تىرتىپ ايتسون دە شونى روس بالالرىنە اوقوتسون ، روس شاگردلىرى عرب لسانى ادبىياتى حقدى بو مرتبەدە خىردار اولسونلار ، اما بىزنىڭ شاگردلارمىز اوزمىزنىڭ مرشدىمىز اولان قرآن كىرىم و حدىث شىرىف لسانىنىڭ ادبىياتىدىن و ادبىياتىنىڭ تارىخىدىن روس شاگردلىرى درجە سەنە دىگەل ، حتى آزغىندە خىردار اولماسونلار ، بو نىندى اش : ۱۹ . « دىيە غىمەت كە كىلوب مەككور بىخىل توفتاچى بىردە ، دوام ايتىدىرگە باشلادىق ايسەدە اوقوچىلارنىڭ دە فكىرلىرىنى بىلورگە مەجبور اولدۇق .

بو كونگە قدر آلمىش جوابلار يوغارىدە يازلدى . آيروم بىر كىتاب قىلوب باصلسە البتە گوزل بىر اش اولور ايدى . لىكىن باصلوبى تامين ايدىلمادىكندە كىتاب تىرتىپ قىلمىدە كىتاب مەنا يوق . چونكى باصلمامىش كىتاب ايله هېچ يازمامىش اثر آراسىدە بو زماندە فرق آزدىر .

ايمىدى بعض وقت بىر عدد و بعض وقت ايكى عدد آرقلى قىسقى قىسقىغىنە روشدە يازوب طورساق كرك . بو ترجمەء حاللار هر بىر مستقل مقالهلر اولوب يوقارى و توبانلرىنە يالغانلار يوقىدۇر . شونىڭ اچون « آخىرى بىتكەنچە باشى اونوتولادۇر » دىيە بىخىل فېلىماسە كرك .



تورلى مسألەلەر

I

اصلاح حروفى مسألەسى

حرفلارنى اصلاح ايتەك حقدى « مناستر » دە « دارالمعلمين » طرفىدىن چىقارلمىدە اولان « ياكى فكىر » مجموعهسى (۳۵۵) اوشبو فكىرنى عرض ايتەدۇر :

۱) رسمى حركتلر تامام لغو ايدىلوب آنلر اورنىدە حرفى رسمار استعمال قىلىنسون . بو كون توركى لسانىدە اولغان فارسىچە و عربچە سوزلر اوستىدە يەنەدە عربچە و فارسىچە كلمەلەر رسمى حركتلر ايله دىگەل بىلكە حرفى حركتلر ايله استعمال قىلىنسون . حاضرگى توركى حرفلر يتارلك اولمادىغى اچون دىيەدە بىر ايكى حرف آرتىرلسون

و آرنق اولدقلری ایچون بر ایکی حرف ناشلانسون .
(۲) طبع وقتنده یالکیز (منفصل) حرفلر استعمال ایدلوب .
طوتاش یازو ایسه قلم وقول یازولرنده غنه استعمال قیلنسون .
یالکیز حرفلرنک اساسلری سلامت طوتلوب بعض بر
اشارتلر آرتدراسون . اوشبو وقتده یالکیز حرفلر ، مقصود
ادا قیلورغه کافی اولوب باشقه شکللرنی قبول ایدرگه مجبورلک
اولمیه چقدر .

(۳) مکتبلر ایچون حاضرلنمش کتابلر اوشبو ۲ نچی
مادهده بیان ایدلمش اصولده اولسون و بو اصولنی حمایت
ایتمک ایچون هفتک بر غزنه تاسیس ایدلسون همده
کونلک غزنه لرنک بر رستونلری اوشبو اصول ایله طبع ایدلسون .
(۴) حرفلرنی اصلاح ایدر ایچون ، کشی سوزینه التفات
ایتمی ، طعن و تشنیع ایتمی ، اوز دنیا سنن باشقه
حتی بار دیبده بیلمی طورغان فعال ، ثابت و جسور
آدملردن عبارت بر هیئت تشکیل قیلنسون . بو هیئت
باغشی وعقل ایله فکر ایتسون ، اشلهسون !

11

اختلاف امتی رحمة

علی القاری «اماملرنک کوبسی بو حدیثنی اصلسز
دیدیلر» دیهدر . اصلی بار دیوچیلرده بارلغینی آکلانا .
اصلی اولدیغی صورته اختلافدن ، احکامده اختلاف مرادمی ،
صنایعه اختلافی ، بونده هم تورلی سوز بار . سندینه
کیلسهک حدیثنک معروف سندی یوق
معناسی ایسه کتاب وسنتکه مخالفی ؛ زیرا کتاب سنت
افتراقدن نهی قیله ایدی . اختلافنک افتراقده هفتی اولماقی
معلومدر . معناً صحیح اولماغان لفظ ، رسول الله دن البته صادر
اولماز . دیمک بو حدیثنک اعتماد سرفنده شبهه اولماسه کرب .
شول قدر بارکه افکارده اختلاف طبیعیدر . فکر و فهمده
اختلافنک تفرق گه مفضی اولو وندن صافلانغانده بونده ضررده
یوق بلکه فائده بار دیه رگه یاری ؛ زیرا : تلاحق افکاردن
حقیقت توادر . سلفلر فهمده اختلافنک تفرق و تشبیغه مفضی
اولو وندن بیک صافلانالر ایدی . ۱۰ نچی «المنار» ده بویله
یازلمشدر :

«امام شافعی بغدادده امام اعظم مسجدنده آنک
اصحابیله ایرته نمازین اوقود یغنده قنوتنی ترک قیلدی . زیرا
اجماع اولماغان بر سنتنی ترک قیلو ، اجتهدلری سنت اولماوغه
کیتکان جماعت مسلمینگه مخالفندن ینگلدر . بو حکمتکه مطلع

اولمیانلر : «امام شافعی امام اعظم قبری یاننده ادب صافلاب
آنک منهنجه قنوتنی ترک قیلدی» دیلر . لکن اوز
عندنده سنت اولمان عملنی بره وگه «ادب صافلیم» دیب
شافعی کبی کشی البته قویماز . بعضیلر : «امام شافعینک بو
وقتده بو مسئلهده اجتهدی اوزگه ردی صگره بینه اوز مذهبده
قایتدی» دیب زعم ایتدیلر . بو- پیرنک کوکدن بعدی کبی
بعیددر . اما بز ذکر قیلماغچه تفرقندن صافلانو سلفلر
عادتیدر . آنلر عمللری سببلی اختلاف و تفرق ظاهر اولورلق
اولسه اوز اجتهدلرن و اوز ظنلری ایله عملنی قویوب
اجتهدلری باشقه چه کیتکان جماعتکه موافقت قیله ایدیلر .
باشقه وقتده ایسه اوز اجتهدلری ایله عمل قیلوب باشقه
لرنی اجتهدلرنده معذور کوره لر ایدی .

بونى یازمقدن مرادم بو مسئلهنى «شورا» تیکشرمکچی
اولغان ایدی . بنهجه «المنار» نك نوجیهسی بیک موافق
کوریله . شونى «شورا» اوقوچیلرینه عرض قیله تور ماغچی
اولدم .

محمد حنفی مظهر .

11

چکغز سوزی حقنده

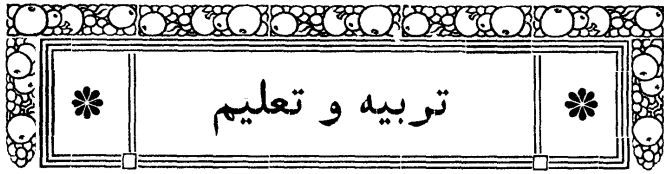
مطبوعات صحیفه لرنده چکغز خانندن بحث اولنورکن ،
همان «چکغز نه دیمک! ومعناسی نه در؟ بو سوز نورکیچه
مو یا که مغولچه مو؟» کبی بر طاقم ، سواللر ایراد اولنوب
بوگا ایسه هر مؤرخ وهر محرر طرفندن بر تورلی معنی
بیروله ده طور ولادر . نیچوندر بو هنوز بر قرار تابمی ؟
بر مؤرخ ، چکغز سوزینک معناسن بیک یوغاری کوتاروب
بیاره ایکان ایکنچی برهوی افراط توبان توشروب ناشیلی .
نه دندر بو؟ آکلایشیلمازلق ! ! .

مثلاً : معتبر «شورا» محرری چکغز خان ترجه حالن
یازارکن : چکغز سوزینک «ملک مظهر» و «مستقل خان»
معناسنده ایکانن بیان ایته ، اما «تاتار خانلری» محرری
(بر انتقادچی نك یازوینده کوره) وحشی فان توگوچی دیب
معنا بیره . بانک! بو ایکی مسافه گه نه قدر یراق . . . نه استا .
نبولده چقمقه بولغان «تورک یوردی» محرری بو ایکی
مؤرخنی بر یاقغه ناشلاب ، چکغز سوزینک فدیستنه
دائر بر حکایه نقل ایته . شوپله که : تیموچین خان اعلانندن
اولیگی اوچ ایرته ، سالی قوشینه اوخشار بش رنکلی بر
قوش کیلوب دورت بوجه کلی بر طاش اوستینه قونوب
اوزلوك سوز : چکغز! چکغز! دیب اولطوردی وبونکله

لازم. اوزونچه وكوب بولمهلى مسجدلرده سويلنگان خطبه لر، وعظ ونصیحتلر باشقه بولمه لرگه ایشدلماز، خلقلر فائد- آلمقدن محروم فالورلر. مسجد زور بر زالدن غنه عبارت اولورغه تیوشلی. زور مسجدرلر سالوچیلر « قوستانای » شهرنده یاشقلر مسجندنن وکچکنه مسجد سالوچیلر مذکور شهرده امام سعید زبیروف محل سینک مسجندنن کوچرگچ آلسه لر ضرر اینه زلر.

« خلقلرنک کوکللرینه یاروب سالوردای ماهر خطبه اوقوچیلر و وعظ سویله وچیلر اولمادیقنده آندی زور زالردن و آندی مسجدردن نه فائده وار؟ » دینولماسون. مسجد کونده سالنمی، بو کون بولماسه ده شوندى الوغ بولمه لرده خلقلرنک یوقولرینی قاچرللق و سوزلری تارتوب آنورللق روشده اخلاص و محبت قويدرللق خطبه سویله و- چیلر بولور.

ولی الرحمن محمدی العابدی.



ابتدائی مکتبه اوقوتو

IV

(۱) آچق اوقو: کلمه لرینی درست تلفظ، تیوشلی اورنده وقف و اوقولغان نرسه لرنگ اچنده بیان ایتلنگن حال و واقعه لرغه قاراب، یازوچی نینده ی حال، صورت تاثیراتنی افاده فیلورغه اراده قیلغان بولسه شول نرسه لرگه رعایه و آنلرنی افاده قیلوب اوقودن عبارتدر. بو طریقه اوقونک نی درجه ده فائده لی ایدیکنی شوننده بلورگه ممکن: اگرده بر یازونى بر کشی تیوشلی فاعده لرینه رعایه قیلوب اوقوسه آنک اوقوغانینی هر کم آکلی، آندن لذت آلا و موضوع مسئله- گه ده وافق بولوب خاطره دفترینه جمع فیله. اگرده عین نرسه نی باشقه بر ناچار اوقوچی اوقوسه، آنک اوقوونى نکللا وچیلر اوقوونندن حصه دار بولوتوگل- لذت، شوق ایله نکللا میلر و اوقوچینک مجلسندنن تیزره ک قوتولورغه تیلیر. ایکنچی دن اگرده اوقوچی بر نرسه نی کهال موفقیت ایله اوقوسه، اوقولغان یازو، ترکیب و لسان جهنندن نکللا وچیلرغه آکلار ایچون آور بولسه ده، اوقوچینک درست اوله رق اداره لسان فیلوونندن موضوع مسئله گه وافق بولا آلار.

چکغز خان دیب عالمه مشهور اولدی» دی. بعض مؤرخلر بونلرغه فناعتله نمای، چکغز سوزینک معناسنی تورکی و مغولی لغتلردن نفتیش ایتوب تابدیغی حقیقتنی عالمه اظهار ایتنه (بز قارلر چه الک مطلوبی شودر). «تورک یوردی» مخابرلردن عاکفی اسملی بر تورک مذکور مجموعه گه یازغان بر خطبه: چکغز سوزینی، طوغرو، گرچک، راست- چن سوزلریله نفسیر ایتکان صوگ، مؤرخ «لئون فاهون» دن شو سوزی نقل ایتنه: «چکغز سوزی مغولچه اکیلمه ز، بو کولمه ز معناسنده در.» وکندیسی بوگا جواباً: «او زمان لسان ادبی تورکیچه اولدیقندن بو سوز مغولچه ایمه س اویغورچه ایدی» دی. بزم بوگا قوشاچق سوزمز بولسه اوده- کینکی سینى (اویغورچه دیدیکنی) قبول وشوگا موافقت ایتمکدن عبارتدر. چونکه تورکستان چینی تورکلری (اویغورلر) ده چکغز سوزی حالامستعمل بولوب پخته، پشیق، قاتیغ، کوچلو- قوتلو معنالرنده فوللانمقده در. ذاتاً: «چک» تورکیچه ده بیک، قاتیغ، اگیلمه ز، بوکولمه ز، یانچیلمه ز، ایزیلمه ز، حاصلی هر نرسه نک اصیلی غه ایتیله چک بر سوز ایمه سه و؛ مثلاً: طاش چک، یغاچدن. آلماس چک، تیموردن. تیمور چک قورغاشدن، دگلمه و؛ بونلر ایلدن ده کوکل طنچقه ی، چونکه اوئکان یل «شورا» ده «تورک اوفلو» نک: «چکغز سوزینک لغت معناسن، مؤرخ و فیلالوغلر بیله آلماسه لر کیرک. بز بونک معناسنی یازاچقمز» دیکان سوزی خاطرده چقه ی؛ آلا ر یازسه لر ایدی. بز شوگا منتظرمز افندم.

IV

مسجدنک ایچی نیندی روشده بولسون

مسجدرلر اوشبو دورت تورلی خدمت اوتار ایچون بنا اولنه لر: (۱) اسلام علامتینی ظاهر قیلماق؛ (۲) الله تعالی گه عبادت ایتماق؛ (۳) آدمار بر برینی کوروب الفتله شمک، محبت و اتفاق حاصل قیلماق؛ (۴) هفتنه گه بر گنه مرتبه اولسه ده، دینی، اخلاقی، اجتماعی و عمرانى و عطلر ایشدوب تربیه آلمق و ملتنگ دینی و دنیاسی آله کیتمه ک حقنده تعلیمات ایشتمک.

بو اشلرنک اولمگی ایکیسی ایچون مسجدنک بناسی نه روشده اولسه ده آیرماسی یوق، باری بر. اما صوگفی ایکیسی ایچون مسجدنک اوزونچه و تورلی بولمه لردن عبارت اولمقی مناسب دگل، بلکه دورنکل هم ده بولمه سز اولمقی

موجود در. حال طبیعی اوله رق هر سنه وفات ابدن، ترك مسلك ابدن، اختيارلق فارنلق ايله درسدن چكیلنه معلم اوزنك مقداری بر بياك مقدارنده اولسه كرك. بوبله چه هر سنه «بياك» معلم تربيه ايدوب يتشديرمك لازم كلبور. سنوی بر دارالمعلمین دن «يگرمی بش» معلم چيقارمق اصولی ايله ماهر ۱۰۰۰ معلم يتشديروب معارف مليه يی يولنه صالديرلمق «فرق» عدد معلم مكاتبلرينه توفق ايتمكه در. مساعده ايدلسه دخی بدو فدر دارالمعلمین تأسيسنه چاره واقچه بولمق ايچون اوزونچه وقت كرك اوله چقى آشكاردر.

ايشنك بو جهتی بويله، ايكنچی جهتی ايسه صبيانی مكاتبسز ومكتبلری اصول صوتيه سز فالدرمق هيچ جائز اولميه چق حالدرندر.

ايش چاره سز كبيدر، لکن قول صاللايوب ايشی چاپديروب بوش تورمق اولماز، اگر ممکنی ايشلمهز ايسهك دينهزه وجنسمهزه معارف واستقبالهزه خيانت ايتمش اولورز. بونی كيمسه ايسنه مز. بويله ايسه شمديلك نه ايشلمهك كرك؟

بوندن اوتوز سنه مقدم «معلم مسئلهسى» شمديكىنه قياس ايدلماز درجه ده فنا صورته ایدی. شمديكى كبی «معلم يتشميور» دگل اصول بيلن، نظام كورن هيچ بر معلم يوق ایدی.

اصول صوتيهيه «برنجی» معلم كوسترمك و بيلدرمك سعادتى عاجزلرينه توشمش ایدی. بر معلمدن ايكي، ايكي دن دورت، دورتن سكر معلم اصول اوگره نوب پك چوق مكاتبلك نك اصلاح ايدلديكى هر كسه معلومدر.

باشقه چاره اولديغی حالده معلم يتشديرمك ايچون «بری بريندن كورمكه» اصولينه مراجعت ايدلمشدى. هر معلم ايسكى معلم دها يتشديرميه بورچلى وظيفه دار ايديليبور ایدی. هر كس بو وظيفه يی قدسى بيلور و ادا سنده قصور ايتميبور ایدی. قازانده عالم جان حضرت بارودى، اورنبورغده محمدفاتح افندى كويه وى، فاقازده شيخ زاده افندى معلم درسلىرى آچوب ممکن قدر آدم يتشديرمشلى ایدی. ممکن اولان ايشلنيور، بوش ياتلميبور ایدی. شمديكى حالمز اولگينه كوره يوز درجه آرتقى. اصول بيلن معلم هر طرفده بولنيورلر، درس كتابلری يوق ایدی، شمدي تمام دگل ايسه ده - نورليسى بولنيور. بو حالده. دها گوزل وقتلر و دها مساعده لى زمانلر گلنه

(۲) شعر ياخود قطعه اوفوب نكللاوچيده تيره ن تأثيرات فالدر، چن و درست اوفونك ايلك بيوك درجه سى و نيايه سيدر. بو درجه كه مكتب بالالرينى حاضرله و امكان خارجنده بولسه ده، مكتبنك آخرگى صنفنده اوقوغان شاگردلرنى ممکن اولدقچه حال و مقامه فاراب اداره لسان قيلورغه ملكه لندر و تيوش. درست اوفور ايچون سرعت ايله فچقروب اوقوغنه كفايه ايتمی. بلكه چن و درست اوفو: قطعه و شعرنك روحينه و قوف ايتوب، اوقوغان نرسه نى اوفوچى ئوزينك سوزلری كبی ترجمه قيلسه غنه چن و درست اوفو بولادر.

(۳) نكللاوچيلر اوفوچينك هر سوزينى و هر جمله سيني آكلاب و توتوب فاللا آلورلق بولسون. شونك ايچونده بياك آشغوب اوفو ياخود سوزلرنى ناشلاب فالدر و بر سوزنى تمام ايتمه ي ايكنچی سوزكه بابشو كبی اشلرنك جمله سى درست اوفونك خلافيدر.

(۴) اوفوچى اوقوغان نرسه سينك موضوعينه فاراب تيوشلى حال ايله اوقورغه تيوش. بعض نرسه لرينكل وساده اوقولغان كبی بعضلری بونك كيريسى خلوص ايله اوقولالر. اورام جرولری نى قدر كولنج صدا و بوزوق الفاظ قستر. لوب اوقولسه لر، س. رمييف نك «مينوتلر» و «تاك بوقوسى» كبی يازولر بونك كيريسى اوله رق آرتق جديلك و خلوص ايله اوقولالر. يوسف شرفى. «آچنكى».

معلم مسئلهسى

خلقلر اوفومق - يازمق - بيلمك ايستديكلرى حالده اصول بيلن، مكتب نظامى كوره ن معلملرنك بولنماديغى و بر چوق مكاتبلك معلم سز فالدقلى جمله كه معلومدر. بو مسئله، مطبوعاتمزه اوزون اوزادى يازلدى بحث ايدلدى، قورصلر و دارالمعلمينلر تأسيسى لازم كورلدى و حتى اورنبورغده و اوفاده تشبيلر بيله ايدلدى فقط ايشينه چاره سز حالنده فالدى.

قورصلر و دارالمعلمينلر تأسيسنه حكومتنك شمديلك مساعده سى ايشلنيور، ايلروده مساعده يه اميدمز واردر، لکن «معلمسزلك» بر يا ايكي دارالمعلمين تأسيسى ايله دخى بيتيه چكدر.

عموميت ايله روسيه مسلمانلرينك مكاتب ايتدائيه لرى يگرمى بيگدن كم دگلدر. بناء عليه يگرمى بياك معلم

مجبور ایتەش استاذلرینه در.

زیلەمیر، دو قتور اشیئە فاتشمیدر، شونڭ ایچون درس حقنە سودا گەرلرنڭ سوز سویلەمکری اعمال کە بعض مدرسلر ایچون آغر کیلور، لیکن دو قتور اوز اشیئە اوزی اشلەمی، اوز اوستینە لازم بولغان وظیفە سینی فایغرتەمی طورسە اعمال کە زیلەمیر بو وقتنە توزوب طورماز، بر آز سوز فوزغانور. شونڭ ایچون اوفولرمز طوغروسنە بزدە بو اورننە بر آز سوز سویلەمک اولامز. مکتب و مدرسەلرمزده بو کون گە قدر ملا و مؤذن، سودا گر وزراعنچی بالالری باری برلیکدە اوقوب ھەمسە بر تورلی درس اوقوب چغالر ایدی. دین علملرینە کورە بو حال یاراسەدە دنیاوی علملرگە کورە اش بیک موافق کورلمی. چونکە بونلرنڭ استقبائلری ایچون هر برینڭ اوزینە مناسب علملر بار، شونلرنی بیلورگە تېوشلی. مدرسە و مکتبلرنی اوشبو حاللرگە مناسب روش کە قویلماسە مکتب مدرسەلرمزڭ حاللری خوفلی اولوب قالور. اول وقتلردە یوز ایلی و ایکیوز شا گرد قشلامقە اولان مدرسەلرمزده اونبیش و یکرمی شا گردگنە قشلاب چیغولرنڭ سبیلرینی تیکشورگە و بیلورگە تېوشلی.

هر نه اونکان وقتلر اوتدی، ایندی آنلر کیری فایتماز، بوندن صوڭ روسیە مسلمانلرنڭ ملا اولمقلری ایچون ۱۶ سنە و بخارا شا گردلرنڭ ۲۲ سنەلر صرف ایتەش عمرلرینی صانوب آورغە ممکن اولماز. اگرده بو ۱۶ و ۲۲ ییللر جدی علملر ایله اونکان بولسە ایدی اوکنچلی دە بولماز ایدی. لیکن بو مدت ایچنە بیک کوبلرمزڭ عمرلری: «عامل وی عامل معنوی»، «لفظاً عمل کرد معنامل نه کرد» کبی آغرلر سویلەگاننی قولقلر ایشتمی طورغان و آنندن صوڭدە «هیولی» بحثلری کبی معنالی بر نتیجەلر بیرمی طورغان سفسطەلر ایله اوتدی. انصافلی آدملرنڭ هیچ بری بو حاللرنی انکار ایتەمی بلیکە اعتراف قیلەر. بو کون گە قدر مدرسەلرمزده اوشبو کتابلردن درس اوقولر و بونلر ایچون اوشبو قدر وقتلر صرف ایدلنە در ایدی:

صرف عربی گە قدر اونکان وقتلر	۵	سنە
نصریف و شرح دبدالله اوفور ایچون	۱	«
قواعد هم ترکیب	«	«
انموذج، کافیه، شرح ملا	«	۲
ایساغوجی	«	۱

قدر- اولجە اولدیغی کبی «بری بریندن کورمکچە» اصولی ایله معلم یتشدرمک حاجتدر. مدرسە عربیە طلبەسندن معلم اولاقچ افتدی- ھانسی بر معلوم ترتیبلی مکتبە مسافر اولارق بر یا ایکی آی اصول- و عملیات کورسە درس اصولینی و معلومک ھنرینی اوگرە نور.

طبیعی، بو معلملر دارالمعلمین اکمال ایدنلر درجە سنە اولەمازلر فقط اصول و نظام کورمیان اسکمی و کهنە مکتبلرە کورە چوق یوقارودە بولنورلر. خلاصاً کلام: ممکن اولانی اشلەمەلی، بوش تورمامالی.

معارفڭ اساسی، علومڭ ابتداسی اولان «اوقوب- یازمق» تحصیلنە و تدریسنە حالمز و چارەمز واردر. ایلرودە مساعده لی زمانلر کله چکدر، اما حاضرده ممکن اولانی ایشلەمەلیدر. اسماعیل. «ترجمان».

بزدە شا گردلر صبرلیلر، کونچیلکاری یوق

«الصبر من الرحمن»، «الحسود لا یسود» کبی حکمتلی سوزلرگە کورە «صبرلی اولمقە فائدە و کونچی اولمقە ضرر کوب» دیه بیلسە کدە علم بولننە، صبر ایتەمی ھیشە اوقو ایله شغللننە و باشقە ملت بالالری ایله کونچیلک قیلوب آنلر روشنە تحصیل قیلسەق بلیکە ضرر اولماز ایدی.

۴نچی جلد «شورا» دە (ص ۴۸۸) خوفندلی محترم اهل الله افتدی بر سارت شا گردینڭ: «مدرسەدە یکرمی ییللر وقت صرف قیلوب منطق و حکمت، عقائد و کلام اوقیمز» دیگان سوزینە تعجب ایتدیکی کورلەر. حالبوکە بو اش، عجب قیلورلق روشدە یا کبی بر نرسە دگل.

بو کونمزگە قدر درس باشنەغی استاذلرنڭ کوبلری بخارادە تحصیل ایتدیکلرندن و بخارادە کورمش درس عاد- تلرینی سنت اورننە طوندقلرندن درسلرنی ترتیب کە صالحق حقنە سوز فوزغانوچیلر باشلرینە فلاکتلر کیتوروب طوردقلری معلوم.

باشقە ملت شا گردلرنڭ مجبوری اولارق هر کون بیش ساعت تحصیلە اولدقلرینی ایشدوب بیلدیکلرندن صوڭ بزنڭ شا گردلرمز بر آیغە بیش ساعت درس ایله فناعت ایدە آلمازلر. بو شا گردلر، دین گە و دین علمینە اخلاصی اولدقلری حالدە مدرسەلرنی تاشلارغە مجبور اولسدر بونڭ گناھی شا گردلرگە دگل بلیکە شول اش گە

ایچون ۲ سنه . ملا جلال ، خانقاهی ، تتمه ، آخوند یوسف ، آخوند شیخار ایچون ۲ سنه . مجموعی ۲۲ سنه اولادر . اوشبو مدتنی تمام اینمش شاگرد ۳۵ باشلرنده اولسه کرک . لیکن بو شاگرد دنیامز و آخرتمز ایچون ک ضرور و بیلورگه لازم اولان تفسیر ، حدیث درسارینی هنوز تحصیل ایتهامشدر . بخاراده تفسیر درسی قاضی دن معوذنین تفسیرلرندن بر درس آلقی وصحیح البخاری دن «انما الا عمال بالنیات» حدیثینی اوقومق ایله تمام اولور . و شونک ایله امتحان ویرلور ایتمش . بوندن صوگ «کنجه کی درس» دیه اراده سی وار آدملر فقه ، فرائض ، اصول فقه ، بلاغت اوقورلر ایتمش .

هر حالده بو ۳۵ یاشنده گی شاگرد روسیه گه فایتوب نه نرسه اشلی آلور ؟ علمندن فائده ویرلرک اورنغه تعیین قیلنورغه ممکن اولورمی ؟ یورت اسبابلری تائمین ایدولورمی ؟ حاسدلری اولوب سعایت فلان قیلمازلرمی ؟ بونی ایسه البته اوزی ملاحظه قیلور .

بو کوندن بر قدر سنه لار صوگ دنیاغه کیلمش آدملر احتمال که بزنک عصرمزده اولانلرنی شلته قیلوب : بونلر نه ایله وقت کیچرگانلر ونه فکرلرده اولوب نه لار اشله ب یاتقا . نلر ؟ طوغروسی علم یولنده اجتهد قیلماغانلر و ملتنی انقراض چوقورینه اوستراب کیتکانلر ! « دیه سویلرلر . شونک ایچون بو عصرده اولان حاللرنی و علم تحصیل ایتمک حقنده اولغان مانعلرنی تفصیل ایله یازوب قاندررغه تیوشلی ایدی .

هر نرسه دن مقدم بزده بر علمی جمعیت اولمق لازم ایدی . اوشبو جمعیت امام مؤذنلر ، معلم و مدرسلرنی امتحان قیلور ایچون پروگراملر همده مکتب و مدرسهلر ایچون درس کتابلری تعیین قیلور و اوقو هم اوقوتو اشلرینه نظارت ایدوب طورر ، ایر و قز بالالرنک درسسلری حقنده حساب آلور ، قرآن و تفسیرلرنی قاراب درست باصدرر ایدی . بو وقتده ، یارامی طورغان کتابلر مدرسهلرگه درس کتابی اولوب کرمازلر ، کلام و تفسیرلرنی ده خطا باصمازلر ایدی . روسارنک نورات و انجیللرنی ک آخرنده خطا صواب جدولی کورلمی . قرآن و حدیثلر هم درست باصلسه بزنک ایچون ده ضررلی اولماز ایدی .

محمد کمال مظفروف ، «ماله» .

شمسیه و عقائد « « ۱ «
سلم « « ۱ «
تهذیب ، حکمت ، میرزا ، خانی ملالر « ۱ «
توضیح « « ۲ «
ملا جلال ، مشکات شریفی « ۱ «
جمله سی ۱۶ سنه .

بو عهده نه قدر سلامتکار یرغالمش و نه قدر بایلقلر و وقتلر صرف ایدلمشدر ؟ شو یله ایسه ده بو مدتک آلتغان علملر اکرده اولچانوب قارالسه ترتیب ایله اوقولمق اولان اورنلرده آز عمرلرده آلتمش علملر قدر اولمادیقنده شبهه یوق .

فرض ایندک یوقاریده یازلمش کتابلرنک هر بری ضرور و هر بری فائده لی علملر ایله طولوغ اولسون ، کونینده مجبوری صورتده آلتنی ساعت درس اوقولسه ایدی ۱۶ سنه اورنینه احتمال که ۶ سنه تمام یتارلک اولور ایدی . شونک اوستینه تفسیر و حدیث ، تاریخ و هیئت ، حساب هم روس لسانی اوقو ایچون ده یتارلک وقت آرتور ایدی .

مکتب و مدرسهلر حفظ صحت فاعده لرینه موافق آسارلورغه ، اوتون و کوروسینلری حاضر اولورغه ، استورر و خادملر طیار طوررغه بونلرنی ایسه مدرسلر دگل بلکه باشقه اقتدارلی آدملر فایقرتوررغه ، مدرسلر ایسه بالکنر درس وظیفه سی ایله گنه شغلله نورگه تیوشلی .

* * *

بخارا درسلی اوز شاگردلری ایچون موافق اولسه ده بو زمانده بزنک شاگردلر هم ایچون موافق اولمقنده شبهه بار . بخاراده علم بولسه ده آنی آورغه سببلر یوقلغندن اولسه کرک ، صوگ وقتده آنده بارمش شاگردلر هم ، اوزاق طورمی کیر و بولوب قسایتلر . قیوده صو بولوغنه یتمی آندن فائده له نور ایچون چیلکده کرک .

بخارادن فایتهمش بر تعصبسز داملا بزگه اوشبو معلوماتی مانتی بیردی : بخاراده کوکلتاش ، میرعرب ، کوکشان ، دیوان بیکی ، زرگران ، میرزا الوغ بک ، گل آباد اسمند مشهور مدرسهلر اولوب هر برنده درس ترتیبی برر وشه در . شرح ملاغه قدر ۵ سنه صرف ایدله . شرح ملا ، عبدالغفور ، عبدالحکیملر ایچون ۵ سنه . شمسیه ، میرسید ، عبدالحکیملر ایچون ۲ سنه . شرح عقائد ، خیالی ، عبدالحکیم ، ملاقاسم ، ملا احمدلر ایچون ۴ سنه . تهذیب ، میرزا زاهد ، خانی ملالر ایچون ۲ سنه . حکمة العین ، میرسید ، میرزا اجانلر

تربيه و تعليم

II

يوقاروده مکتبلر مزنك روحن اصلاح قىلوب چن معناسى ايله تورمش غه جواب بيرراك ايتارگه كيرهك ديدم. مکتبلر مزنك روحن بر تورلى تعيين ايتار ايچون اوّل مکتبلردن مقصود نه اولديغن تعيين ايتەرگه كيرهك بولادر. حاضرگى پيداغوغيانك اقتضاسى بويىچه مکتبلر مزنك مقصدى: حر هم طبيعى تربيه ايله تربيه لنگان، سلامت تنده سلامت روحلى وطن اوغللىرى چقارودر. بونلر مزنك همه سينك اساسى ده حر تربيه در. هر جهتن كامل حریت ايله دنياغه كيلنگان بالانك، شول حریتنى هيچ بر نرسه ايله تضيق ايتەرگه هيچ كمنك حقى يوقدر.

فقط شول بالاغه حریت نى ايدىكن آكلاتوب آنك هر بر كدورانندن صاف بولغان روحىنى توغرو بولغه قويو، آنك شول صاف روحن حسن خلقك ايك عالي درجه سينه توجه ايتدروب، شول مقصودغه ييتو بوللر نى ايك ساده و طبيعى بوللر ايله كورسه تودر. شوشى بوللر نى كورسه تكانده اوفولا تورغان فنلر مقصود بالذات بولماينچه فقط مقصودغه ايرشوكه ياردمچى گنه اولدق لرنندن، شبهه سز، تربيه دن توب مقصود. عالي طبيعت و كوركام خلقدر. مکتبده اوقولا تورغان فنلر، تام حریت ايله دنياغه آياق باسقان بالانك معصوم و صاف روحن خارجى ناچار تاثيرلردن صافلاياچق قالقان اولو ايله برابر، روحنك ترقى سينه و عالي مقصودغه ايرشورگه وسيله اولاققلردر.

بالانك نيندى اولوب دنياغه كيلووى حقتده علم روح و پيداغوغيا علماسى آراسنده اختلاف اولسه ده علما آراسنده فوتليرهك و معتبرهك فكر، بالانك معصوم و صاف اولوب دنياغه كيلويدر. بوز و قلق و اخلافسزلق انساننك ذاتى بر صفتى بولماينچه عارضى غنه ايدىكىنه دليللر فوتليرهك. بونى پيغمبر مزنك حديثى (*) هم تايب ايتدىكنندن، اسلاميت نقطه نظرندن بوز و قلقنك عارضى بر صفت ايدىكى آكلالشلدر. شويله اولدقنده دنياغه كيلنگان بالا آنا آنا قولنده قيمتلى بر جوهر كيبدركه آنا و بيگرا كده آنا شوشى جوهرنى هر بر كدورانندن صافلايغ طريشوب آلتى ييدى باشينه قدر شول صافلى ايله تربيه له مك آلارنك بور چيدر.

صوكره بالا، معلم فولينه امانت اوله رق تابشرله در. (* كل مولود يولد على فطرة الاسلام الخ.

معلمنك ده وظيفه سى طبيعى، بالانى صافلغنده صافلاب، آنك روحنده صافلغنى نغو و بالانى خارجى تاثيرلردن صافلاودر. خلقمز آراسنده آكلاشلديغى اوزره معلم اوزينك قولينه تابشرلغان بالانك اخلاقن توزانو ايله مجبور اولماينچه فقط بالانى اخلاقى بوز و اودن صافلاب آناسى فولنده فور و ب كيدلىكى حسن خلقنك نيگري ئوستنه سالنه چق بنانى تمام ايتو ايله گنه مكفدر. ديمك آنا، بالانك روحينه عالي طبيعت و حسن خلقنك اولقلر نى صالوب مکتبكه تابشرا، مکتبده شول اولقلردن چقان چه كلرنى هر بر ضررلردن صافلاب اوسترله در.

ايندى بالانى شول ذكر ايتدكم صافلغنده نيچوك تربيه له و توغرو سينه كيليم.

يوقاروده، تربيه نام حریت اوزرينه بولورغه كيرهك ديدم. انساننك طبيعتى هيچ بر قسنقيلقنى يار اتمادىغى كىي آنك قارشوسنده بلنورگه و قىلنورغه ياراماغان بر نرسه ده بولورغه ممكن توكل. انسان بولارنك برسنى ده تحمل ايتو آلميدر. شوگا كوره انسان اكر شوشى نرسه لرگه هدف بولسه، اول اوزينك نارمالنى لغن يوغالتوب توجه ايتدىكى يولدن چيكتكه كيتوب بتونلاي ايكنجى بر يول طوتادر. بو ايسه پويزدنك ريلسلرندن چغووينه اوخشى دركه انسان ايچون هلا كندن باشقه بر نتيجه بېرميه چك.

شوگا كوره بالانى ايك ياشدانوك هيچ بر تورلى قسنقيلقغه سالورغه يار اتمادىغى كىي آنارغه بلورگه و قىلورغه ياراماغان بر نرسه ده بولماسقه تيوشلى. بالا قارشونده يارى و يارامى تورغان نرسه لر بولميه چ بارى آنك ياشگنه ئونكون حسى برله بلنه تورغان فائده لى ياكه كيره كللى هم ضررلى ياكه كيره كمه گان نرسه لرگنه باردر.

منه ايندى بالاغه شوشى كيره كللى هم كيره كماگان اشلرنى بيك طبيعى روشده گنه و برده آنك روحينه قسنقيلق بېرميه چ، تلا گينه قارشى كيلميه چ گنه آكلاتورغه تيوشلى بولادر. مثلا بالانك تربيه بدنیه سى بيك طبيعى روشده بېرله در. آشاو ايچو كيره كللى، يونو، آرو يور و چيلك، اسسى و صغوقلقن و باشقه ضررلى و قورقنچلى اشلردن صافلانو بالاغه بيك طبيعى آكلانله، بالا آلارنى ئوزى هم بيك تيز آكلاب آلادر. درست بولارنى بالانك تيز توشنووينه بو اشلرنك تنه آرقلى حس ايتلولرى ده ياردم ايتهدر. لىكن بالانك روحى ده، اكر باشدانوق بيك صاف تربيه له نسه، تنى همان يلينى هم يغشى آش و يوشماق

بالانى ھېچ بىر تورلى مېھرىبانى و معنى سېنى آكلى المادىنى حرام و مكره، فرضلر ايله باشىنى ايلاندررگه ده حاجت قالمېچق. حاصل بالانك بدنى نېچوك يېغشى و يماننى، فائده و ضررنى اوز تھييزى و اوز حسى ايله آيرا بلسه روحى ده اوز حسى و اوز تھييزى ايله آيروب طبيعتينك اقتضاسى و تلهوى ايله صافلانا تورغان اشلردن صافلانورغە، تېوشلى اشلرنى قېلە بلورگە تېوشلېدر .

(آخرى بار)

ابراهيم بيكقواوف. «توسق».

اوروننى تلاب، صالحون و اسسى هم ضررلى نرسەلردن قاچقان، آلارنى آيرا بلىگان شېكلى روحى ده هر بىر كوركام و ماتور اشلرنى تلاب قېيچ و اشاكى اشلردن قاچاقچ، يېغشى و يماننى اوزى تھييز ايتەچكدر. آنك مونه شول روحن اوزى يېغشى ايله يماننى تھييز ايتارلك روشچە تربيە ايتوده گنەدر. اول وقتنى بالانى، بو اشنى قېلورغە يارامى گناه بولا، تھوغغە ياناسك فلان كېى نرسەلر ايله فورقتوب، آنى نېگە توتونسە شول اشندە بىر تار رامكە ايچندە فالدروغە، ئللە نېندى آكا بو كوندە معلوم بولماغان تھوغ و شيطانلر ايله فورقتورغە حاجت دە قالمېچقدر. شولا يوق



اشعار

ئولم ! قېر !

(آورغان وقتىدە)

« ئولم ! قېر !... » بو سوزلرنى ئەيتورگە ھېچ تلم بارمى يورەك تئرى، باشم زولى... بئە « مېنلك » حالم قالمى .
 بو نېندى قورقېچ تېبىر؟ بو نېندى بېك ياوز كوچ، آه !
 كوز آلدمە طورا « حنجر » طوتوب: « سانچەم ! » - دى، قىزغانمى .
 كورەم: بونلر نېچە نېچە عزيز جاننى خراب ايتدى :
 بختسىزلىككە فالدىلر حياتدن ھېچ تەم آلالمى .
 نېچە عاشق و معشوقە قورودى، كېمدى صاغايدى
 يانوب كويوب شولارنك ظلمى اوطندە چدى آللمى .
 نېچە مە عائلە سوندى... نېچە جانلر يانا اوطدە...
 بو نېندى تاش يورەك كوچ، آه ! نېگە صوك بىردە صانغە آللمى ؟ !...
 امېدسىز، مرھمتسىز شول، قېر سوقغان، ظالم كوچلر
 كېلوب قارماق سالورلرمى ؟ مېنم جانغەدە اويالمى ؟ !... !
 ايسم كېتمى مېنم آكا، رحيم ايتسون، قورقماسە،
 « سويەركەم » نك « آه » ندىن اول، - قالا، فان ياش بلەن آغلى .
 قوانمە سېن قارا قېر ! سېكادە كوب ئولوش تېمەس
 طوزوب بىكەن « كېمىلر... » دن بوتەن سېكا مېراث بارمى ؟ !...
 « ذوقى » .

قوراي

(آلتون ساچ كويينه)

جاي باشنده ماتور آياز تونده
 صاندوغاچلر فارغاچلر * اوزوب صايراغان چافده
 قرده اوله نلر آغاچلر * چاچكه لرگه چومغاچده
 قوراي اوبينلر قزلر كله تيمده .

جرلارسك ده شونده جلارسك ده
 نوزالمېچه اورونكده * بوگوروب طشقه جعارسك
 طنماس آنده كوكلك ده * يوراگكنى اووارسك
 صاغشلىر كده بولسه بيگراكده .

اي موكليله نيندى اوزوب طورا
 بوروب بوروب اوينغانده * مىلى قوراي طاوشى
 قزا فانلر طكلاغانده * قالمى دنيا صاغشى
 درتله ندره اول درتسز بولساكده .

اويناسلر قوراي اوزوب شولاي
 آنده باروب مونده كيلوب * بوگورگه لهب يورورسك
 قچقوروسك ده هاى ديوب * اوزولوب اوكنورسك
 صاغنورسك باشلىكنى سين آنده .

شول چاغنده ياشنى قارتنى برگه
 درتله ندروب جانلاندروب * يورا كلرينه كروب
 طاوشندن جانلر اروب * طامرلرغنه بوگروب
 موكلاندروب كويله بله اويانا .

بېشكده گى اوياو ياش بالانى
 اشدن آروب طوقتاغانده * آنالرى اينتگوب
 جان كيسه گين يوقلانامى * تيربانكائنده تيلوروب
 طاتلى طنج ايزوب اول يوقلاتا .

ف طويكىن .



سويگانه جرلیم

سينى، تيك برسینی، دنياده سویدم، يار و جان ایتدم،
 سینى سو بومنى، عشقكنى جهانده حرز جان ایتدم.
 ميگار سين، چن سو يهرلك، بارو برسك، هيچ شريك فاطمىم،
 عجب قدر تلميسك، زور، كوچليسك ديب مين ايمان ایتدم
 سينك عشقك بلهن تيك تيبى هم ياندى يورهك هر دم،
 سينك دردك بلهن تيك يهشنى توكمم - كوزنى قان ایتدم.

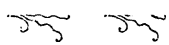
سينى سويليم، مدحليم، طابنامن ياطسام ده طورسام ده،
 سينى مافتاوانى مين تسيح، ذكر، وردزبان ایتدم .
 خلق طورمش او چون تورلى يول آلدی، مين سينك آزده،
 سينك خطلارنى آط، معنالارن، كولمه، صابان ایتدم!..
 خلق ازلى قهرمانلق، بيوكلك تورلى يوللارده .

فازانسام التفانك نيندى زور مين كسب شان ایتدم.
 سينك دردك بلهن كورگان جفا، محنتكه هيچ صان يوق،
 اميدسزله نمه دم، آلارنى مين گل يوققه صان ایتدم .

ميكاردن كولديلر، خوارلاديلار، مين بارسينه توزدم
 «تيلورگان اول» ديديلر طاك فالوب حيران وطاك ایتدم.
 يوروب يولكده مين دوستلارنى، بار خلقمنى بيزدردم،
 طوغانلاردا مينى قويدى - سينى دوست هم طوغان ایتدم .

سيگار قاوشور كونم تقديرده بارمى، يوقميدى؟ بلهيم،
 شولايدنه سين مينى مسعود ايتهرسك ديب گمان ایتدم :
 بختلى تاثيركله اشله سم زور، ايزگى اشلر مين،
 ديسه م جان بيرگانم لحظه: «أولهم - ابقاى نام ایتدم» .

شولاي، مين تيك سينى، علمى كمال (۱) سویدم، سويهم مهنگى،
 سينك اسمكنى ايتوب ايندى غزلمنى تمام ایتدم .
 «عاشق» .



ايدنه ملت

III

- بز هم طرشايق * اشكه كرشه يك
- صانغه كرته يك * اوزبىنى شولاي!
- بازلق ياغيينه * علم باغيينه
- بارلق صابينه * كريك بز شولاي!
- اوقور ي بازارغه * علم تاپارغه
- اشگه يارارغه * طرشيق بز شولاي!
- تابه - ايوب نوري * فاله - ايق قورى
- آلغه طوب طورى * كيتيك بز شولاي!
- قرآن اوگره تدى * يولنى كورساندى
- خلاف كورساتى * كيتيك بز شولاي!
- قرآن اوگره تىكان * يولغه كرمكدن
- برده تمارتونهى * كيتيك بز شولاي!
- حقنى سوزلهرگه * علم ازله رگه
- وقت بزلرگه * بىتكان بيت شولاي!

(۱) علم وكمال .

رامپيفلار، نعمت الله حاجى تاغى الل، نيقدر ميليونلار نابوچيلارمىز
تولوب ياتور.

بىزده: «مالنى - مال تابادر» دىب مال تابونى بىك
چىكلگە ساناب سويلەسەلرە، «مال آرسلاننىڭ آوزىدە،
توركەننىڭ تورىدە» بولوب، نىدەور (بايتاق) خىدمەت،
مەت و غيرت ارقاسىدە غنە قولغە توشسە كىرەك.

اوشبو بولندىغىمىز مال دورىدە، ھىر نرسەنىڭ سلامتلىكى،
دىننىڭكە، ايماننىڭ بوتونلىكى يالغىز مالغە قاراب تورغان
بىر زماندە خلقىمىز جدى صورتدە مال تابارغە و دولت كىسب
ايتەرگە كىرەشەچكىدەر. باش بالالارنىڭ تىللىرى چىغار چىقماق
زماندە اوق مال و بايلىق سوزلارنى او بىرەنوب، اوسە
باشلادىقلىرىدە شونى نابو عشقنى كوكلارنىنە اورناشتىرمىق
توشىدەر. منە شولاي اوسكەن بالالار اوچون البتە مال
نابوچىلارنىڭ تىرجمەء حاللارنى مطالغە ايتوب، مال نابو
يولندىغى اشلارنى او بىرەنوب يورو اوچون قوللارنىدە شونداي
كتابلار بولو لازىمدەر.

يوغارىدىن بىرى سويلەنگەن سوزلارنىڭ خلاصەسى:
بايلىرىمىز ياخشى بولسۇن - يامان بولسۇن، خلقىمىزغە فائىدەسى
تىگەن بولسۇن - تىمەگەن بولسۇن آنسىدىن قىرغىق نظر بلان،
يالغىز مال تابا بىلكىلەرى جەت اوچون اولار بلان ماقتانوب
اولارنى كوتىروب، اولارنىڭ تىرجمەء حاللارنى يازوب خلقىمىز
آراسىمىنە تاراتوب لازىم اشىدەر. شول لازىم اشىنىڭ بىر اورنىن
ايك باشلاب «اھەد باي» رسالەسى آلمىش ايدى. ايكنچى
اورنىن يوغارىدە كورسەتلىگەن «عبدالولى ياوشى» رسالەسى
تولتۇرادەر. كىرەك اش يولندە ايكنچى گنە آدىم بولدىغى
اوچون مونى زور قوانچ بلەن قارشى آلوب، تىرتىب ايتكەن
ع. بىطال جىناپلىرىنە ھىم نىش ايتكەن ولى باي اوغلىرىنە
«بارك الله!» دىبرگە بورچلىمىز.

رسالەنىڭ باشىدىن آياغىنە چاقلى كىرەكلى مەلۇمات
تولوب ياتور. خىصۇصا شىخ زىن الله الرسولى، حاجى آخوند
رحمانقولى ھىم ولى باينىڭ اوز رسىمى ايلە تىزىمىن ايتلووى
رسالەگە آىرۇچە زور قىمەت بىرەدەر.

فقط رسالەنى اوقوب چىققان سوك كوكلىگە كىلە تورغان
كىمچىلىكلەردە يوق اىمەس.

۱) رسالەنى تىز چىغارورغە آشغوب بولسە كىرەك ولى
باينىڭ بىك كوت قىلغان خىراتى ذكرايتلەمى فالغان. بىرنچى
آوزدىن غنە نابلا تورغان قانن قىز و بالا چاغا آتلىرى اورنىنە،
اوزاغراق يوروب، كوبرەك سوراشب يازوب كىرەك ايدى.

- كورنوب آدمگە * تونونوب قىلمگە
- پىقنى عالمگە * كىتىك بىز شولاي!
- خىلمت توندىن * توروب اوروندىن
- كشى بولدىن * كىتىك بىز شولاي!
- ملىنى شوگا * ايدەب ياخشى غە
- چىغوب پىقنىغە * كىتىك بىز شولاي!
- آلدىنى آل غە * يوق بار خىسالغە
- كوندىن كون آلغە * كىتىك بىز شولاي!
- اشلارنى اوگە * آلوب بىر قولغە
- بار بىر يولغە * كىتىك بىز شولاي!
- غىلدىن چىغوب * چىلاب قوتولوب
- آلغە او مېلوب * كىتىك بىز شولاي!
- آروماي طالماي * كون تون يوفلاماي
- بىردە توقتماي * كىتىك بىز شولاي!
- توقتاب شىبايروب * قالمايق آروب
- مقصودغە باروب * كىتىك بىز شولاي!

رستم حلى.



مطبوع اثرلار

عبدالولى ياوشى - تىروپىسكى بايلىرىدىن و خىرات
ايلەلردىن عبدالولى اھەدجان اوغلى ياوشىنىڭ تىرجمەء
حالى يازغان بىر رسالە بولوب، يازوبچىسى ع. بىطال جىناپلىرىدەر.
دىنبا دە ھىر مىلنىڭ علمى ايلە، ھىر و صناعىتى ايلە،
جماعت خىدمىتىدە يور ووى ايلە، مال تابووى و بايلىقى ايلە
آناقلى و بىلىگىلى كىشىلەرى بولوب، شولارنىڭ دىنيا تىرچىلىگىنە
گى حاللارى اولر درجەسىنە ايرىمەگەن خلقىمىز تىلدىن
سويلەنوب و يازلوب بىلەرلەدەر. خلق ايشتوب و اوقوب
شولارنىڭ حالدىن درس آلوب اوزلرىدە شولر شىكىللى
بولورغە تىر و شالرو ياخود بالالارنى شونداي ياصارغە كىرەلەر.
بىزنىڭ علمدە، ھىر و صناعىتىدە، اللە نىندەي كىشىلەر و اخىراتىدە
آناقلى آدملىرىمىز كوت يوقدەر: أما مال تابودە و بايلىقىدە
آناقلى بىر نىچە آدملىرىمىز الحمدلله باردەر. تاغىمىلەر، دىبىر -
دىبىلەر، شىفىعاللىلەر، تىمەر بولات آنچور بىن، آغانورلەر،

گهن وېر مرتبهده اعلان فيلنماغان .
رساله كوب تارالورغه تيوشليدر .

حسن علي .

شورا: بو رساله ساتلور ايچون دگل بلكه عبدالولى
ياوشف مرحومنگ دوستلرينه يادكار ايدوب تارالورلق روشه
آزغنه باصلمش اولسه كرك .



صاحبہ .

آياق صنو مناسبتيه

آياغم صنديفغندن تايماس ؤولصتى « ياگا يالچيقا »
قريه سنده محمد جان نام باشقرد اوينده ۱۲ كون يانوب
« فارغالى » طرفينه فايثورغه يونالدم . ۱۴ نچى آوغوستده
« فارغالى » ده بولدم .

محمد جان افندينگ اوى ترزهسى بيوك گنه برناوغي
قاراب طوره ايدى . آرقامنى ياصدقلىرغه تراب آياغمنى
مندر اوستينه قوبوب ترزه دن تاوغي قاراب تماشا قيلوب
اوطورا ايدم . كوب يوررگه اوگرانگان آدم ايچون بردن
برگه طوقالوب قالغاچ تورلى خيال و فرضلر ايله مشغول
اولمق طبعى حاللردن اولسه كرك .

تاوغي فارغانده كوزگه توشكان نرسه لر كچه لرنگ غيرت
ايله تاوغي سيكرشوب منولرى ، ته كه لرنگ بر بر سينه موينلرن
فيشايتوب و كوزلرن آفايتوب غيرت ايله قاراشولرى ،
چيگنوب چگنوب كيلوب بر برسینه باشلر ينى شاق ايتدروب
به رشولرى ، غيرتليره گى ايكنچيسسنى بهروب نكهرتوب
بيارولرى ، زمان و دنيا ، كوچلى وغيرتيليرنگ ايكانلنگنى
كورسه توب طور ايدى .

تشاولى آتلرنگ مشكللك ايله تاوده يورولرى محبوس
آدملر حاللريننگ نى درجهده مشكل ايكانلنگنى خاطرگه
كيتروب و كورسه توب طور ايدى . آياقلىرى تشاولى
اولغان حاللرند زور مشقت ايله آشاولرى « تاماق
تاموقغه توشره » ديگان مقالنى خاطرگه توشره ايدى . نشاو-
لرى آياقلىرندن اچقنغاچ بالالرن ايارتوب چابوشه چابوشه تاوغي
شادلانمشوب منوب كيتولرى « منه بزگه حریت يتدى ،
عريت نى درجهده لذتلى نرسه ! » ديب آيتكان كبك طويله

(۲) ميليونلرنى نابا بلوى و اورچتوى هم كونده لك
اقتصادى خصوصنده هر ككگه عبرت بولورلق ره وشده
اوزونراق يازلو مطلوب ايدى .

(۳) ولى ، ولى بولب تورغان كونده ترويسكى فالاسينه
عموما نه كى تأثير بيروب تورغانلغى يازلماغان . ولى
باى آرفاسنده خصوصا ، ياوشفلر بارلقدن عموما ترويسكى
مسلمانلرينه نه قدر زور مافتانچياق بارلغى اوزندن اوزاق
سويله نمه گهن ، بو كيرهك ايدى .

(۴) مرتب افندى ولى بالالريننگ تأثيرى آستنده
يازغان كورندهر ؛ بايننگ قصورلرن ساناماغان . بطال
جنابلرينه فلان توگهن ديب يول كورسه تورلك بزده چاما
يوقدر . اول كويدين « اسلام فيلسوفلرى » نك ترجمه سن
يازوب مافتاو آغان ذاتدر . شوندهده كوكلگه كيلگه ننى
ايتمهى اوزار حال يوق . ترجمه يازغانده يالغز نسل
ونسبن ، فاتن وبالالرن يازو بله نكده اوتوب كيتمه سكه
تيوشدر . صاحب ترجمه نك دنيا ترچيلگنده ياقنلرينه ،
معاملده شلرينه ، دوست و دشمانلرينه ، يار اتقان و يارانماغان
كشيلرينه و عموما خلقينه قارشى قيلغان همه فعللرن ايندگيلك
وياخشيلقلرن بارن بر تيگز ساناب ، تيوشلى اورنده
مخا كمه قيلوب اوتوتوشدر . انسان دنياده اله نچه ياخشيلقلر
اشلر و ايندگيلكلر قيلور . بنده بولغان سوك اورنسر اشلرينه
بولوى طبعيدر . ولى بايننگ يالغز بانقالردهغى كريسلاسى
تأثيرندن نچه نچه آدملر داؤيريه گه كروب ، مال جيناب
زور سومالر حاصل ايتدكلرى كى ينه آنك تأثيرى ايله
بيك كوب آدملر سوده لرندن يازوب ، سومالردن آيرلوب ،
فاتن بالا چاغالرى ايله اچ زار يغلاب قالغانلرى باردر .
حضرتلر ياننده فضيلتلى سانالسه ، اورتاراق كشيلر وتو-
به نرهك سوده كارلر آراسنده بلكه قصورلريده سانالور
ايدى .

(۵) ولى باى ايله برگه ياشاشوب عقلده اورتاق بولوب ،
برگه مال طابشقان آدملر باردر . اولرده ولى باى ايله برگه
ذكر ايتلو كيرهك ايدى . شولرنگ برى چيله بیده معتبر
بايلردن محمد ذاكر افندى علييف در . بو كشى ولى باى
ايله برگه ياشاشوب برگه قارتاشقان و برگه مال تابشقان ،
ياوشفلر فيرماسينه زور خدمتلى ايله چاچن آغارتقان
كشيدر . ياوشفلر فيرماسى نك توزكلنگى ذاكر افندينگ
عقلى و فكري آرفاسنده در ديسه م ياكشش بولماس .

(۶) رساله نك ساتلا تورغان اورنى وحقى كورسه نلمه-

وسيزله ايدى. كجه و تكه لر ننگ جيلمشوب باشلر ينى كوناروب مينم يانتقان ترزه كه طوب طوغرى فاراب طوروب يالت ايتوب ايله نوب چابشوب كيتولرى، «اى حراث! سينگ كبك زور گاوده لى آدمغه سيكرو كيلشماي، منه بزرگه كيلشه!» ديگان كبك سيزله ايدى

تاوانگ اطرافنده گوزل منظره لى آغاچلر و چچكه لر كورندهر. بو تاو و چيره ملر باشقردلر ننگ اولديقى ايچون باشقرد حاللر ينى اويلارغه طوغرى كيله. باشقرد بابالرن ننگ اجتهاد ايله يير آلولرى و آنى صانماينچه صافلاولرى شول ييرلر ينى فاهملر ايله صوغشوب صافلاب فالولرى خاطرگه كيلوب، قولنده سونگى، بيلنده فلچ و موينينه اولر و جيه- سنى آصوب غايت غيرتلى كوز ايله تاو باشندن دشمانلر ينى فاراب طورغان توسلى بولا ايدى. دشمان يوقلغىنى بلنگاچ يلقي، قوى و صغرلر ينى كتولرى ايله قولاب، غايت ماتور اق تيرمه لر ينى كيتروب قورغانلقلرى كوز آلدينه كيلوب طور ايدى. تيرمه ده جيلمشوب قمز ايچولرى، قمزنى كوب ايچكاج: «مونده او طور ميقي، تيرمه اسسيله نوب كيتدى» ديب بزاو تيرى سندن ياساغان بوتلق غه قمز طوتوروب جيو- لشوب تاو باشينه قمز ايچوگه منوب كيتولرى، قمز باشقه منگاج قورايجى افندى كويله ب موكلانوب او طورولرى كوز آلديمه كيله ايدى.

اولگى بابالرن ننگ، جانلر ينى آيامه ينچه صافلاب كيلگان ييرلر ينى حاضرگى بالالرى برده فزغانماينچه بيك ارزان حقلر ايله صانوب فقيرلك گه چومولرى، دنبا و ديانت، انسانيت و دولتن محروم اولوب ذليل روشده يورو لرى كوز آلنده كورنوب طور دقنده، بونلر صوك شول غيرتلى هميتلى بابالرن ننگ بالالرى بولا طوروب نيچون بونلر فقير و فكرسز، يوق بار نرسه لر برابرينه اوزلر ينى تربيه فيله طورغان ييرلر ينى ارم ايتوب خوار بولالر و بو خوارلغى نى ايچون اوستلرينه آلالر، بابالرى آلای بولماغان يوقسه بونلر اول غيرتلى بابالر بالاسى توگلميدرلر؟ ديب شهبه توشه ايدى.

بو سنه ۲۶ نچى آوغوستده، روسيه ننگ فرانسزلردن فورتولوب فالوينه يوز يل طولو مناسبتى ايله بيك زور يوبيلى و شادلىق ياسالا ديب غزته لرده اوقوغان ايدم. باشقردلر غه شونى توشندروب سويله دم وشوشندى زور بايرام گه قاتشو كيره كلگنى آكلاندم. برگنه بوون اونگان بابالرين ننگ فرانسوز صوغشينه باروب وطن صافلاوايچون

نيقذر طرشدقلر ينى سويله دم. اوز آرالرنده ده فرانسوز صوغشى قسه لرى كوب ايگان. بابالرى نيقذر طرشدقلر ينى و اوق ايله بر نيچه برده فرانسوزلر نى تعجيز ايتديكلر ينى سويله ديلر. واقع ده باشقردلر اوق آتورغه غايت ماهر و مرگان اولغانلر. بحثله شوب اولق ينى اوچ فولاچ يوانلغنده آغاچلردن اوتكارگانلر (؟) و اوچوب بارغان قوشننگ قايسى يرينه تيررگه فوشوچى بولسه شول يرينه تيرروب توشرگانلر. باشقردلر ننگ فرانسوز صوغشنده همت كورستانلرينه پادشاه طرفتن ميداللر و درجه لر ييرلگان، لکن شول نرسه لر نى اعتبار سزلق ايله تلف ايروب بترگانلر. ميداللرنى قز و خانو- نلر ساچ تنكه لر يينه تاغوب يوروب يوغالتوب بترگانلر، فلچلر ينى صندروب خنچر و پچاق ياساغانلر، فالپاق و بوركلر ينى بالالر قزق ايتوب تاو لردن نكارتوب اويناب اوزگه لهب بترگانلر. چيكمه نلر ينى اورمانغه اوپون كيسوگه كيوب باروب اوزگاله گانلر. اوشبو خبرلر نى ايشتوب آبدراغ- ناقمندن نى ايتورگه بله ينچه كويلوب يباردم. شولقدر قيمتلى اثرلر نى هلاك ايتوب بترولرينه و اعتبار سزلقلرينه عجب ايتدم. باشقردلر ننگ بابالرى فرانسوز صوغشينه كيتديكلر ننگ وطن صافلاونگ لازم اش ايكانلگنى ايتوب كيتكانلر، بو طوغروده مخصوص شعر و چرلرى ده بار و اوز طرفلر ندىن قوراي ايله اويناب ياساغان مارشلىرى ده بار ديديلر.

* * *

بونلر ننگ بو اعتبار سزلقلر ينى اويلاب كوب خياللرغه توشدم. باشقردلر نى، تاتار و عربلر نى، تورك و صارتلر نى برر برر خاطرگه كيتوردم. اولگى تاريخ كورسه تكان حاللر ايله حاضرگى حاللر نى چاغشدروب قارادم: بير ايله كوك آراسى قدر آيرما!..

قسقه عمرمه اوشبو خلكلر ننگ هر بر ينى كوردم، مملكتلر ينه سياحت ايتدم. مسلمانلر ننگ هر بر نده بر تورلى مسكنت، ذلت و يالقاولق، توشونكيك اجتهاد سزلق و اعتبار سزلق متانت سزلك ثبات سزلك حكم سوره در. بتون هيئتلرى: «بزرگه فاراما بز بتوگه محكوم ايندى» ديگان كبك طور ادر. عيبنى اسلام گه قوبارغه ميكن دگل چوتكه حضرت عمر زماننده بتون ايران فتح فيلنوب بتدى. عباسيه و امويه لرن ننگ علملر ينه، هنر و غيرتلر ينه، متانت و ثباتلر ينه تاريخ شاهد در. حاضرگى علم هنر ننگ اساسى عربلردن تارالديغنى فرنكلر اوزلرى ده اقرار فيله لر. آلای بولغاچ بو كونده مسلمان اتالغان خلكلر نيچون بوقدر اعتبار سز و ثبات سز لر ؟

مارت آئندہ بولا طورغان «گل سرخ» اسملی یارمبئکھ سندھ شول حجرہ لرنی باباری سیر کیچہ لرنندہ اویونچیلرغہ آیغہ ایللی صوم آلوب اجارہ گہ بیرہ لر. بنون بخارادہ اولغان مدرسہ لرننک حجرہ لرنی بایلر حبلہ شرعی باصاب، الله تعالی نی آلداب، صاتوب آلوب بتکانلر. رشوت افندینک خاطر ی قالماسون ایچون عالم لری ده تورہ لری ده سکوت ایتوب تیک طورالر. بخارانک ایچندہ یاخشیلری بارلغندہ شبہہ یوق لیکن حکم کوب گہ فارابدر.

فاس، فرانسوزلر طرفندن یوتولدی. ایران بتکان گہ حساب قیلنورغہ یاری. تورکیه ننگ ایسه اختلافن باشی چقمی. اسلام: لکتلرنندہ رشوت، مباح درجه سندہ، اوغلی تورہ بولسه یومشی توشکان وقتندہ آناسندن رشوت ایشی. حاصل قایدہ غنہ بارما، مسلمانلق خرافات و عادت هم عرف کیوم سالمند، طمع قیلمق، صدقہ آلمق، صورانوب یورمک، کسبسز یاتہ قندن عبارتدر. اساس شریعت بولغان ثبات و متانت غیرت و همت هم اجتهاد و محبت یوق درجه. سندہ ضعفدر. نیچون مسلمانلر هر یرده شمولای ایکان؟ «شورا» اوقوچیلرنندن جواب بیرولرینی اوتنہم. امام حرک آیداروف «فارغالی».

لطائف

۱۴۹

اورنبورغ صوبرانیہ سندہ امتحان ایدلمکده اولان بر شاگرد هر بر جوابندہ «حضرت» کلمہ سمینی قوشوب: «شویله حضرت!» و «بویله حضرت!» دیدیکندہ امتحان ایدوچیلردن بری: «سز آنچق صورلمش شیلرگه جوابکنزنی ویرکنز!» هر بر جمله ده «حضرت» کلمہ سمینی قوشوب عمر اوزدررغہ لزوم یوق، آکلا دیگمی؟» دیدیکندہ شاگردده: «آکلا دم حضرت!» دیمشدر.

محرری: رضا الدین بن فخرالدین.

ناشری: «محمد شا کر و محمد ذاکر رامیبقار».

ایکان؟ سؤال لریله صاناشوب بتدم.

مکہ و مدینہ ده کتو کتو خیرچی، بخاراغہ بارساک بونلر بیگراک ده کوب. کسب، تلنچیلک ایله دعادن عبارت اولوب فالهشدر.

اوتکان یل «بخارا» طرفندہ سیاحت ایتدم. اوراملرنندہ باشلرینہ چوار کلاه، چوار اوزون چالمه بورکی کیگان نورکوم تورکوم خیرچیلر کبیت صایون کروب خواجه بهأ الدین نی بر پلغہ صاتوب خیراستیلر، خرافات سویله مک، آلداب، بنک و کونکار، افیون حتی پیوا و خمر استعمال ایتمک کی بوز و فلقلر عادت حکمینہ کروب بارالر. آوزغہ صالا طورغان یاشل، فزانجسی نهایتسز کوب، مدرسلدہ استعمال ایتلر. درس لر ایسه کلام، منطق و ایسخولاستیک دن عبارتدر. دین نیگزنی بولغان حدیث و تفسیر یوق دیب آیتورک. بنون بخاراغہ بر داملا اکرام مفتی صحیح بخاری اوفندہ در. مداح و عظیم لری اسرائیلیات و یالغان قصہ، اکیات سویله ب دین و ایمانینی، فارشیمسندہ طورغان مسجدینی بر بولغہ ساته. آرالرنندہ بعض فکرلیلر بولسدہ بخاراغہ فارغانندہ بونلر یوق حکمندہ درلر.

بخارانک قویاش چغشی طرفندہ سکز چافروم مسافندہ خواجه بهاء الدین حضرت تربہ سسی بار، بو تربہ اوزی بر کچکنه شهر قدری بار. چهارشنبه کون زور بازاری ده اوله در. شونده طورغان خلقنک همہ سی تلنچیلر، اوزلری خواجه اسمندہ لر، خواجه بهاء الدین بالالری دیب خواجه بهاء الدین ایله صاتو ایتلر. تیپسہ لر تهر اوزارک، بیتلرینہ چیرتساک فان چقارلق جگت لر تلنہ لر! آلمه کبک ماتور و فارچغہ کوزلی غایت زیراک بالالر صورانوب یوریلر. آنلرنی اوقوتورغہ مکتبلری یوق بازلق عجایب فاش بولمیش خواجه بهاء الدین حضرتکہ مخصوص اوتوز قرق حجرہ دن عبارت مدرسہ بار. حجرہ باشینہ سنوی ایکویوز روبله کیله طورغان وفقی بار. اول حجرہ لرنی بایلر صاتوب آلوب بتکانلر، وارداتنی آنلر آشاب یانالر، بارلی یوقلی شاگردلر عاریت گہ آلوب طورالر.

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چقفان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-Й СТРАНИЦЪ ОБЛОЖКИ
30 КОП., НА 3 И 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.

Адресъ: г Оренбургъ, Редакція журн. „ШУРО“.



آبونه سالی: سنه لك ۵، آلتی آیاق ۲ روبله ۶۰ كاپك.

«وقت» بولن برگه آلوچیلرغہ:

سنه لك ۹، آلتی آیاق ۴ روبله ۶۰ كاپك در.

اداره كىتابخانىسى:

I

۱۶ نچى عدد «شورا» دە مەجموعە نى تۈزەتكەن ھەققىدە
 اعتبارغە ئالغۇنلىق ئالدى. ماددە بىيان ايدوب «اوزگىزگە معلوم»
 آدم مەكتوبى باصلامش. بىز، اوز طرفىزدىن، اگىردە
 «شورا» نىڭ توب مقصدى آڭلاتىمىز، بىلدىمىز، توشىدىمىز بولسىمۇ.
 «آچىق ناتار تىلەندە يازلسون ايدى» دىگان ۷ نچى ماددەنى
 علاوه ايدىمىز. خىل زوقاينى قازالى.

II

«وقت» نىڭ ۱۰۱۱ نچى عددىدە: «أحمدباي وقىندىن
 اورنبورغ رىمىسلىمىنى اشقولا سەنە اوقۇچىلارغە ويرلەشكەن دورت
 اور نىڭ بىرى عبد الاحد عبدالمجيد اوغلى عبدالهادييف گە
 ويرلورگە بولدى» دىيولگان. عبد الاحد افندى بو كۈندە
 چىلابى شەھرىدە گى سىمىنار بەگە ھۆكۈمەت ھىسابىدە قبول اولدى.
 ھىسەبى مەتبۇلاتىغا تشكر ايلە اوشىبو حال اعلام فىلەندى.
 امام محمد مەھدى محمد صادقوف. آرنالى - چىلابى.

III

آخىرىدە «ما بعدى بار» وباشىدە: «باشى فلان عددە»
 قويلاشقۇ مقاله لىرگە «شورا» دە كۆپ اورن بىرلەشمە ايدى.
 بۈيۈك اوزون بىخىللىرى خەلقەر مەجموعە لىرە اوقۇرغە يالقالىر،
 آنلار رسالە اولوب باصلىسونلار. امل الله خىراللا اوغلى، خوقىندى.

جوابلار:

I

۱۴ نچى عدد «شورا» دە صورالغان «بىيم» سوزى
 ھەققىدە جواب: «بىيم» سوزى «قايىن آنا» مەناسىدە در،
 ايرلارنىڭ خاتونلىرى نىڭ آنالرىنە «قايىن آنا» دىدىكىلرى
 معلوم. باشقىدەر شۇنى تەخفیف فىلوب «قەينە» دىلر اما
 خاتونلارغە ايرلارنىڭ آنالرىن «قايىن آنا» دىپ دىگەن بىلكە
 «بىيم» دىپ آيتولە. احمد آقپولوف «آسقار آولى».

II

۱۳ نچى عدد «شورا» دە «عین فی» امضاسىلە بر
 افندى، روسچە، نىبانات كە دائىر بعض اصطلاحلارنىڭ تاتارچە
 (يا كە باشقىە تىلدە) لرىنى صوراب يازمىش ايدى. مین
 بولدره آغانم قدر، قىسما بولسىدە اول اوتىچكە جواب يازمىچى

بولدىم ھەم فارشىلرىنى دە تور كچە نىبانات كىتابلىرىدە مقبول
 عربچە (صورا وچى نىڭ مەساعىدە سىنە بىنا) اصطلاحلار قويدىم:
 ساق درىنى - Клубень، ساق تىرابى - Корне -

вище. ساق = Стебель = Стволъ، سلوك =
 Усика، غەمد ورق = Влагалище листа، بصلە =
 Луковица، مېيىز = Завязь، يافراق صابى = ذنب
 ورق = Черешокъ، ورىقات = Прилистникъ،
 تويىچ = Вѣнчикъ. كاس = Чашечка، غلافات
 زھروپە = Околоцв، غبار، ماددە غبارىيە = Пыльца،
 ھىشەفە = Пыльникъ، عضو نذكىر = Тычинка،
 ابرە = Столбикъ، عضو تائىت = Пестикъ،
 فعل القاح، تلقىح = Опыление، اورلق، بندر = Съмя،
 يەمش، ثمر = Плодъ، استىغما = Рыльце،
 سلولوز = Клѣтчатка، ھىجىرە = Клѣтка، فلقە =
 Съмядоля، ھامىز = Кислота، ماى - شەم = Жиръ،
 ماددە زلالىيە = Бѣлк. Вещества، درن = شش،
 غەمد = قرن، تويىچ = تاج نىڭ تەخفیری.

مقابللارنى تابا آلمانغانفە ۳-۴ سى فالىدى. اداره گە
 خط يازغاندە آنلارنى دە (تابا آلسام) يازارمىن.
 احمد الحىبىي.

اداره دن

- «ترجمان» غەزىتە سىندە «تاتارلىق يوق» دىيە يازمىش مقاله نى
 «شورا» غە كۆچۈرگە صورا وچى افندى گە: ترجمان نىڭ
 بعض عددلرى «وقت» اداره سىنە كىلسەدە «شورا» اداره
 سىنە ھىچ كىلمى. بىز اول مقاله نى كورمادىك، شول عددى
 «وقت» اداره سىنەدە كىلماش، كىتاب كىيىتىلدىدە تابىلمايدى.
 شونىڭ اىچون كۆچۈرگە اقتدارمىز يوق.
- محمد شاكر افندى محمد ياروف غە: قازان مەسلىما -
 نلرىنىڭ اقتصادى ھالى ھەققىدە يازمىش مقاله كۆز اداره دن
 بولماغان سىبىلر اىچون باصلامايدى.
- عبدالرحمن افندى سەدى گە: ملا عمر افندى اسمىنە
 ييارلدى.
- عبدالله افندى السكچەمىرى گە: خصوصى مەكتوب ييارلدى.
- خىرخواھ افندى گە: درج فىلنور.
- «بو يىلغى آچلىقنى اونوتتورغە يارامى»، «اماملار نىڭ
 وعظىدە تەبىرلورى»، «فىلەشراك ياخشى ھنر» اسملى
 مقاله لىر، كۆرسىز، قولاقسىز، تىلسىز مەھرە نىڭ تەرجىمە ھالى
 باصلورلار.

«يوزيل تلاك»

شوراء، درج اينلگاندن صوڭ رساله ايتوب باصلدى.

محورى عالم جان ابراهيموف.

بوندن يوزيل تلاك بىز آول ملاسنيڭ مېشتىنى، اول زاماندا، خاقمىزنىڭ نىڭر و استىماتىنى، بىر بىر يېرىدە تارتىملاۋالارمىز. ھىم بىر بىرىنىڭ ئالدىدا، نە قىلەر غېرىتلار ساھىب آرنىغا قېزىق كېلىۋاتىدۇ، تولى بولمىسە، ئوندىق تويان كېڭ پومقانلارنى مەھر ائىنى بو ككابه، پىك گوزل كورساتمىش. ھىق ۱۰ ۰۰ پوچتە ايله ۱۲:

تېرىك ھىم

ويوزيت كارتچكىلارنى، پلانقە، كانوپرت، اسپوت،

اورنوبورغدا «وقت» مطبعە سىندە اشلىرگە قىبول ايتولەدر.



دورت كون

مەھررى شۇ غارشىن.

روس - تىرك مەھارەسە دائىر گوزل ككابه، ھىق ۸ تىن پوچتە ايله ۱۰ ۰۰. ھىر مەھتېر كىتابچىلاردا ساتولا. كوبلاب آلو ايجون آدرىس: **„ВАКТЪ“**, ред. газ. Оренбургъ.

دەوت زاپىسەلىرى، كاپتور كىنىكلەرى و ھىر تولى رسالەلەر



رحمت الرب

بو اثر . مەھترم موسى افندى طرفىدىن اوزغانلىش «رحمت الھىە» مسئلەسى ھىقندە مەھتېر و مەھتېر آبن القىم التجوزىيە ھىضرتارنىڭ «ھادى الارواح» نام بىوڭ اثرىدە اولان بىر فصلنىڭ تىرجەمەسىدەن مەھتېر. اوچىقى مرتبە باصلدى. مرتبى رضا الدىن بن فخرالدىن. ھىق ۱۰ تىن پوچتە ايله ۱۲ تىن آدرىس: **„ВАКТЪ“**, контора ред. газ. Оренбургъ.

احمد باى

اىكنچى كوه باصلوب چقىدى بىرنچى طبعندە بولغان احمد باى، مەھتېرە ھىسبىنە ھىم مەھتېرلەر رەسەندىن باشقە، بىرنچى طبعندە وەك ايتىدكەز مەھتېرلەر كەھتېرلەردىن آلوب روسچە تاتارچە امضالرىنى درج ايتىدك. ھىق ايسە بورنىقى چە ۲۵ تىن، پوچتە ايله ۲۹ تىن. **„ВАКТЪ“**, контора ред. газ. Оренбургъ.

باصلماغان شعرلەر

مجموعەسى.

«شورا» ژورنالندە درج ابدلور ايجون ادارەگە كېلۇبدە اورون آرقى و باشقە سېمىلر ايله درج ابدلماى قالغان شعرلەر جىيولوب اوشبو اسمدە بىر مجموعە شىكلندە باصلوب چقىدى. بۇندە اوتوز قىلەر ذانلارنىڭ شعرلەرى بولوب آرادە كوكلنىڭ اېڭ نچكە اورنىدىن چىقانلرىدە بون نوكلدر. نىسخەسى ۲۰ ۰۰ پوچتە ايله ۲۴ ۰۰. ھىر بىر مەھتېر كىتاب مەھتېرلەر ارنىدە ساتىلەدر. آدرىس: اورنوبورغ «وقت» ادارەسى.

حیات و سعادت

مەھترمى علاءالدىن عرفانوف بىخت و سعادت نىرسە و آنى انسانلارنىڭ نە روشدە آكلولارىنى اچق ايتوب يازغان بو مقاله «شورا» دە باصلغاندىن صوڭ آيروم رسالە شىكلندە باصلوب چقىدى. ھىق ۱۰ تىن، پوچتە ايله ۱۲ تىن. ھىر بىر كىتابچىلاردا ساتولا. آلد و ايجون آدرىس: **„ВАКТЪ“**, ред. газ. Оренбургъ.